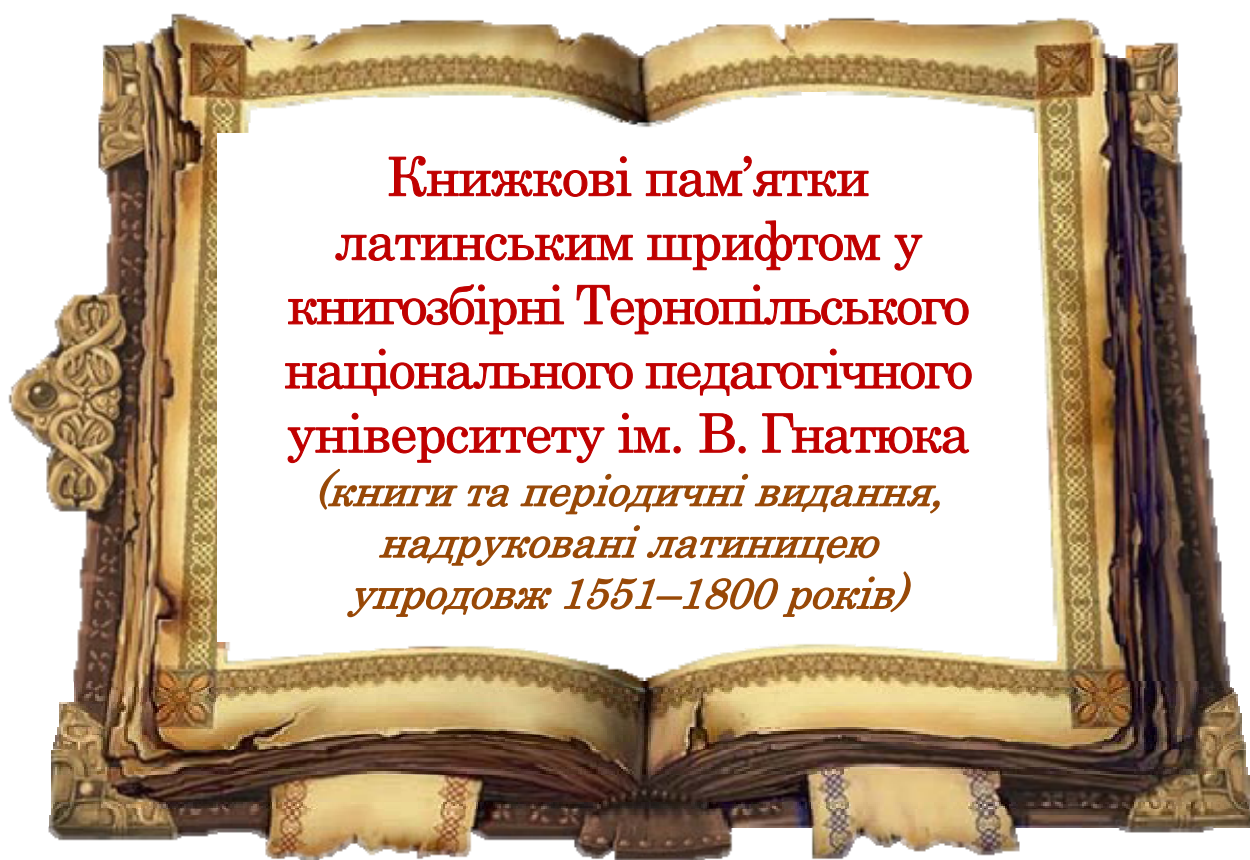

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Серія
«Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка»
Заснована в 2018 році

Бібліографічний покажчик

Тернопіль — 2018

УДК 016:099.4“1551/1800”

К 29

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Протокол № 7 від 26.12.2018 р.*

Рецензенти:

Чайка В. М. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка

Возьний К. З. – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії, директор бібліотеки ім. Л. Каніщенка Тернопільського національного економічного університету

Упорядник:

Кульчицька О. Я. – заступник директора НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка

Книжкові пам'ятки латинським шрифтом книгозбірні Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (книги та періодичні видання, надруковані латиницею упродовж 1551–1800 років) : бібліогр. покажчик / упоряд. О. Я. Кульчицька. – Тернопіль : Вектор, 2018. – 84 с. ; іл. – (Серія «Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка»). – URL : http://catalog.library.tnpu.edu.ua/knigi/bibliograf/knugu_latun.pdf

Розпочато випуск бібліографічного покажчика за серією «Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка». Видання, спрямоване на науково-бібліографічне розкриття фондів одного з найдавніших бібліотечно-просвітницьких закладів Тернопільщини і містить у собі детальний науково-бібліографічний опис стародруків латинським шрифтом. Історико-книгознавча інформація про ці стародруки тернопільської університетської бібліотеки вводиться у науковий обіг уперше. Видання розраховане на фахівців-книгознавців, істориків, філологів, культурологів, студентів та широкий читацький загал, якому небайдужа історія книги, книжної культури та польсько-українських взаємин.

УДК 016:099.4“1551/1800”

© Наукова бібліотека ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2018

Передмова

Загальновизнаною категорією рідкісних книг є стародруки. Якою б не була стародрукована книга, чому не була б присвячена, слід минулої епохи вона пронесла крізь віки до сьогодення. Більшу рідкість мають книги, які збереглися такими, якими вийшли з друкарні чи з рук її читача, що залишив на ній відбитки своєї власності: *ex libris*, палітурка, печатка, *super ex libris* та ін. Нас цікавить їхня доля і, власне, той історичний розвиток, який книга пройшла поруч з її власником, людиною – відбитки якої ми намагаємося знайти. Можливо, минуле життя саме її багато в чому зможе нас навчити і, безперечно, слугуватиме прикладом у сучасному житті.

Книжкові пам'ятки, які побачили світ у період від початку друкарства до 1800 р., є унікальними книгами і окрасою фонду НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка. Вони були недосяжними для пересічного читача. Сьогодні стало можливим не тільки візуально бачити рідкісні, раритетні видання, але й активно використовувати їх у науково-дослідницькій та просвітницькій роботі.

Працівники книгозбірні, сприяли введенню у науковий обіг стародруків. Робота із виявлення, ідентифікації та науково-бібліографічного опису стародруків триває й далі. Особливу увагу на книжкові зібрання було звернуто при затвердженні наказу Міністерства культури України від 14 червня 2016 № 437, зареєстрованого Міністерством юстиції України 08 липня 2016 р. за № 936/29066 «Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання».

Співробітниками бібліотеки виконано кропітку роботу із відбору документів до Державного реєстру за відповідними кодами. Вивчивши *de visu* цих колекцій, здійснивши їх науково бібліографічний опис, підготували до видання бібліографічний покажчик найстарішої, найцікавішої частини книжкового зібрання – видання латинським шрифтом (це книги та періодичні видання, надруковані латиницею будь-якою мовою протягом 1551–1800 років). Кожна з книг колекції має власну неповторну історію й заслуговує на окрему розвідку. У покажчику представлено виданнями латинською, польською і німецькою мовами, серед яких переважають книги історичного і географічного характеру, а також видання релігійної тематики. Колекція стародруки латинським шрифтом XVI–XVII ст. налічує 34 одиниці зберігання.

Документи у каталозі розташовані за абеткою авторів і назв книг. Кожен том багатотомного видання описано окремо. У бібліографічному описі вказані лише обов'язкові його елементи: автор, назва твору, вихідні дані, кількісна характеристика. У відомостях про обсяг видання вказана фактична кількість сторінок. Книги, що містять два або декілька пронумерованих рядів

сторінок, стовпців, аркушів, їх кількість подано послідовно через кому. Описи складено з дотриманням особливостей графіки написання відповідної епохи. У разі необхідності працівниками відділу проводиться атрибуція видання (встановлення автора анонімного твору), ідентифікація дефектного документа, встановлення вихідних даних тощо. Відсутні елементи бібліографічного опису сформульовані на основі аналізу книг і наведені в описі у квадратних дужках, що відповідає вимогам ДСТУ 7.1. 2006.

Найстарішою книгою колекції є *Digestorum, seu Pandectarum. Pars 3/4*. (*Digesta* – великий систематизований збірник витягів з праць авторитетних римських юристів, що є найважливішою частиною римського цивільного права, видана у Парижі 1540 році латинською мовою). Серед видань XVI ст. варто назвати також видання грецькою та латинською мовами (*Homer «Odyssea»*, 1572).

За географічною ознакою, колекцію репрезентують книги, надруковані у різних містах Європи: Варшаві, Кракові, Парижі, Ганбурі, Лейпцигу, Вільнюсі, Почаєві, Німеччині, Страсбурзі, м. Замостя (Польщі), м. Гота (Німеччині), м. Руан, м. Ріом (Франції), Львові, тощо.

Зібрання латиничним шрифтом варте науково-бібліографічного вивчення з точки зору історії європейської книжкової культури. Провенієнції, власницькі записи та маргіналії на сторінках окремих примірників свідчать про їхню колишню приналежність бібліотекам: Кременецького Ліцею, *Biblioteka Adampolska* тощо. Загалом на стародруках, що зберігаються в бібліотеці, виявлено також значну кількість печаток, екслібрисів, розлогих власницьких та дарчих записів, читацьких поміток на полях, які можуть стати предметом окремого наукового дослідження. Значна частина видань має оригінальні палітурки, які є яскравими зразками художньої майстерності та палітурного мистецтва XVI–XVII ст.

Бібліографічний посібник має розгалужену систему допоміжних показників, які є важливим інструментом для всебічного розкриття змісту друкованого каталогу. Для зручності користування показником подається допоміжний апарат, який складається з таких показників: імен, назв, місць видань, хронологічного і показника провенієнцій.

Колекція стародруків є унікальною історико-культурною пам'яткою, безцінним джерелом наукових досліджень для книгознавців та культурологів, яскравим свідченням плекання набутоків і традицій, плідної роботи працівників бібліотеки, які зуміли її зберегти для прийдешніх поколінь.

Видання адресовано науковцям, аспірантам, магістрантам, фахівцям у галузі бібліотечної справи і стане підґрунтям для їх історико-педагогічних та книгознавчих досліджень.

Каталог книжкових пам'яток латинським шрифтом

Ariosto Lodovico (Аріосто Лудовіко, 1474–1533) – італійський поет пізнього Відродження. Його батько був комендантом міста Реджонель-Емілія. Десятирічним майбутній поет разом із сім'єю переїхав у Феррару, де прожив усе життя. Феррара була у ті роки одним з наймогутніших міст Італії, центром театральної культури. Аріосто навчався у Феррарському університеті, де вивчав латинь. У 1500 р. його батько помер, майбутньому поету, найстаршому сину в сім'ї, довелось взяти опікунство над братами та сестрами. Аріосто дуже любив свій дім і родину; осиротівши, одразу ж залишив

улюблені стародавні мови (він завжди жалкував, що так і не вивчив давньогрецької) та поезію і подався на службу до герцога. У 1503 р. його перевели на службу до кардинала Іполіто Д'Есте, у якого він був «кур'єром», улаштовувачем придворних свят, спектаклів і водночас придворним поетом. Хліб придворного видався гірким для Аріосто, його не втішали нагороди, інколи досить престижні: три роки він був управителем в Гарфаньяні, кардинал брав його у далекі поїздки, але поет відмовився від запропонованої йому подорожі до Угорщини. За своїм духовним складом Аріосто був людиною «домашньою», він любив сім'ю та усамітнене життя. В останні роки життя Аріосто втілював свою мрію, придбавши хатину зі садом на околиці Феррари і покинувши обридле йому придворне життя. Залишив записи про працю на присадибній ділянці, що прислужилися у майбутньому економістам.

На початку творчості Аріосто писав ліричні вірші двома мовами: латинською творив гекзаметри, оди, елегії, епіграми, у гекзаметрах оспівував земне, часто – чуттєве кохання в дусі Горація, а в італійських сонетах і канцонах славив куртуазне, платонічне кохання в дусі Ф. Петрарки. Італійською мовою написані сатири Аріосто, вони здебільшого автобіографічні, поет згадує в них про свою важку юність і придворну службу у зрілих літах. До раннього періоду творчості слід віднести і п'ять т. зв. «учених» комедій, написаних за взірцем давньоримських комедіографів Плавта і Теренція: «Чорнокнижник»,

«Звідниця» («La Lena», 1528), «Скринька» та ін. Найчастіше це комедії слабкі, з нерозгорнутою дією, але у них є жваві комедійні сцени. Ці твори відіграли свою роль у розвитку італійської ренесансної комедії. Найвидатніший твір Аріосто – «Несамовитий Орландо» мислився як продовження «Закоханого Орланда» М. Боярдо, веселої авантюрної лицарської поеми, в якій йдеться про кохання лицаря Орландо до китайської царівни Анджеліки, але поема Аріосто «за своїми художніми вартостями незмірно перевершує твір Боярдо» (Б. Пуришев). Поему «Несамовитий Орландо» Аріосто розпочав у 1502 р., у 1516 р. вона йшла в 40 піснях, а повністю – у 1532 р. (у 46 піснях). Вона також була лицарською авантюрною поемою, що ґрунтувалася на сюжетах французького середньовічного епосу (пов'язаних із «Піснею про Роланда»), куртуазної поезії і лицарських романів артурівського циклу; широко використані й образи італійських чарівних казок. Це був надзвичайно своєрідний лицарський світ, поданий з гумором, але без сарказму. Утверджуючи лицарські цінності: честь, вірність королеві, любов до Дами, – Аріосто схвалює їх, але не підтримує їхньої надмірності. Несамовито закоханий Орландо втрачає увесь свій чар і повертає його лише наприкінці поеми, зіцільвшись від своєї пристрасті.

Композиція поеми є химерним плетивом декількох сюжетних ліній, переходить від одного сюжету до іншого несподівані, усе загалом створює барвисту розмаїтість. Можна виокремити три головні лінії, решта епізодів швидше схожі на вставні новели. Перша сюжетна лінія – епічна, це історія війни між сарацинами та франками, яка закінчилася перемогою останніх. Друга сюжетна лінія пов'язана з божевільним коханням Орландо до Анджеліки, яка його покинула. Найоригінальнішою та найзначнішою є третя лінія – історія взаємного кохання сарацинського юнака Руджеро і войовничої дівки – богатирки Брадаманти, котра доводиться рідною сестрою лицареві Рінальдо і, звичайно, є християнкою. Тут не обійшлося без кон'юктурних вкраплень – бо ж саме Руджеро і Брадаманта подані як завойовники роду майбутніх феррарських володарів – Д'Есте. Але ці кон'юктурні вкраплення сприймалися сучасниками як необхідні і в кінцевому результаті не зіпсували дотепну поему Аріосто.

Епічна лінія подається без належної серйозності, війна зображена в ігровому плані і зовсім позбавлена героїки. На початку поеми сарацини стоять біля брами обложеного Парижа, король Карл Великий у тривозі, а його лицарі розбіглися хто куди, маючи на меті свою користь. Тема боротьби християнського світу з язичницьким не

має для Аріосто жодного значення. Без особливого смутку повідомляється про те, що сарацини захопили Париж і підпалили його. Він неминуче би згорів, але в цей час розпочалася страшна злива (це небо допомогло християнам), і місто вціліло. А тим часом архангел Михаїл схопив у дорозі рицаря Рінальдо, доправив казковим способом у Париж, і хоробрий Рінальдо розгромив війська невірних, що поспіхом покинули столицю.

Автор рицарської поеми ставить особисті справи героїв вище від васального обов'язку, він зовсім не ганить графа Орландо, котрий залишив свого короля в мить небезпеки. У закоханого Орландо була серйозна причина, оскільки він був безтямно закоханий у принцесу Анджеліку, котра кудись запропастилася під час війни. В Анджеліки також були вагомі причини для зникнення: горда красуня вперше покохала сама, і покохала вона звичайного піхотинця, сарацинського юнака Медора, котрого знайшла пораненим і врятувала від смерті, сховавшись разом з ним у лісовій хащі. Орландо потрапив саме в це затишне містечко кохання Анджеліки та Медора, але його мешканців уже немає тут, і засмучений Орландо читає численні вірші, вирізані на корі дерев. З цих віршів герой дізнається про кохання Анджеліки та Медора і про своє нещастя, від якого божеволіє. Орландо, охоплений щирим горем, руйнує усе на своєму шляху. Несподівано лірична і навіть не позбавлена драматизму лінія Орландо закінчується комічно. Веселий рицар Астольфо доправляє божевільного Орландо на Місяць, де перебувають, як виявилось, усі речі, втрачені на Землі. Там, в особливому місці, зберігаються пляшки з розумом, кожна з етикеткою з ім'ям власника втраченого розуму. Відшукавши свою пляшку, заспокоєний Орландо повертається до свого короля в Париж і бере участь в закінченні війни.

Образ рицаря Руджеро поданий у розвитку. Юний сарацинський воїн прибув разом з військами короля Аграманта в Париж, йому байдужі християни, він шукає пригод. Кохання до християнки Брадаманти змінює характер Руджеро: він ладен прийняти християнську віру, але не хоче порушити дану присягу. Багато випробувань і спокус долає він в зачарованому замку ворожбита, звідки його вчасно рятує Брадаманта. Сарацинський лицар повертається у військо свого короля, зазнає з ним поразки, відступає і пливе на батьківщину, хоча серце його рветься до коханої дівчи-християнки. Щасливий випадок приходить на підмогу юнакові: корабель зазнає аварії, Роджеро дивом рятується і потрапляє в халупу пустельника, котрий і навертає юного язичника у християнську віру. Як справжній християнський рицар, Руджеро вірний дамі серця – чарівній Брадаманті, він повертається в Париж, зміцнений у своїх

мужності та коханні. Весілля Руджеро та Брадаманти і поєдинок Руджеро з останнім живим представником сарацинського війська вінчає поему. Перемога християнства над язичництвом тут не стільки військова, скільки моральна. Аріосто прославляє кохання, яке зробило сарацина християнином, а войовничу Брадаманту ніжною і турботливою дружиною. Прославляє і світ, що несе всім утіху та стабільність. Найкращим персонажем поеми є її ліричний герой, близький автору; розповідь у «Несамовитім Орланді» подається в рівному, ліричному, злегка іронічному стилі, що схоже на задушевну розмову з читачем. Фантастика умовна та естетизована: герої живуть в зачарованій реальності, яка квітне усіма барвами і всіма перетвореннями, виникають фантастичні замки, чарівні мечі та шити, крилаті гіпогрифи тощо.

Октава Аріосто вирізняється витонченістю та простотою. Високим поетичним смаком позначений увесь стиль Аріосто в поемі «Несамовитий Орландо». Цей ліричний і водночас жартівливий стиль справив вплив на М. де Сервантеса, Вольтера, Дж. Байрона. З творами Аріосто був знайомий Т. Шевченко, про що він згадує у повісті «Варнак».

Українською мовою деякі твори Аріосто переклав О. Мокровольський.¹

1. Ariosto L. (1474–1533).

Orland Szalony : Wiersz Ludwika Aryosto w Piesniach XLVI : Niegdys Kardynałowi Hippolitowi z Esty Ofiarowany. T. 1. Od początku Pieśni I. aż do końca Pieśni XIV / Lodovico Ariosto ; przekładania Piotra Kochanowskiego ; z Argumentami Ludwika Dolce, Lodovico ; koment. Este, Ippolito d'. – Kraków : Drukarnia Jana Maya ; Jacek Idzi Przybylski, 1799. – 432 s. – Dzieło Posmiertne Aż do końca Pieśni XXV. doprowadzone, w Bibliotece Akademii Krakowskiej odkryte, pierwszy raz we 2. Tomach wydane. – Книга містить книжковий знак: Biblioteka Liceum Krzemienieckiego. – Стародрук – URL : <http://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/414366/content> (дата звернення: 20.12.2018).

¹ Аріосто Лудовіко – URL : <https://javalibre.com.ua/java-book/author/bio/25192>

ЗМІСТ КНИГИ

L I S T A	
PRENUMERANTOW NA TO DZIEŁO.	
	Exem- plars.
Wojciech Bartnowski	1.
X. Wojciech Biegański, Przeor klasztoru S. Norberta w Hubbardzie	1.
Piotr Biłłowski	1.
Josef Biłłowski	1.
Telesfor Billiewicz Adwokat	1.
Antoni Bieszyński	1.
Kazimierz Bóitecki	1.
Marcin Bukowski	1.
Romuald Bystry	1.
Josef Ciasowski	1.
Kazimierz Ciński, Sta Dźwinogrodzki	1.
Stanisław Cwiercowski	1.
Xrta Jenerałowa Czartoryska	8.
X. Adam Czartoryski Jenerał wojsk J. C. K. M.	10.
Tadeusz Czacki, Sta Nowogrodzki	4.
Mihail Czacki	1.
Felix Czacki	1.
N. Czapski, Wda Chelmiński	1.
Alex Dembowski	1.
Julian Denisko	1.
N. Dmowski, Sta Łukowski	1.
Stanisław Esiko	1.
X. Jędrzej Gawronski K. K. Krak. i Konsyliarz Rządowy	1.
N. G. bińska	1.
Antoni Grabowski	1.
Walenty Gurski	1.
Antoni Himonowski, Prorektor Szkół Krakowskich	1.
Brat Hilary Bersardyn	1.
Josef Hufub	1.
X. Joachim Jankowski	1.
Franciszek Jekel, Doktor obywat. prawa i Agent J. C. K. Mści w Wiedniu	1.
Jan Jordan	1.
Tadeusz Kamiński	1.
Kollegium XX. Piarow Warszawskich	1.
Kollegium XX. Piarow Piotrkowskich	1.

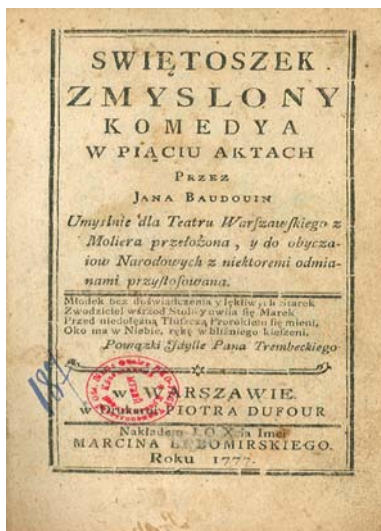
	Exem- plars.
Wincenty Kępcyński, Komornik Tarnopolski	1.
X. Kowinski, Kanclerz Przemyślskiego Konsysto- ria	1.
Antoni Kownacki	1.
Jan Hrabia Krasicki	2.
Ignacy Hrabia Krasicki	1.
Wincenty Krasicki	1.
Tomasz Krzaczanowski	1.
Konstanty Krompholtz	1.
Antoni Hrabia Lanckoroński	2.
Ludwik Lanckoroński	1.
Anna Lanckorońska	1.
Ignacy Łabański	1.
X. Józef Wincenty Łanckowski	1.
Antoni Ledochowski	1.
Josef Ledochowski	1.
Ignacy Ledochowski	1.
Tadeusz Ledochowski	1.
Tymoteusz Ledochowski	1.
Josef Łęski Profesor w Szkole Główniej	1.
Felix Łubowski, Prezydent Miasta Krakowa	1.
Walenty Łubowski	1.
Jan Łupkowski	1.
Samuel Bogumił Linde	1.
Lisikiewicz, Alumn. Seminar. Lwowskiego	1.
X. Karol Lochman, Archipresbiter Kościoła P. Maryi	1.
Stanisław Łupkowski	1.
Jan Maiewski	1.
Onufry Malczewski	1.
Roman Markiewicz, Profesa. Szkół Krakowskich	1.
Jędrzej Markiewicz, Profesa. Szkół Krakowskich	1.
X. Dominik Markiewicz, K. K. Infant. Profesa. Szkół Krakowskich i w Szkole Głównej	1.
Marceliński Bracia	8.
Antoni Markowski, Adwokat	1.
Stanisław Małachowski	1.
Tadeusz Matyszewski	4.
Jędrzej Mełnicki	1.
Adam Mełnicki	1.
Ignacy Międzyński	1.
Anna Mierowa	1.
Felix Mier	1.
Michałowski	1.

	Exem- plars.
Tadeusz Mostowski	1.
Leon Nowakowski	1.
Stanisław Nowakowski	1.
Z. Czartoryskich Ogólna	2.
X. Paweł Olchowski K. K. Krakowski	1.
Alozy Orzechowski	1.
Orzechowski	1.
Josef Maximilian z Tęczyńska Hrabia Olsoliński	1.
Zło. pol. 500 na	5.
K. Olsolińska	1.
Emilia Olsolińska	1.
Stanisław Olsoliński	1.
X. Kazimierz Ostrowski, K. K. Krakowski	1.
Ignacy Ostrowski	1.
Maciej Paszewski	1.
Barbara Pagowska	1.
Michał Pagowski	1.
Wiktor Pagowski	1.
N. Piaskowski	1.
Terelia z Olsolińskich Potocka	1.
Stanisław Potocki, Sta Halicki	1.
Jacek Przybylski, Profesa. Starożytności, Języka Greckiego i Bibliotekarz Akademii Krakowskiej, wydawca tego rękopisma	1.
Kaetan Rey	2.
Josef Hrabia Rogaliński	1.
N. Rogowski	1.
N. Rosztorowski	1.
N. Rudnicki	1.
Franciszek Rupniewski	1.
Wiktor Rybicki	1.
X. Sebastian Rydzki, Kanonik Lwowski	1.
Xrta Alexandrowa z Zamoykich Sapiehowa	1.
Jędrzej Serwiński	1.
Maryanna Skorzeńska	1.
Stanisław Stawiec, Poczmistrz Olkusi	1.
Jan Stawianowski	1.
Walenty Sobolewski	1.
Karolina z Xzeta Sapiehow Sołtykowa	1.
X. Kaetan Sołtyk, Opat Siedliszowski	1.
Wojciech Spinek	1.
Maryanna Stecka	1.
Waleryan Siroynowski	1.
Antoni Stadnicki	1.

	Exem- plars.
X. Stasicz	1.
Salomea Suchecka	1.
Jakub Ignacy Szotek, Kommissarz Cyrkutowy	1.
Jędrzej Szumiński	1.
Jan Felix Tarnowski	1.
Michał Hrabia Tarnowski	1.
Rafał Hrabia Tarnowski	2.
X. J. Tarcewski, Bibliotekarz XX. Piarow w Warszawie	1.
Dyrna Boncza Tomaszowski	1.
Josefa Turkotowa	1.
Anna Turka	1.
Antoni Turski	1.
Ignacy Tymowski	1.
Wincenty Uszcwski	1.
Adam Walewski	1.
Felix Węgliński	1.
Jędrzej Michał Wielhorski	1.
Marcellina z Bielskich Worcellowa, Dama Krzy- ż. Gwiazdowego Zło. pol. 200. na	1.
Eleonora z Dembowskich Wodicka	1.
Tomasz Woytowski	2.
Bonawentura Woyna	1.
Xrta Württemberg	6.
Walenty Zaboklicki	1.
Kawaler Zaboklicki	1.
Josef Zaborowski	1.
Z. Czartoryskich Zamoyka	3.
Ortynat Zamoyki	6.
Stanisław Zamoyki	6.
N. Zaborzewski	1.
X. Franciszek Zabłocki	1.
Jan Hrabia Ząkowski	1.

Baudouin Jan (Бодуен Ян, 1735–1822) – відомий драматург, перекладач, лікар, в творчості (особливо в журналістиці з періоду чотирирічного сейму). Подобиці його життя невідомі. Випущені без іменні «Загальні коментарі до стану сільського господарства і міста» і «Об'єктивні коментарі до мови Яцека Єзерського». Обидва дисертаційні дослідження відносяться до числа найбільш відомих публіцистичних виступів цього періоду, так що їх порівнювали з роботами Kołłątaj. Він також займався справами Національного театру, для яких він перевів: Тартюф, Скупий і Міщанин-шляхтич – комедії Мольєра. Він був мером Познані. Він здобув популярність як радикальний публіцист і представник багатого середнього класу.

У середині 1980-х років він зацікавився месмерізмом, що було надзвичайно модним у той час. У 1787 році він провів вісім місяців у Парижі, спостерігаючи парамедичні експерименти Франца А. Месмера. Повернувшись до Польщі, він став великим пропагандистом цих практик, який він описав у своїй роботі «Погляд на месмеризм», систему взаємних впливів і ефектів, що пояснює теорію і практику тваринного магнетизму (Варшава 1820).¹

2. [Baudouin J. (1735?–1822)]

Świętoszek zmyślony : komedia w pięciu aktach / przez Jana Baudonin, umyslnie dla Teatru Warszawskiego z Moliera przełożona y do obyczajów narodowych z niektórymi odmianami przystosowana. – Warszawa : w Drukarni P. Dufour : nakładem J. O. Xięcia Marcina Lubomirskiego, 1777. – 121 s. – Uwagi: Na stronie tytułowej: «Młodek bez doświadczenia y lękliwych starek zwodziciel wśród stolicy uwiiia fię Marek. Przed niedołączną tłuszcą prorokiem fię mieni, oko ma w niebie, rękę w bliźniego kieszeni. Powązki Idylla Pana Trębeckiego».

– 95x157x13 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий Музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР. – Приплетено: **Stritte J. G. von (1740–1801)**. Historyczno-Geograficzne Opisanie Miasta Pekinu Ciekawsze Od Innych Edycyi / przez JP. Sztrittera Dzieio-Pisarza Wydane ; a przez Jgnacego Manugiewicza Tł. do Exp. Ros. J.K.Mci y Rzpltey Z Rossyiskiego Języka Przetłumaczone – Warszawa : w Drukarni Nadw. JKMci y P. Kommissyi Edu. Nar., 1787. – [6], 48 s. – Стародрук.

¹Jan Baudouin de Courtenay. — URL : https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Baudouin_de_Courtenay_%28publicysta%29

Świętoszek Zmyślony: комедія у п'яти файлах переклад Яна Боудоніна для Варшавського театру Мольли. Комедія спрямована на релігійне лицемірство та всі форми релігійного життя, позбавляючи людей можливості критично мислити, жорстоко боротися з Церквою та представниками релігійної православ'я. Вона являє собою згубні наслідки людської наївності, мотивованої надмірною тенденцією до відданості, а також релігійним лицемірством. Тартюф, злочин, який прикидається моделлю чесноти і благочестя, купує в ласки багатого пана Ордона, засліпленого його поверхневими рисами характеру для шоу. Сюжет, однак, викривається залишками змов, які сприймають решту домашнього господарства. Протиріччя між виступами та реальністю є основною темою комедії. Навіть для Мольєра, це безпрецедентний афоризм і слово моє. Желеньський писав про пісню, що це була перша соціальна сатира на сцені з Аристофана, і ця сатира найвищої важливості. Це одне з тих робіт, які, як можна казати, зважають на долю людства, вони майже на них покладаються. Мольє звинуватив не лише фальшиві релігії, але і соціальну атмосферу, яка дозволила релігійним демагогам і шахраям жити комфортним життям із повним схваленням належним чином освіченого середовища. П'єса була поставлена з повним схваленням Людовіка XIV, після чого він був вилучений за його командуванням, в якому Товариство Святих Тайнів зіграло вирішальну роль – канцелярську таємну організацію, ворожчу до абсолютизму Людовика IV, щодо всього прогресу та відновлення економіки країни. Протягом наступних п'яти років він був заборонений у Парижі, а Мольєр продовжував шукати дозвіл на його видачу. Через неї він втратив свою добру репутацію у королівському дворі. Він зробив далекосяжні зміни, у тому числі він усунув всі пропозиції щодо зв'язку між назвою персонажа та церквою, він більше не нагадував священика. Він також змінив своє ім'я та назву комедії на «Panulf or Cheat». Асоціацію Свентосків не можна обдурити, і після одного виступу (5 серпня 1667 р.). П'єса була заборонена на прохання Президента Паризького парламенту (суду). Тільки до 1669 року автору вдалося подолати опір цензури. Він повинен був внести деякі зміни в текст, пом'якшивши вимову мистецтва, але він повернувся до попереднього звання. Частково герой нагадував світові людину, священику. Пісня була зіграна без будь-яких проблем з великим успіхом. За життя Мольєра він був представлений 67 разів. У Польщі мистецтво завжди було високо оцінено. У XX столітті нове тлумачення твору було запропоновано великим французьким актором Луї Жовветом, який сказав: «Тартюф

щиро віруючий, практикуючий, благочестивий. Все, про що він звинувачує, це просто наклеп, плітка, первісна ревності, плітки».

Stritter Johann Gotthelf von (Штріттер Йоганн Готтільф, 1740–1801) – письменник-історик, який керував московським архівом колегії Закордонних Справ, почесний член Академії Наук (з 1787 р.). Штріттер був сином ректора Ідстейнської гімназії, початкову освіту здобув у рідному місті, потім пройшов досить ґрунтовно філологічний курс в різних німецьких університетах і присвятив себе спеціально вивченню візантійської історії. У 1766 р він був викликаний з Ідстейна в С.-Петербурзьку Академію Наук і 15 липня того ж року визначено проректор Академічній гімназії і ад'юнкта Академії.

За дорученням Академії наук Штріттер склав і видав систематичний збірник витягів з візантійських письменників про Росію і сусідні народи, складений за бажанням імператриці Катерини II. План цього твору був запропонований Штріттеру А. Л. Шлецером. У жовтні 1779 році Шульц був переведений на службу до Московського архіву Колегії іноземних справ, де за дорученням начальника архіву Г. Ф. Міллера описував стародруки та манускрипти, що зберігаються в архіві, що мають відношення до історії Росії. Також Штріттер взяв участь в складанні історії Академії наук, яку писав Міллер. Робота Міллера, що містить частину, написану Ш. і охоплювала історію Академії за 1733–1743 рр., Була видана тільки в 1890 р. Історія Академії наук була написана за відомостями, витягнутим Штріттером з академічних протоколів та інших архівних матеріалів. У 1779 р Штріттер був обраний ад'юнктом Петербурзької академії наук, 27 вересня 1787 г. – почесним членом академії. З 1783 році Шульц стає на чолі Московського архіву Колегії закордонних справ, разом зі співробітником покійного Міллера М. М. Бантиш-Каменським. Тоді ж за дорученням Комісії про заснування народних училищ, Ш. почав писати свою основну працю, «Історію Російської держави» і довів її до кінця XVI ст. Перші дві частини «Історії ...», що охоплюють час до початку царювання Івана III, були опубліковані, інше залишилося в рукописі. Будучи кореспондентом Академії наук Штріттер щорічно з 1776 по 1782 пересилав їй свої метеорологічні спостереження, вироблені в Москві. Статський радник (1799). 7 січня 1800 році Шульц вийшов у відставку через хворобу.

Історія Росії з найдавніших часів, історія Візантії, джерелознавство Систематизував і ввів у науковий обіг джерела з ранньої історії Академії наук, сприяв публікації в Росії візантійських авторів, в тому числі з історії слов'ян. При складанні «Історії Російської» Штріттер користувався різноманітними джерелами: літописами, грамотами, статейними списками, залучав іноземні джерела та літературу.¹

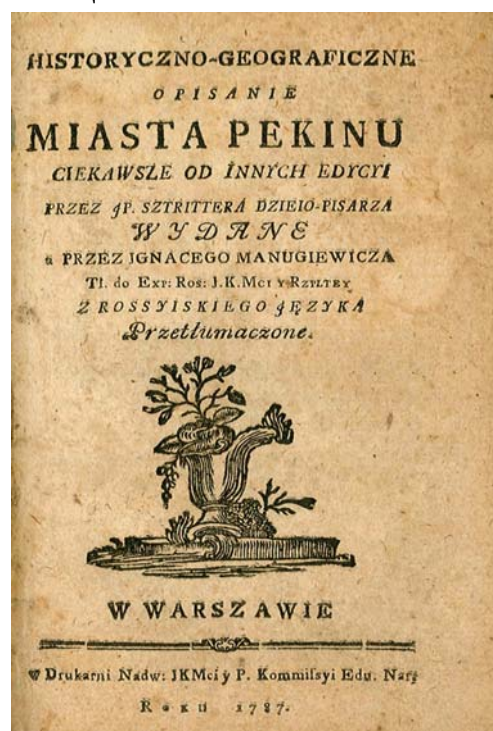
Основні праці:

о Історія Російської держави. пер. з нім. Т. 1–3. С.-Пб., 1800–1802 ;

о Історично-географічний опис міста Пекіна // Історичний С.-Петербурзький календар. 1781 р. ;

о Опис першого видання до друку і перекладу на російський священної Біблії у 1517–1519 роках ;

о Матеріали для історії Імператорської Академії Наук. Т. 6. С.-Пб., 1890.

Stritte J. G. von (1740–1801).

Historyczno-Geograficzne Opisanie Miasta Pekinu Ciekawsze Od Innych Edycyi / Przez JP. Sztrittera Dzieio-Pisarza Wydane ; a Przez Jgnacego Manugiewicza Tł. do Exp. Ros. J.K.Mci y Rzpltey Z Rossyiskiego Języka Przetłumaczone // **Świętoszek zmyślony** : komedia w pięciu aktach / przez Jana Baudonin, umyslnie dla Teatru Warszawskiego z Moliera przełożona y do obyczajów narodowych z niektórymi odmianami przystosowana. – Warszawa : w Drukarni Nadw. JKMci y P. Kommissyi Edu. Nar., 1787. – [6], 48 s. – Стародрук. – URL :

<http://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/40843/content> (дата звернення 16.11.2018).

¹ Штріттер (Стриттер, Stritter) Иван (Johann) Михайлович (Gotthilf). — URL : <http://bioslovhist.spbu.ru/person/1197-shtritter-stritter-stritter-ivan-johann-mikhaylovich-gotthilf.html>

Buffon Georges Louis Leclerc de (Жорж-Луї Леклерк Бюффон, (1707–1788) – французький природодослідник, популяризатор науки. Грандіозний твір Бюффона «Естественная история» мав величезний успіх. Захоплюючі і яскраві розповіді про явища і об'єкти природи, оригінальні думки, дотепні гіпотези, доступна та жива мова, піднесений тон – усе це прийшлося до часу і дуже подобалося читачам різних прошарків суспільства XVIII ст. Уперше наукова праця викликала таку палку цікавість і стала надбанням широкої публіки. «Естественная история» не раз видавалася цілком та частинами, перекладалася на різні мови й зробила графа де Бюффона однією з найвидатніших постатей століття європейського Просвітництва.

Жорж-Луї Бюффон народився в заможній родині бургундського пана в Дижоні і, звичайно ж, отримав добре виховання та освіту. Спочатку він вивчав медицину та право, а згодом, протягом двох років, мандрував Францією, Англією й Італією, наочно знайомлячись з природою цих країн. Математичні здібності, захоплення філософією та неймовірна зацікавленість природничими науками, привели до того, що в 26 років Бюффон стає член-кореспондентом Паризької Академії наук.

Паризька Академія наук

У 1739 р. король Франції Людовик XV призначає Бюффона управляючим Королівським садом і «кабінетом короля» (музеєм) у Парижі (пізніше – Ботанічний сад, Національний музей природничої історії). Бюффон залучив до роботи вчених різних спеціальностей і згодом перетворив Ботанічний сад у величезний дослідницький центр, з яким були пов'язані Лавуазьє, Ламарк, Жоффруа Сент-Ілер, Кюв'є. Науково-природничі колекції звідусіль поповнювалися скелетами

тварин, препаратами, гербаріями, мінералами тощо. Із Росії, навіть, прибули бивні мамонта. Сам же Бюффон займається зоологією та

іншими розділами природничих наук, адже готується до створення великої праці, у якій збирається об'єднати всі відомі сучасній його науці знання про живу та неживу природу.

Твори Бюффона видавалися часто, звичайно під назвою «Природна історія» (*Histoire naturelle générale et particulière*):

«Всеобщая и частная естественная история» почала виходити з 1749 року. Ще за життя вченого вийшли 36 томів, а останні 8 видані посмертно. Перші три томи присвячено походженню та історії Землі, загальним відомостям про людину і тварин. Потім йшли розповіді про тварин (12 томів), про птахів (9 томів) і мінерали (5 томів), додаткові томи, у тому числі «Епохи природи».

В основі праці Бюффона покладено низку ідей загального характеру і, перш за все, ідею історичного розвитку природи. Автор не хотів сперечатися із церквою, та саме він окреслив межу між біблійською космогонією і природничою наукою. Коли з боку церкви учинилися нападки, Бюффон виправдовувався, відмовлявся від своїх поглядів та продовжував писати своє. Наостанок, богословський факультет Сорбони постановив «сжечь неудобные книги рукой палача». І тільки завдяки популярності, його неконфліктному характеру і зв'язкам при дворі, Бюффона залишили у спокої, оголосивши його філософію природи «старческим вздором».

Більшість учених-сучасників вважали Бюффона дилетантом і критикували його за помилкові відомості, необґрунтовані гіпотези і недоречну в науковій праці красу стилю. І дійсно, захоплений величчю і красою природи, Бюффон не раз у теоретичних засадах відсутність знань поповнював фантазією.

Однак, згодом на думки та гіпотези Бюффона покладалися Кант, Дідро, Гете, Ламарк, Сент-Ілер, Лаплас, Кюв'є. Дарвін зауважував, що стосовно питання походження видів, Бюффон був «первым из писателей новейших времен, обсуждавших этот предмет в истинно научном духе». А Вернадський, який багато займався природничими науками, вбачав величезну заслугу Бюффона в тому, що він розповсюдив історичний принцип «на всю видимую природу. Совершенно непредвиденно, благодаря такому расширению области приложения истории, совершился перелом в европейском обществе в понимании значения времени».

Бюффон покладав багато зусиль, удосконалюючи стиль своїх книг. Йому докоряли за пишномовний стиль, однак, завдяки стилю, природничими науками зацікавилася багато читачів.

Досягнення Бюффона в розвитку французької мови посприяли його обранню у 1753 р. до Французької академії («безсмертних»), у 1740 р. до членства в Лондонському королівському товаристві, та 1776 р. Бюффона обрано іноземним почесним членом Петербурзької Академії наук.

Людовик XV надав йому графський титул, а Людовік XVI ще за життя Бюффона розпорядився встановити перед входом до Королівського природничо-історичного кабінету його бюст із написом «*Majestati naturae par ingenium*» («Ум, равный величию природы»).

Бюффону належать крилаті вислови: «Стиль – це людина» та «Геній – це терпіння». Перший афоризм із промови Бюффона перед його обранням до Французької академії зазвичай вживають у тому сенсі, що стиль відображає характер людини. Однак, сам Бюффон мав на увазі зовсім інше: на відміну від факторів, конкретних знань тощо, що належать усім і можуть неодноразово використовуватися ким завгодно, стиль неповторно належить тільки автору.

Безперечно обидві синтенції у повній мірі належать життю і творчості самого Бюффона.

У XVII–XIX ст. праці Бюффона, що були важливі виключно завдяки своєму різноманіттю, оригінальності й ступеню впливу на сучасників, видавалися величезними тиражами в усіх європейських країнах. З ним був знайомий кожен поважаючий себе вчений. З того часу пройшло багато років, одні ідеї та думки Бюффона підтвердилися, інші виявилися неправильними, але, не зважаючи на це, про Бюффона пам'ятають, про нього пишуть у шкільних підручниках та наукових трактатах. І справа тут не в деталях, правильності чи неправильності його гіпотез, а в тому, що він одним з перших заклав основи сучасної природничої науки, намагаючись створити її цілісну систему.

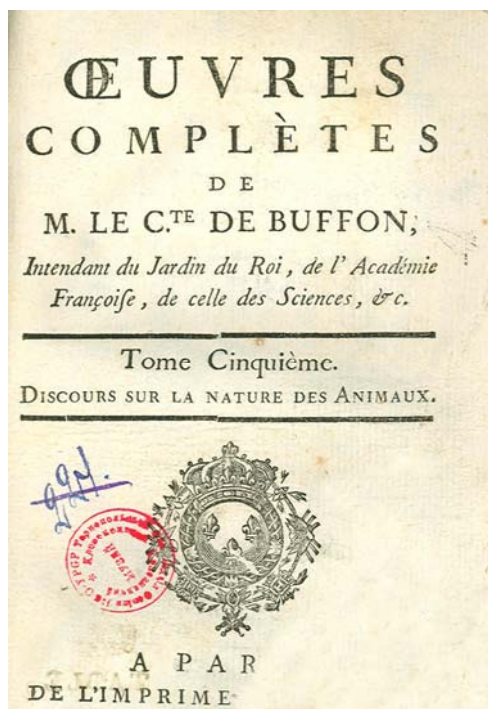
«Писати прекрасно – значить одночасно прекрасно мислити, прекрасно відчувати і прекрасно висловлювати, тобто володіти у рівній мірі розумом, душею і смаком». Цей доречний вислів теж належить перу Бюффона, працями якого неможливо не зачитуватися. Тільки тримаючи в руках його «*Histoire naturelle generale et particuliere*», і власними очима проходячи рядок за рядком, можливо

отримати ту насолоду від читання, що залишається незмінною вже протягом кількох століть.

У складі рідкісного фонду наукової бібліотеки ТНПУ ім. В. Гнатюка теж є унікальні два видання творів Бюффона в оригіналі, тобто французькою, видані у Парижі в 1799 р.

Тож, завдяки імператриці Катерині II працю «Всеобщая и частная естественная история» графа де Бюффона було видано російською мовою у 10 частинах.

Гортаючи ці поживклі, шорсткуваті сторінки, ще раз упевнюємося в тому, що недаремно О. С. Пушкін розгледів у Бюффоні «великого живописця природи». Неймовірно чуттєвий та красивий стиль письма, можливо місцями недоречно пихатий, але безумовно той, що залишається у пам'яті.

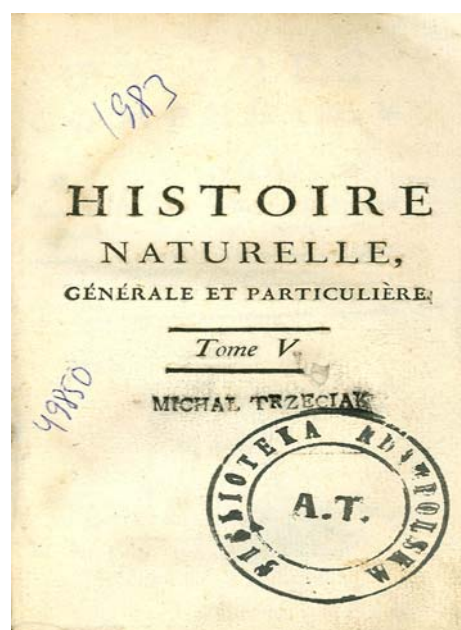

3. Buffon G.-L. L. de (1707–1788)

Oeuvres complètes de m. le c^{te} de Buffon, intendant du Jardin du Roi, de l'Académie Française, de celle des Sciences, etc. T. 5. Discours sur la nature des animaux / Georges-Louis Leclerc de Buffon. – Paris : De l'Imprimerie Royale. – [1779?]. – 395, XXXIX p. – (Histoire naturelle, generale et particuliere). – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Biblioteka Adampolska ; Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

4. Buffon G.-L. L. de (1707–1788).

Histoire naturelle : table des matières contenues dans les oeuvres completes de M. le Comte de Buffon [...]. – A Paris : De l'Imprimerie Royale, 1779. – 479 p. – 110x180x45 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Кременецький міський Краєзнавчий музей ; Biblioteka Adampolska ; Кременецький Краєзнавчий музей Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

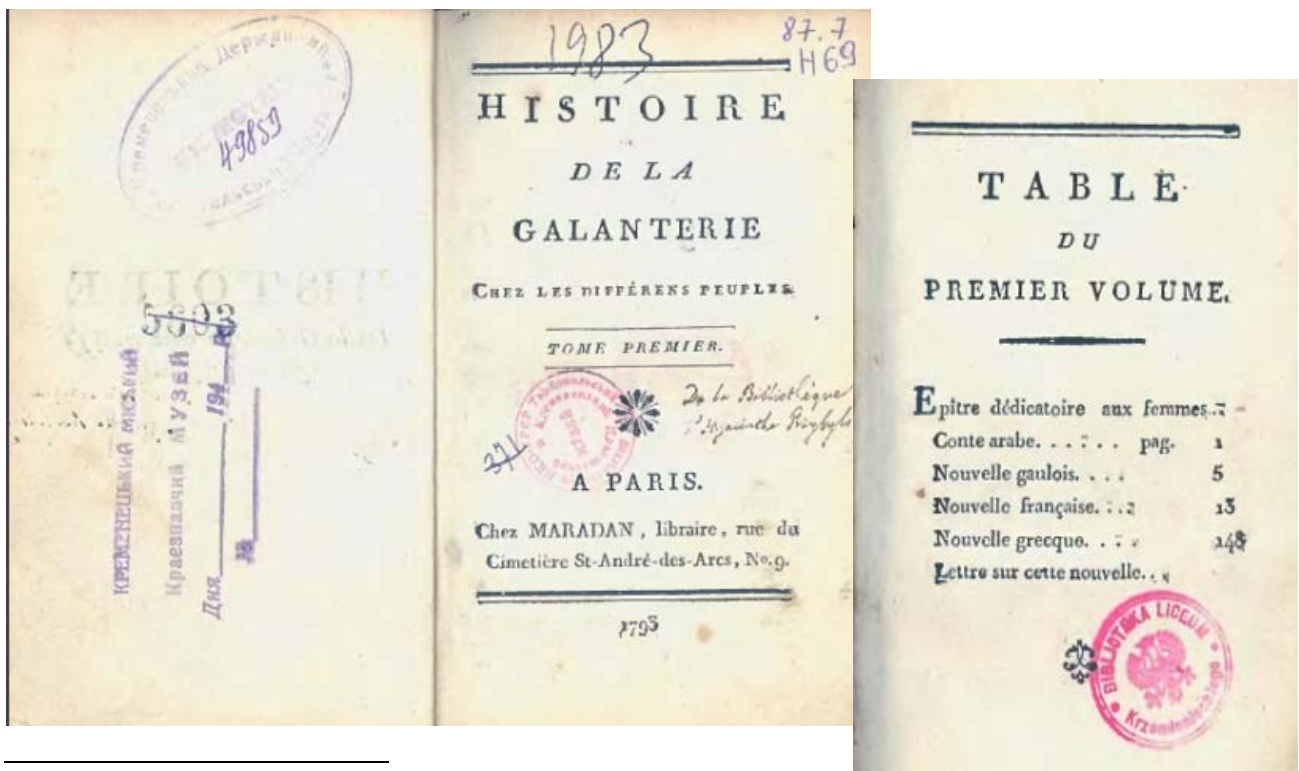

Chaussard (П'єр-Жан-Батист Шоссар, 1766–1823) – французький письменник. Був адвокатом при паризькому парламенті. На початку революції, захопившись революційними ідеями, писав багато в прозі і віршах для пропаганди нового руху. У 1792 р, за дорученням міністра Лебрена, їздив до Бельгії, щоб викликати там революційний рух на користь приєднання Бельгії до Франції. Пізніше Шоссар читав історію в багатьох провінційних коледжах і в Сорбонні.

З публіцистичних його праць більш значні «De l'Allemagne et de la maison d'Autriche» (1792) і «Theorie de lois criminelles» (1789); з поетичних творів краще дидактична поема «Epitre sur quelques genres» (1811), то ж в переробці «Poetique secondaire» (1817).¹

5. Chaussard J.-B. (1729–1818)

Histoire de la galanterie chez les differens peuples. T. 1. – Paris : Chez Maradan, libraire, rue du Cimetiere St-Andre-des-Arcs, 1793. – 204 р. – 80x130x15 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Biblioteka Liceum Krzemienieckiego ; Кременецький міський Краєзнавчий музей ; Кременецький краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР. – URL : http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/e-lib/DocDownload?doc_id=250956 (дата звернення 26.10.2018).

¹Шоссар. — URL : <http://www.niv.ru/doc/dictionary/brockhaus-efron/fc/b-e-216-23.htm>

Colonia Dominique de (Колонія Домінік, 1660–1741) — французький вчений і антикваріат, народився в Екс, в Провансі, 25 серпня 1660 року. Він став єзуїтом і прожив в Ліоні протягом п'ятдесяти дев'яти років, де він послідовно викладав нижчі дослідження, риторику і елементарні теології. Він помер в Ліоні 12 вересня 1741 року залишивши багато робіт, серед яких ми наводимо: *Anliquites de la Ville de Lyon*; *Pratique de Piete* (Париж, 1717; *La Religion Chretienne Autorisee par le Temoignage des Anciens Raiens* (1718; там же і Бессангон, 1826); Бібліотека Янсеністи (там же 1722, 1731 і в інших місцях під різними назвами). У Журналі Треву знайдені різні мемуари Колонії.¹

6. [Dominique de Colonia (1660–1741)]

De arte rhetorica libri quinque : lectissimis veterum authorum aetatis aureae exemplis illustrati et ad usum candidatorum eloquentiae accommodati / [Dominique de Colonia]. — Polociae : In Privilegiata a Sua Imperatoria Majestate Typographia Typographia Coll : Soc : Jesu, 1799. — [2], 260 с., 4 табл. — 120x210x20 mm. — 1 прим. — Лат. — Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР. — Стародрук. — URL : http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/e-lib/DocDescription?doc_id=250783 ; https://reader.digitale-sammlungen.de/fs1/object/display/bsb11272894_00010.html (дата звернення 4.12.2018).

lib/ DocDescription?doc_id=250783 ; https://reader.digitale-sammlungen.de/fs1/object/display/bsb11272894_00010.html (дата звернення 4.12.2018).

¹ Colonia, Dominique de // McClintock and Strong Biblical Cyclopedia. — URL : <https://www.biblicalcyclopedia.com/C/colonia-dominique-de.html>

Haloander Gregor (Грегор Галоандер, 1501–1531) – німецький правознавець початку XVI століття. Народився в Цвіккау під ім'ям Грегор Мельтцер (нім. Gregor Meltzer). У 1521 році вступив до Лейпцизького університету, після початку селянської війни продовжив своє навчання в Цайці, а в кінці 1525 року рушив до Італії, де вивчав рукописи Юстиніанівського *Corpus iuris civilis*. Уже в 1527 році Галоандер повернувся до Німеччини, де він керував підготовкою друкованого видання Дигест, згодом відомого як лат. *Haloandrina*. Тритомне видання побачило світ в 1529 році в Нюрнберзі. У 1531 році поради міста Нюрнберга і Цвіккау надали Галоандеру гроші на нову поїздку в Італію. У Венеції Галоандер помер в результаті лікарської помилки 7 вересня 1531 року.

Заслугою Галоандера стало поширення текстів греко-римського права в Німеччині. Важливим також було привернення уваги до оригінальних текстів, особливо до *Littera Florentina*, відомому Галоандеру, втім, у вигляді поганої копії.

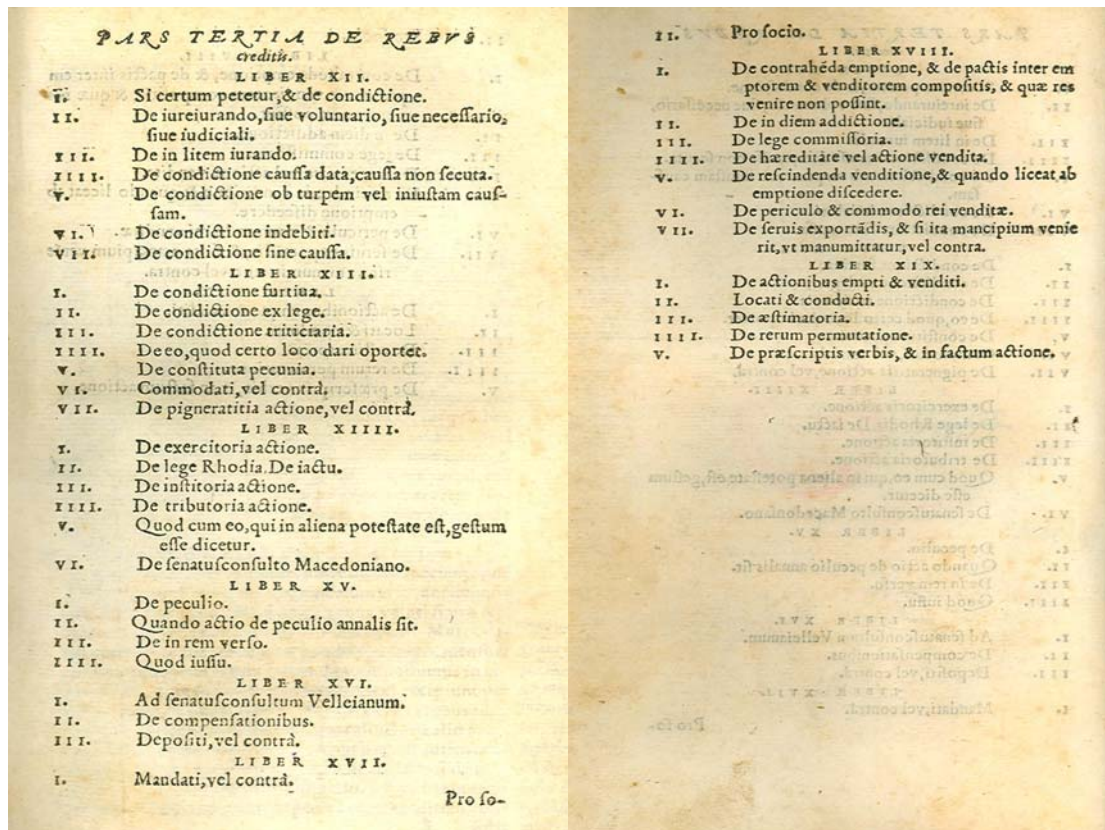
Робота над виходом у 1531 році виданням новел не була доведена до кінця, і після виходу в 1558 році видання Скрімджера версія Галоандера втратила своє значення.^{1 2}

7. **Digestorum, seu Pandectarum.** Pars 3/4. – Parisiis: Apud Carolam Guillard viduam Claudii Cheuallonii sub sole aureo, & Gulielmum desbois, sub cruce alba. in via diui Iacobi, [1540?]. – P. 317–516, 517–724. – 100x160x40 mm. – 1 прим. Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР ; Biblioteka Liceum Krzemienieckiego.

¹ Уточкина Вікторія. Грегор Галоандер = Gregor Haloander // Сайт: Знаменитості. — URL : http://www.peoples.ru/state/lawyers/gregor_haloander/

² Галоандер Грегор. — URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/Галоандер,_Грегор

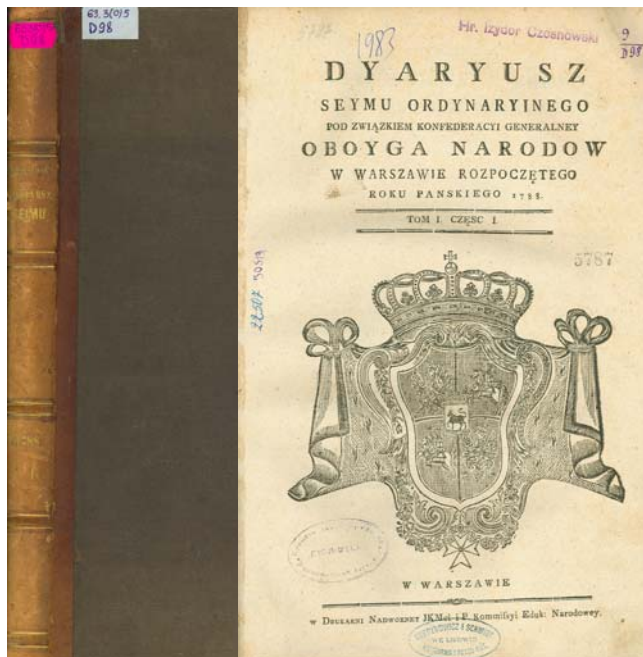

Дигести (лат. *Digesta* – «зібране», «наведене в систему») – великий систематизований збірник витягів з праць авторитетних римських юристів, що є найважливішою частиною зводу римського цивільного права *Corpus iuris civilis*. Повна назва збірки – «Пана нашого священного принцепса Юстиніана права очищеного і зібраного з усієї давньої юриспруденції Дигести, або Пандекти» (лат. *Domini nostri sacratissimi principis Iustiniani iuris enucleati ex omni vetere iure collecti Digestorum seu Pandectarum*), звідси інша назва – Пандекти (грец. πανδέκτης – «всеосяжний», «всеохопний»).

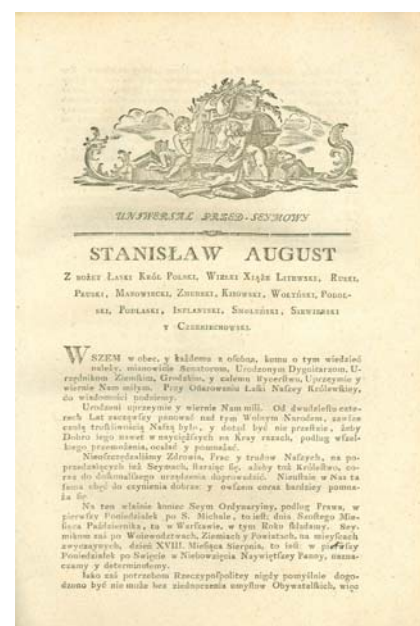
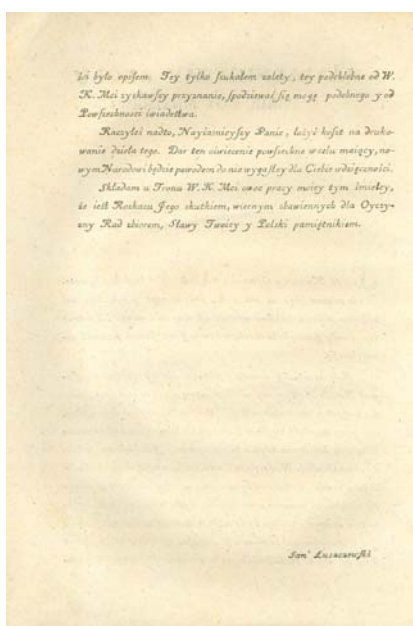
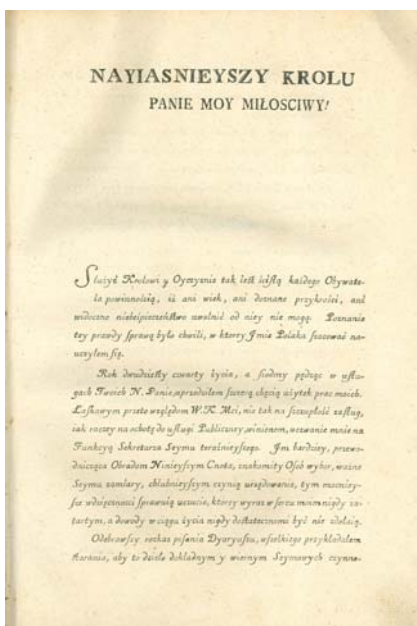
Дигести були складені за наказом візантійського імператора Юстиніана I в 530–533 роках. Вони складаються з 50 книг, що включають в себе понад 9000 витягів з юридичних творів. Тексту Дигест (тобто і кожному включеному в них думку конкретного вченого-юриста) була додана сила закону. Більшу частину Дигест складають норми приватного права; крім того, вони регулюють деякі публічно-правові питання, а також містять виклад ряду загальних принципів права.

Дигести представляють собою видатний правової пам'ятник не стільки VI століття, скільки I–III століть – епохи розквіту римської класичної юриспруденції. Склавши основний предмет рецепції римського права, Дигести мали значний вплив на становлення сучасного

громадянського законодавства і науки цивільного права, а також на формування загальної теорії права.¹

8. Dyaryusz Seymu Ordynaryinego pod zwiazkiem Konfederacyi Generalney oboyga narodow w Warszawie rozpoczetej roku Panskiego 1788. T. 1, cz. 1. – Warszawa : W Drukarni Nadwornej JKMci i P. Kommifysy Eduk, [1790?]. – 325 [1] s. – 190x350x20 mm. – 1 прим. Лат. – Стародрук. – URL : <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=14311> (дата звернення. 5.11.2018).

Чотирирічний сейм (1788–1792) – установчі збори зібрані за ініціативою групи польських патріотичних реформаторів, очолюваних Гуго Коллонтаєм. Сейм мав на меті всеохопне реформування Речі Посполитої та повернення їй статусу суверенної держави. Основні питання, що стояли на порядку денному цього сейму, були такі:

¹ Дигесты // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — URL : <http://www.niv.ru/doc/dictionary/brockhaus-efron/articles/196/digesty.htm>

боротьба з анархією, зміцнення центральної влади, скасування частини шляхетських вольностей, реформування податкової системи та війська. У 1791 ухвалив Конституцію (Урядовий статут (Ustawa Rządowa z 3 maja)), яка запроваджувала конституційну монархію, особисті свободи і рівні права усім громадянам. Основними засадами цієї Конституції були:

- запровадження поділу влади на законодавчу (двопалатний парламент), виконавчу (король) і судову;

- надання міщанам право мати земельні володіння, отримувати офіцерські звання у війську та обіймати державні адміністративні посади, а також набувати шляхетство;

- покладення обов'язків виконавчої влади на короля і раду Королівства — так званих охоронців прав;

- ліквідація польсько-литовської унії для зміцнення унітарного устрою;

- започаткування виборів у межах панівної династії замість вільного обрання короля; скасування *liberum veto*, конфедерацій, сконфедерованих сеймів;

- встановлення податків — 10% для шляхти і 20% для духовництва;

- доведення кількості війська до 100 тис. осіб. Одним із найважливіших положень був IV артикул, що стосувався селян, найчисельнішої верстви в Речі

Посполитій. З моменту ухвалення Конституції вони переходили під державну опіку. Також одним з найважливіших актів сейму було прийняття ухвали про міста, що надавало міщанам королівських міст публічних прав.

У відповідь на ухвали Чотирирічного сейму консервативні шляхетські кола утворили в 1792 Торговицьку конфедерацію і закликали на допомогу російську армію. Втручання сусідів привело до другого поділу Польщі, затвердженого сеймом у м. Гродно 1793.¹

*Маршалок коронний
та голова четвертого сейму Станіслав
Малаховський*

¹Чотирирічний сейм (1788–1792). — URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B5%D0%B9%D0%BC

Estka Piotr (Петро Естка, 1749–1802) – діяч католицької церкви, педагог, учений-філолог.

***Полоцький єзуїтський колегіум
(1580-1820 рр.)***

Закінчивши гімназію, 4 листопада 1766 року в Ломжі вступив до Товариства Ісуса. У 1769–1772 рр. вивчав філософію в Полоцькому єзуїтському колегіумі. Після ліквідації Ордену єзуїтів (1773) вирішив залишитися в Полоцьку, де вивчав теологію і архітектуру. У 1776 році закінчив навчання і був висвячений на священника. У 1782–1783 рр. очолював

учительську семінарію єзуїтів в Орші. 2 лютого 1784 р дав монаші обіти.

З 1784 року – секретар віце-генерала Товариства Ісуса Станіслава Черневич і директор єзуїтській гімназії в Полоцьку. У 1794–1795 рр. – секретар провінціала Товариства Ісуса Ієроніма Вихерта. З 1795 по 1799 рр. – ректор єзуїтського колегіуму в Дінабург. 8 вересня 1799 року призначений Білоруському провінціалом Товариства Ісуса. Працюючи на цій посаді багато зробив для відкриття нового єзуїтського колегіуму в Санкт-Петербурзі. Ректор Оршанського єзуїтського колегіуму в 1799–1802 рр.

Згідно з даними єзуїтського історика, випускника Полоцької єзуїтської академії, Йосипа Брауна, перу П. Есткі належить кілька книг з християнської філософії. На думку, гродненського історика І. Б. Кравчук він же є автором анонімного підручника з риторики «De arte rhetorica libri quinque lectissimis veterum authorum aetatis aureae exemplis illustrati et ad usum candidatorum eloquentiae accomodati» («Про риторичне мистецтво в п'яти книгах, прикрашених обраними прикладами античних авторів золотого століття і пристосованих для кандидатів красномовства»), який був виданий в єзуїтській друкарні міста Полоцька в 1788 і 1799 рр. Інформація про точність цього документа знаходиться у покажчику:

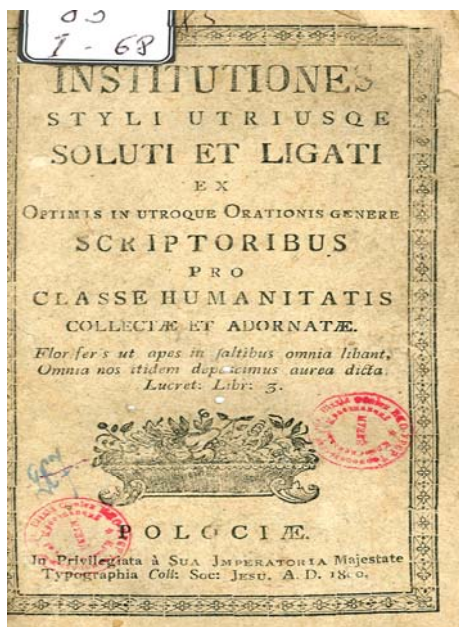
Кнігадрук у Полацку (1774–1829) : бібліографічне видання / укладальник М. Баўтовіч. – Полацк : Грэка-каталіцкая парафія Святапакутніка Язафата, 2015. – 203 с.

Книга містить опис видань, що вийшли з-під верстата полоцької друкарні. Опис хронологічний складається із двох частин. У першій частині описи книг, що видали члени Товариства Ісуса (1774–1820), у другій – видання

ченців закону Божої Матері шкільно-благочестивих (1824–1829). Призначена не тільки дослідником, а й широкому колу любителів історії.

Підручник П. Есткі орієнтувався на традиції класичної античної риторики, що відповідало вимогам епохи класицизму. Цілеспрямований відбір цитат із творів античних авторів актуалізує основоположні принципи античного типу культури, співзвучні ідеям та ідеалам Просвітництва. Парадигма морально-естетичних, патріотичних і громадянських цінностей сформована культурним та ідеологічним контекстом епохи Просвітництва і спрямована на утвердження по-суспільно значимого ідеалу людини – громадянина своєї країни. Поряд з приєднанням учнів до теорії і практики словесної творчості, риторика виконувала функцію громадянського і морального виховання, формування гуманітарної особи, діяча і патріота.

У підручнику «De arte rhetorica ...» П. Есткі знайшли своє відображення основні світоглядні пріоритети епохи Відродження: апологія розуму, культ науки, ідеї суспільної користі, рівності і свободи, утвердження необхідності розумних законів, патріотизм при відсутності ксенофобії. Як підкреслює І. Б. Кравчук, книга є «автоописанням культури свого часу, служить джерелом відомостей про стан культури і характеризує Білорусь кінця XVIII в. як європейську країну з високим рівнем гуманітарної освіти і затребуваним риторичним компонентом».¹

9. Estka P. (1749–1802).

Institutiones styli utriusque soluti et ligati ex optimis in utroque orationis genere scriptoribus, pro classe humanitatis collectae et adornatae. – Polociae: In privilegiata a Sua Imperatoria Majestate Typographia, 1800. – 156 s. – 140x220x20 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

¹ Підручник. – URL: https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%91%D1%82%D1%80_%D0%AD%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0

Fabricius (Фабрициус Йоган-Альберт, 1668–1736) – відомий німецький філолог та дослідник античності, пастор і професор етики та риторики в академічній гімназії в Гамбурзі, бібліограф.

Він народився в Лейпцигу. Його батько, Вернер Фабрициус, завідував музикою в церкві Святого Павла в Лейпцигу і був автором кількох книг, найвідомішою з яких «*Deliciae Harmonicae*» (1656). Син отримав від нього початкову освіту і згодом навчався у J.G. Herrichen, а потім в Quedlinburge у Samuel_Schmid. Саме в

бібліотеці Шміда, як він говорив згодом, ним було прочитано дві книги, резюме «*Adversariorum libri LX*» (1624) Каспара фон Барта і «*Polyhistor*» (168?) Даніела Георга Морхофа, які підказали йому ідею щодо створення його знаменитих *Bibliothecæ*.

Повернувшись в Лейпциг в 1686 році, через два роки він видає анонімно свою першу роботу «*Scriptorum recentiorum decas*», де критикує відразу десять популярних тоді авторів. Його «*Decas Decadum, sive plagiariorum et pseudonymorum centuria*» (1689) – єдина робота, підписана ім'ям Faber. Він тоді займався дослідженнями в галузі медицини, яку згодом залишив заради теології.

Переїхавши в Гамбург в 1693 році, він вирішив подорожувати закордоном, коли несподівана новина про те, що витрати на власну освіту поглинули всю його спадщину, і навіть залишили його в боргах своєму опікуну, змусили Фабрициуса залишити цей проект і залишитися в Гамбурзі працювати бібліотекарем у J. F. Mayera.

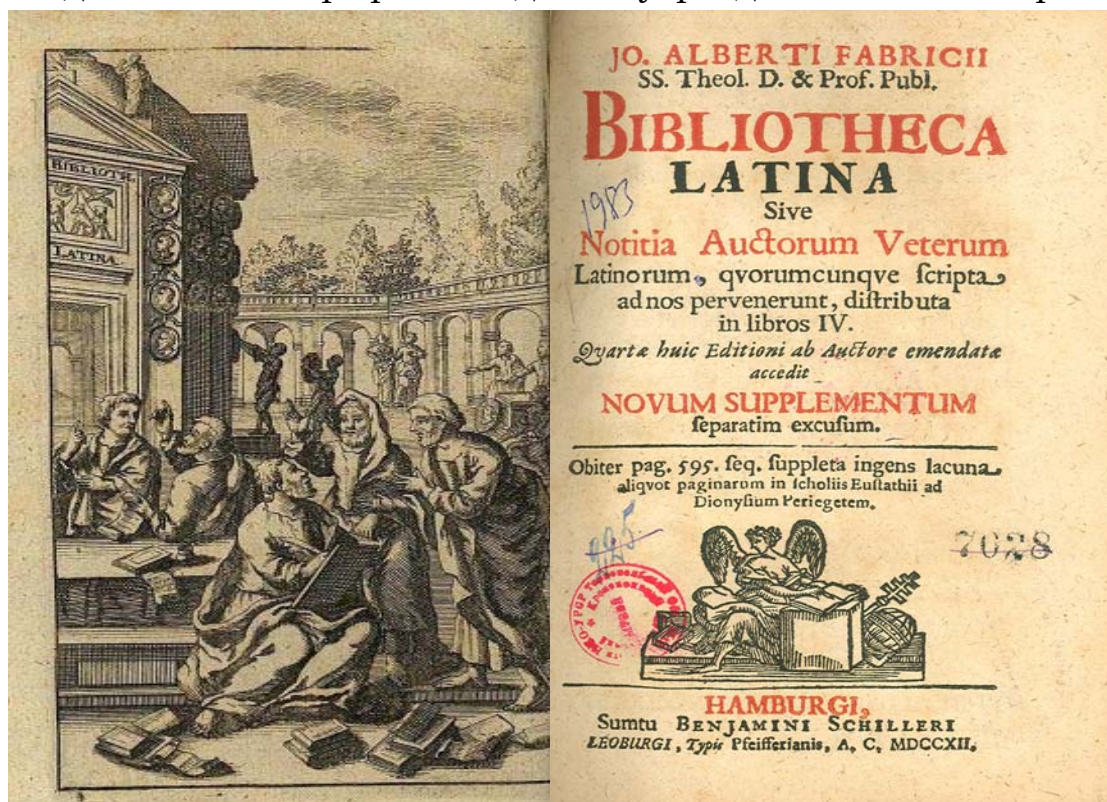
У 1696 він супроводжував свого патрона до Швеції, по поверненню в Гамбург обирався одним з кандидатів на місце завідувача кафедрою логіки і філософії. Однак, на цю посаду був призначений його опонент, Sebastian Edzardus, але в 1699 році Фабрициус успадкував від Вінсента Плаккіуса посаду завідувача кафедрою риторики та етики, яку він займав до самої смерті, відмовляючись від запрошень в Грейфсвальд, Кіль, Гессен і Віттенберг.

Фабрициусу приписують 128 книг, але дуже багато з них були тільки книгами, які він редагував. Одинією з найзнаменитіших і з них –

Bibliotheca Latina 1697, перевидана в поліпшеній і виправленій формі Іоанном Аугусто Ернест в 1773 році.

Її розділи присвячені Гомеру, Платону, Ісусу, Костянтину і захоплення Константинополя в 1453 році, в той час як шоста секція присвячена церковному праву, юриспруденції та медицині.

Його роботи, зокрема «Грецька бібліотека» (Bibliotheca graeca, sive Notitiae scriptorum veterum, Гамбург, 1705–1728) і «Латинська бібліотека» (Bibliotheca latina mediae et infimae aetatis, Гамбург, 1734–1736) не втратили своєї актуальності до наших днів. Один екземпляр із зібрання цього видатного бібліографа знаходяться у фонді нашої книгозбірні.^{1 2}

10. Fabricius J. A. (1668–1736).

Bibliotheca Latina: sive Notitia auctorum veterum Latinorum, quorumcunque scripta ad nos pervenerunt, distributa in libros IV: quartae huic editioni ab auctore emendatae accedit novum supplementum separatim excusum / Jo. Alberti Fabricii SS. Theol. D. et Prof. Publ. – [4 ed.]. – Hamburgi: Sumtu Benjamin Schilleri; Leoburgi: Typis Pfeifferianis, 1712. – [16], 924, 352 s. – 105x165x60 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Кременецький міський Краєзнавчий музей; Biblioteka Liceum Krzemienieckiego; Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

¹ Иоганн Альберт Фабрициус. — URL: <http://chronologia.org/dcforum/DCForumID14/10184.html>

² Фабрициус, Иоганн Альберт // Википедия URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/92028>

Fénelon Franciszek (Фенелон Франсуа де Салиньяк, маркіз де ля Мот Фенелон 1651–1715), архієпископ Камбрійський, опікун герцога Бургунського, внука і спадкоємця Людовика XIV, класик французької літератури.

Про дитячі роки Фенелона і його освіти відомо зовсім мало. Народився Фенелон у Перигорі у старовинній дворянській сім'ї. У віці дванадцяти років став вихованцем єзуїтського коледжу у Кагорі, а в п'ятнадцять почав вивчати філософію і теологію у паризькому коледжі Плессі у Сорбонні. Потім поступив у семінарію св. Сульпіція, де захопився читанням класичної літератури. У 24 роки отримав духовний сан.

У 1679 році Фенелон написав «Діалоги про красномовство» і, можливо, одночасно з ним «Трактат про існування Бога». Крім богословських творів, у 1687 році був написаний педагогічний трактат «Про виховання дівчат», в якому розвинув педагогічні ідеї. Основні принципи виховання за Фенелоном – делікатність і тактовність у спілкуванні, вивчення особливостей характеру людини, поблажливість до юного віку. Фенелон наголошував, що жінка передусім мати і повинна виховувати синів на користь держави. Основний багаж її знань полягає у вмінні правильно розмовляти, читати, лічити, знати основні елементи права та історію Франції.

У 1689 р. завдяки високій репутації при королівському дворі, Фенелон отримав посаду наставника малолітнього герцога Бургунського. Хлопчик був талановитий, але дуже розпущений. Фенелону, за свідченнями очевидців, вдалося здійснити чудо – зухвалого, норовливого хлопчика важко було впізнати. Для навчання герцога бракувало книг, тому Фенелон почав їх писати. Таким чином, з'явилися «Байки» і «Розмови мертвих» (*Dialogues des morts*). Книги написані у формі легкої французької прози, є зручними і практичними для засвоєння дітьми рідної мови. У кожному уривку наголошується на життєвому, моральному, а у «Розмовах» – навіть і політичному повчанні. Наприклад, у розмові Пізістрата із Солоном акцентується, що тиранія є більш згубна для самого тирана, ніж для народу; ідея

розмови Цезаря із Катонем – абсолютизм не забезпечує владу і спокій можновладцям, а навпаки, робить їх нещасливими і веде до загибелі. Усі ці погляди та ідеї, розкидані у трактатах і байках, Фенелон систематизував та відобразив у «Телемаці».

Книга «Пригоди Телемака, сина Улісса» (*Les aventures de Télémaque*) була написана у 1695–1696 рр., але з'явилася у 1699 р. Це наполовину утопічний, заснований на класичному матеріалі твір, мета якого навчити молодого герцога керувати державою на користь підданих. За основу взято міфологічний сюжет Гомерової «Одіссеї» а також окремі епізоди із «Розмови мертвих», курсу політичної педагогіки для дітей старшого віку.

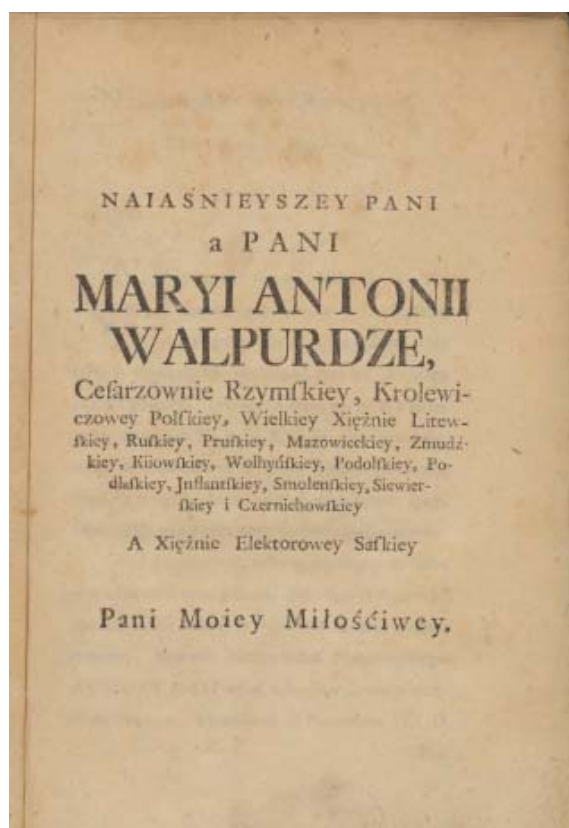
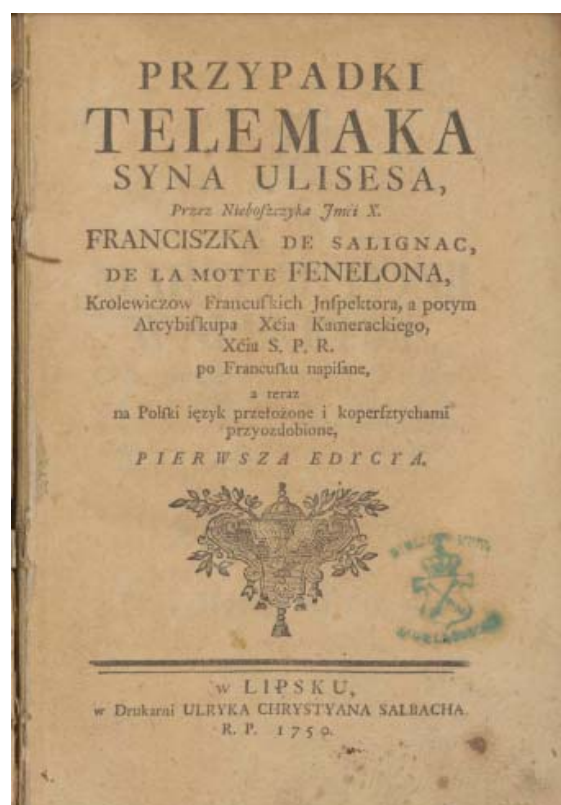
Син Одіссея (Улісса) Телемак під керівництвом свого товариша Ментора їде мандрувати по світу у пошуках батька, який пропав безвісти після закінчення Троянської війни. Телемак подорожує різними країнами, знайомиться з побутом, звичаями, суспільним устроєм. Ментор, водночас, дає різні пояснення і поради, зосереджуючи погляди товариша на роль «ідеального» монарха, який дбає про добробут народу.

Перед читачем проходять зображення злих царів, дають в цілому дуже схожий портрет Людовика, зображення міністрів, в яких сучасники легко впізнавали Лувуа та інших тогочасних діячів, силуети придворних, причому на частку кожного з наближених Людовика припадала хороша прозова епіграма. Є в «Телемак» і картини ідеального державного і суспільного ладу (Бетіка, Салент; див. Утопісти), за які король позбавив автора залишків свого розташування. Словом, у книзі багато чисто язичницької краси, сміливості і відвертості, яка здавалася опасною. Недарма Боссюет назвав «Телемака» твором, негідним духовної особи. З трьох богословсько-філософських трактатів Фенелона, «*Réfutation du traité de Malebranche, sur la nature et le grâce*», «*Traité de l'Existence de Dieu*» та «*Lettres sur divers sujets de religion et de métaphysique*», уваги заслуговує тільки другий. Основна думка його формулюється в наступному силогізмі: все, що виявляє порядок і мистецтво, є справа розумної сили; природа у всіх своїх творах виявляє порядок і мистецтво; отже, природа має розумну причину. Трактат написаний з притаманною Фенелону ясністю.¹

¹ Фенелон Франсуа // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — URL : <http://www.niv.ru/doc/dictionary/brockhaus-efron/articles/212/fenelon-fransua.htm>

11. Fenelon F. (1651–1715).

Przypadki Telemaka syna Ulisesa : przez nieboszczyka JMCi X. Franciszka de Salignac de la Motte Fenelona Królewiczów Francuskich inspektora, a potym arcybiskupa Xcia Kamerackiego, Xcia S. P. R. po francusku napisane, a teraz na polski ięzyk przełożone i kopersztychami przyozdobione / Fenelon Franciszek de Salignac de la Motte. – 1-a dycya. – Lipsk : Drukarnia Ulryka Chrystyana Salbacha, 1750. – 480 s. – 103x165x22 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – URL : <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/534085/edition/508581content?ref=desc> (дата звернення 4.12.2018).

Дія роману «Телемак» розгортається в античні часи. Задум автора Телемака, синові Одиссея, в пошуках батька доведеться побувати в багатьох країнах і пройти через безліч випробувань. Цікаві й небезпечні пригоди чекають головного героя на шляху до заповітної мети. Воля богів і сили природи зіштовхують його з німфами, древніми героями і царями могутніх держав. Телемак з гідністю виходить з усіх важких і заплутаних ситуацій і, навіть відмовившись від царської корони, хоче лише одного – знайти свого батька.¹

¹ Фенелон Франсуа. Телемах. — URL: <https://www.libex.ru/detail/book936734.html>

Stéphanie Félicité du Crest de Saint-Aubin, comtesse de Genlis (Стефані-Феліс Дюкре де Сент-Обен, графиня де Жанлис 1746–1830), відома головним чином як Графиня де Жанлис – французька письменниця, автор сентиментальних романів, які користувалися широкою популярністю по всій Європі: «Адель і Теодор, або Листи про виховання», «Вечори в замку, або Уроки моралі стосовно до дитячого віку» і ін. була вихователкою дітей в сім'ї герцога Шартрського, в їх числі був майбутній король Франції Луї-Філіп I і його молодша сестра Аделаїда. Костянтин Батюшков назвав прозу графині де Жанлис «катехізіс молодій дівчині».

Освіту здобула поверхнев, в 15 років вийшла заміж за полковника, графа де Жанліс. За протекцією своєї тітки, мадам де Монтессон, фаворитки герцога Орлеанського, 26-річну Жанлис взяли в 1772 році компаньйонкою герцогині Шартрський, невістки герцога Орлеанського. Одночасно чоловікові Жанлис завітали посаду капітана гвардії герцога Шартрського. До цих двох посад належало розміщення в палаці Пале-Рояль, а також вміст у розмірі 6000 ліврів для чоловіка і 4000 ліврів для дружини. Відразу після вступу на посаду графиня де Жанлис початку фліртувати з герцогом Шартрський, і вже влітку того ж року, коли герцогиня вирушила на лікування на води в Форж, ці відносини досягли піку своєї пристрасті.

Герцог Шартрський – згодом відомий громадянин Егаліте – так зачарувався її красою і розумом, що зробив її вихователем своїх дітей. Педагогом вона виявилася енергійним і досить оригінальним; вона вчила, забавляючи за допомогою чарівного ліхтаря, домашнього театру і іншого; сильно налягала на гімнастику; не давала своїм вихованцям ні хвилини свободи, щоб подумати і озирнутися. Почасти щоб виправдати своє становище в очах світла, вона стала писати педагогічні та дитячі книжки: «Освітньо-виховний театр» (*Théâtre d'éducation*, 1779–1780), «Адель і Теодор, або листи про виховання» (*Adèle et Théodore ou lettres sur l'éducation*, 1782); «Перед сном в палаці, або правила моралі по відношенню до дітей» (*Les veillées du château ou cours de morale à l'usage*

des enfants, 1784). Писала жваво і досить розумно, але з удаваною чутливістю, яка в той час дуже подобалася.

На самому початку революції, через свої зв'язки з Пале-Роялем, грала досить видну роль, відвідувала яacobинський клуб і зблизилася з Петіоном, а пізніше з Дюмур'є. Ще в 1789 році вона видала книгу «Поради по вихованню королівського спадкоємця» (*Conseils sur l'éducation du Dauphin*), в конституційному дусі. Коли революція розгорілася, вона емігрувала з Франції і жила в Бельгії, Швейцарії та Німеччині. У 1795 р вона видала в Гамбурзі роман «Лицарі Лебеда, або двір Карла Великого» (*Les Chevaliers du Cygne ou la cour de Charlemagne*; 2-е изд., Париж 1805 г.), дуже сподобався публіці.

У 1801 р вона була викреслена зі списків емігрантів; перший консул, сподіваючись, що вона буде цілком служити його уряду, призначив їй велику пенсію і відвів квартиру в бібліотеці арсеналу, але за книгу «Історія Генріха Великого» (*Histoire de Henri le Grand*) у неї відняли і те й інше. Після повернення Бурбонів пенсія їй була повернута, і вона стала досить помітною представницею реакції проти ідей XVIII ст. Після «Лицарів лебеда» вона написала безліч романів і повістей, які зараз же перекладалися на іноземні мови.

У 1825 році Жанлис видала свої записки під назвою «Спогади Феліції» (*Souvenirs de Félicie*), в яких багато цікавих анекдотів, але відчувається самовдоволення обмеженості. Як людина Жанлис була далека від того ореолу суворої моральності, яким вона намагалася оточити себе під старість: свого часу вона дуже любила пожити, прагнула всюди блищати і грати роль, і не замислювалася над засобами.

У деяких з творів Жанлис переважає нібито «моральний» інтерес, в інших – нібито історичний; але моральні заголовки і повчальні сентенції не заважали їй малювати при нагоді досить фривольні положення і картини, а історичного у ній, крім імен та років, майже нічого немає. Тон її творів кілька солодкуватий; зміст їх цікавий і різноманітний, іноді досить фантастичний. Кращим з її творів вважається «*Mademoiselle de Clermont*» (1802), сюжет якого узятий з світського, добре їй знайомого життя.

Крім романів, Жанлис писала книги педагогічні та моральні, комедії, мелодрами (між іншим, надала в драматичну форму деякі сюжети з священної історії, наприклад «Йосип, впізнаний братами»), подорожі, критичні огляди і т. д., всього до дев'яноста томів.

Педагогічна і художня творчість Жанлис відбилася в оцінках, судженнях і згадках утворах А. С. Пушкіна, Ф. М. Достоевського, Н. В. Гоголя, Л. М. Толстого і М. С. Лескова, А. І. Купріна і ін. На думку

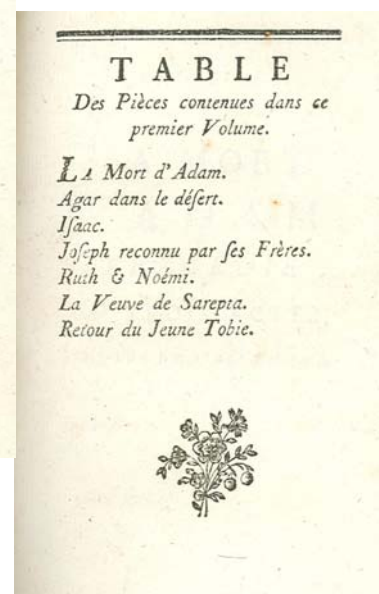
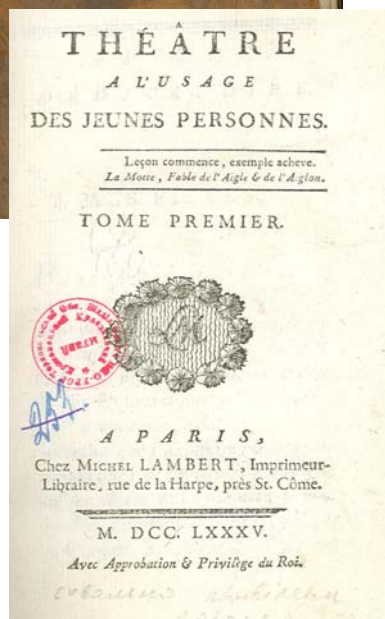
В. Г. Белінського, який називав Жанлис «поважною старенькою» і «лицемірною прочанкою», на початку ХІХ століття, вона сприймалася як «замечательнейший і забавні синя панчоха», що прославився в ХVІІІ столітті сентиментально-моральними романами: «У неї на першому місці була мораль і її неминуча супутниця-нудьга».

Її повчальний роман «Альфонсо і Далінда, або Чари мистецтва і натури» згадується в «Принижених і ображених» (1861) Ф. М. Достоевського як «чарівна повість»; спогад про роман викликає у героя захоплення.¹

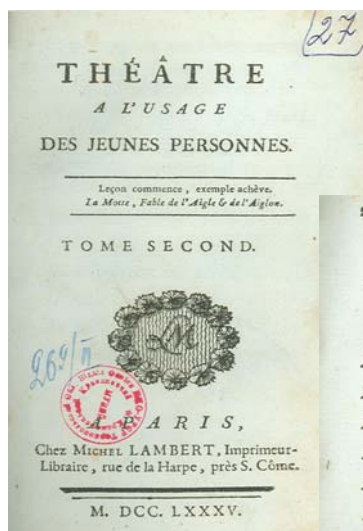

12. Genlis S. F. du (1746–1830).

Théâtre a l'usage des jeunes personnes. T. 1 / Par Madame la Comtesse De Genlis. – Paris : Chez Michel Lambert, 1785. – 348 s. – 97x165x20 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

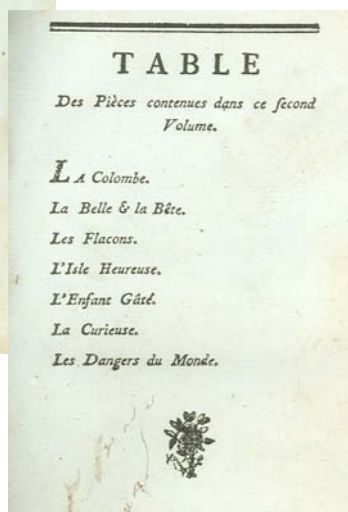

¹ Рак В. Д. ЖАНЛИС (Genlis) Стефани-Фелисите Дюкре де Сент-Обен (Ducrest de Saint-Aubin), гр. де (1746–1830) // Электронные публикации Института русской литературы (Пушкинского Дома) РАН. — URL : <http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=301>

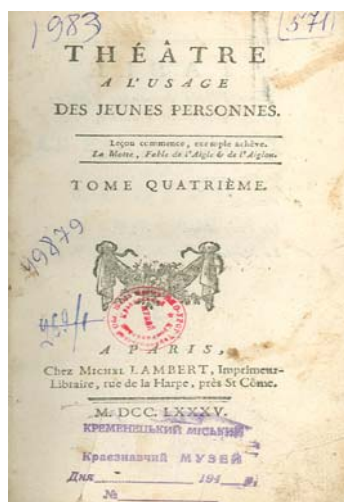
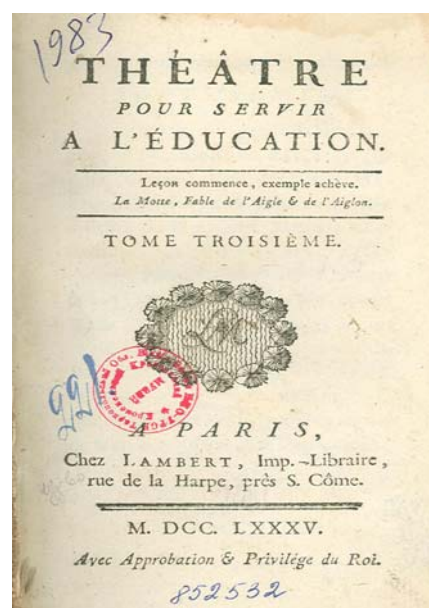
13. Genlis S. F. du (1746–1830).

Théâtre à l'usage des jeunes personnes. T. 2 / Par Madame la Comtesse De Genlis. – Paris : Chez Michel Lambert, 1785. – 507 s. – 97x165x30 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР. – URL : <https://books.google.com.ua/books?id=pC7q-xazxRwC&pg> (дата звернення 6.11.2018).

14. Genlis S. F. du (1746–1830).

Théâtre à l'usage des jeunes personnes. T. 3 / Par Madame la Comtesse De Genlis. – Paris : Chez Lambert, 1785. – 428 s. – 97x165x25 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

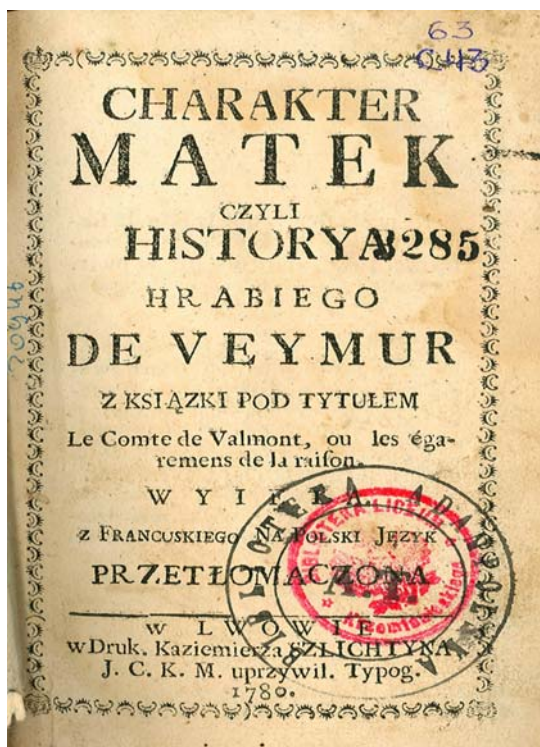

15. Genlis S. F. du (1746–1830).

Théâtre à l'usage des jeunes personnes. T. 4 / Par Madame la Comtesse De Genlis. – Paris : Chez Michel Lambert, 1785. – 443 s. – 97x165x25 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР ; Кременецький міський Краєзнавчий музей.

Gerard Louis Philippe (Філіп-Луї Жерар, 1737–1813) – французький священнослужитель і письменник. Походив родом з шляхетної, але бідної сім'ї. Жерар отримав освіту в єзуїтському коледжі Луї ле Гран і готувався до кар'єри адвоката, але передчасна смерть його батька положила кінець цим планам. Після закінчення навчання молодий чоловік захопився філософією і ненадовго впав в вільнодумство, але був наставлений на шлях істинний старшим другом – настоятелем церкви Сант-Шапелль по імені Легро. Під впливом Легро Жерар вступив до семінарії Сен-Нікола-де-Шардоне і назавжди пов'язав своє життя з релігією. Його перу належить декілька морально-повчальних романів.¹

16. [Gerard L. P. (1737–1813)]

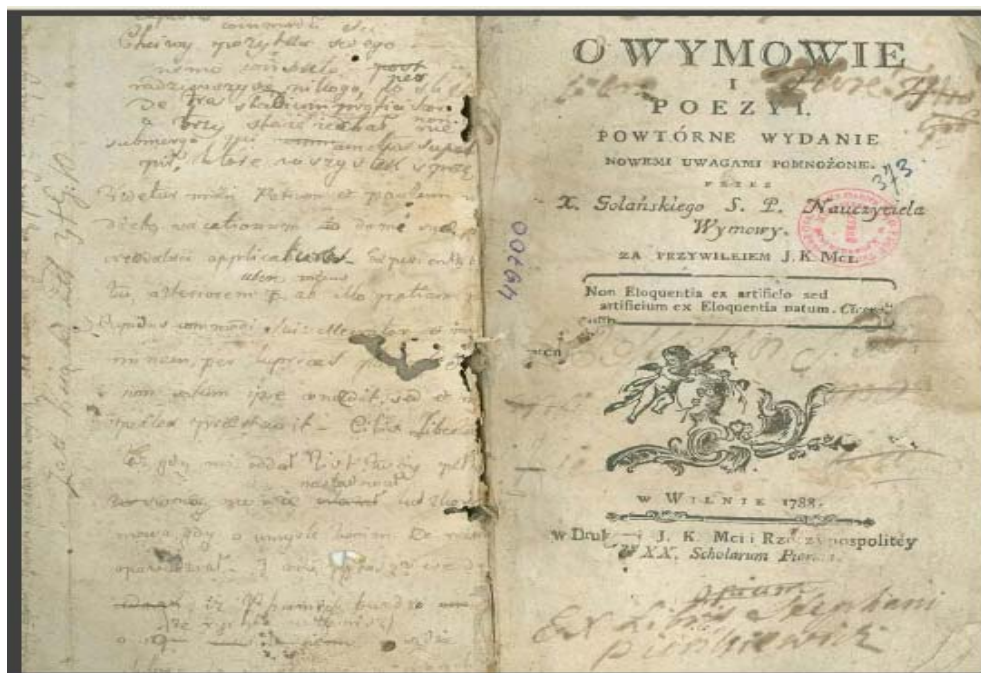
Charakter Matek czyli Historya hrabiego De Veymur, z książki pod tytułem Le Comte de Valmont, ou les égaremens de la raison wyięta : z francuskiego na polski jezyk przetlomaczona / Louis Philippe Gerard. – Lwow : Druk. Kaziemierza Szlichtyna J. C. K. M. uprzywił. Typog, 1780. – 140 s. – 102x170x13 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Biblioteka Liceum Krzemienieckiego ; Biblioteka Adampolska. – URL : <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/560881/edition/570338/content?ref=desc> (дата звернення 9.11.2018).

¹ Жерар Ф. Л. — URL : <https://bidspirit.com/ui/lotPage/source/catalog/auction/4130/lot/110823/foo?lang=ru>

Golański Filip Neriusz (1753–1824) – польський теоретик літератури, літературний критик, публіцист, перекладач, вчитель, проповідник, піарист.

Він вийшов із маленької сім'ї з-під Кракова. Отримав освіту в польських піарських школах, щоб здійснити релігійні обітниці в 1771 році. Доктор богослов'я і викладач філософії у піарських школах у провінції та Варшаві, з 1787 року – віце-професор. З 1793 р професор Варшавської школи Великого князівства Литовського у Вільнюсі. У 1794 році редактор *Gazety Narodowej Wileńskiej*. Протягом 20 років роботи у Вільнюсі він також був викладачем у Головній семінарії. Відвідувач школи у м. Білосток Гродненської губернії. Нагороджений медаллю Мерентібуса (*Merentibus*).

Автор ерудованого трактату про вимову та поезію, один з найважливіших, високо оцінюваних підручників з поезики класицизму. У педагогічних та релігійних працях мораліст, його система цінностей, побудована на християнській етиці; він вільно досяг прикладу античності та екзотичних культур. Перекладач творів Плутарха.¹

17. Golański F. N. (1753–1824).

O Wymowie i poezyi / przez X. Golańskiego S. P. nauczyciela wymowy. – Powtórne wydanie nowemi uwagami pomnożone. – Wilno : W Drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum, 1788. – 488 s., [3] k. – 110x190x35 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР. – URL : <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/403138> (дата звернення 10.12.2018).

¹ Filip Golański. – URL : https://pl.wikipedia.org/wiki/Filip_Gola%C5%84ski

Гесіод (грец. 'Нюобос; VII–VIII ст. до н. е.) – давньогрецький поет, засновник дидактичного епосу, рапсод. З V ст. до н. е. історики сперечаються про те, хто був першим – Гесіод чи Гомер. Але якщо Гомер напівлегендарний, то Гесіод – цілком історична особа. Гесіод виступає як пророк, «покликаний» музами провіщати істину, перший у грецькій поезії визначає себе як особистість і називає своє ім'я.

Гесіод народився, за його власними свідченнями, у містечку Аскра, неподалеку від Фів, біля підніжжя гори Гелікон (Беотія), куди його батько перебрався з Кіми (Еоліда, Мала Азія). Після смерті батька брат Гесіода Перс захопив більшу частку батьківського спадку і, очевидно, збирався підкупити аристократів, які мали розсудити спадкоємців. Інші подробиці життя Гесіода майже напевно вигадані античними авторами.

Під іменем Гесіода збереглися три невеликі поеми, написані гекзаметром на епічному іонійському діалекті. Як свідчить у пролозі до «Теогонії» сам Гесіод, на творчість його надихнули Музи: вони з'явилися йому, коли він випасав овець, і звеліли говорити від їхнього імені. У «Роботах і днях» настійно рекомендується присвятити життя чесній праці, що супроводжується практичними порадами по землеробству, мореплаванню, а також моральними наставляннями і міфами. «Теогонія» (тобто «Родовід богів») – відважна спроба систематизації різних міфів про походження богів і їх нащадків. Історична концепція Гесіода виражена в легенді про п'ять поколінь людей: золоте, срібне, бронзове, героїчне й залізне. У «Щиті Геракла» Гесіод, треба думати, збирався описати похід героя проти Кікна (який грабував прочан, що несли у Дельфи десятину), однак на ділі значну частину поеми зайняв опис щита Геракла, мабуть, у наслідування знаменитому щитові Ахіллеса в Іліаді.

Немає сумніву, що за Гесіодом, як і за Гомером стоїть довга поетична традиція. Жителі материкової Греції, до числа яких належав Гесіод, зважилися кинути виклик творцям епосу іонійцям. Очевидно, гордість за рідну школу породила абсолютно неможливу з хронологічної точки зору легенду про перемогу, здобуту Гесіодом над Гомером у поетичному змаганні. Гесіод протиставляє свою поезію героїчному епосові як тверезу «правду» красивій «неправді», тут немає того дещо іронічного ставлення до богів, яке ми знаходимо у Гомера.

Гесіод створив школу, де розроблявся генеалогічний та дидактичний епос, поки ці теми не стали набудком наукової й філософської прози. Проте і в більш пізній час твори Гесіода високо

цінувалися і кожного разу, коли в античній літературі відроджувався дидактичний епос, він волів зв'язати себе з традиціями поезії Гесіода.

Твори, що збереглися «Теогонія», спроба об'єднати в послідовну систему міфи про початок світу, про походження богів (усього їх перераховано бл. 300) і героїв. Перші божества – це Хаос, Гея та Ерос. Хаос породжує Ереб (Морок) і Ніч, а від них виникає Ефір (Світло) і День. Гея породжує Урана (Небо), Гори й Понт (Море), тобто первинні природні сили, а потім, вже в союзі з Ураном, вона дає життя дванадцятьом Титанам, трьом Кіклопам і трьом Гекатонхейрам (Сторуким). Уран залишається верховним владикою доти, доки його не скидає власний син-титан Кронос, який разом зі своєю дружиною Реею дає початок новій династії. Серед нащадків Кроноса згадуються, зокрема, Деметра, Гера, Аїд, Посейдон і Зевс. Зевс скидає Кроноса, після чого, вступаючи в шлюб з різними богинями, породжує третє покоління богів. Цей перелік завершується списком богинь, які стали чоловіками смертних, і дітей, породжених від цих шлюбів.

«Каталог жінок», ймовірно, уже після Гесіода була приєднана до «Теогонії» поема «Еойя» (перелік жінок, що народили дітей від богів). Від неї збереглися лише розрізнені фрагменти і доданий до «Теогонії» уривок, що мав з'єднати «Еойя» і «Теогонію» в єдине ціле.

«Роботи і дні», найзначніший твір, дидактична поема, де описаний зворотний бік блискучого гомерівського суспільства: напружена праця селян і їхніх сподівань на правосуддя і справедливість. Закликавши Муз і Зевса на допомогу, Гесіод переконує брата Перса, котрий відняв у нього частину законної спадщини, не давати волі честолюбству, що доводить до гріха. Щоб життя склалося, людина має працювати. Роботи і турботи – така доля людини відтоді, як Зевс створив Пандору. Людська натура псується день у день, з часів Золотого віку і до нинішнього жорстокого Залізного віку. Ця частина поеми завершується закликом дотримуватися справедливості і кількома практичними порадами щодо гідного людини способу життя. Потім слідує рекомендації з землеробства, орання, сівби, жнивування, сільськогосподарському обладнання, зимових і літніх робіт, деякі вказівки щодо мореплавання і кращої пори для нього, а також поради тим, хто бере шлюб. Поема завершується вказівкою сприятливих і несприятливих днів і ще одним закликом до чесної праці.

Втрачені твори

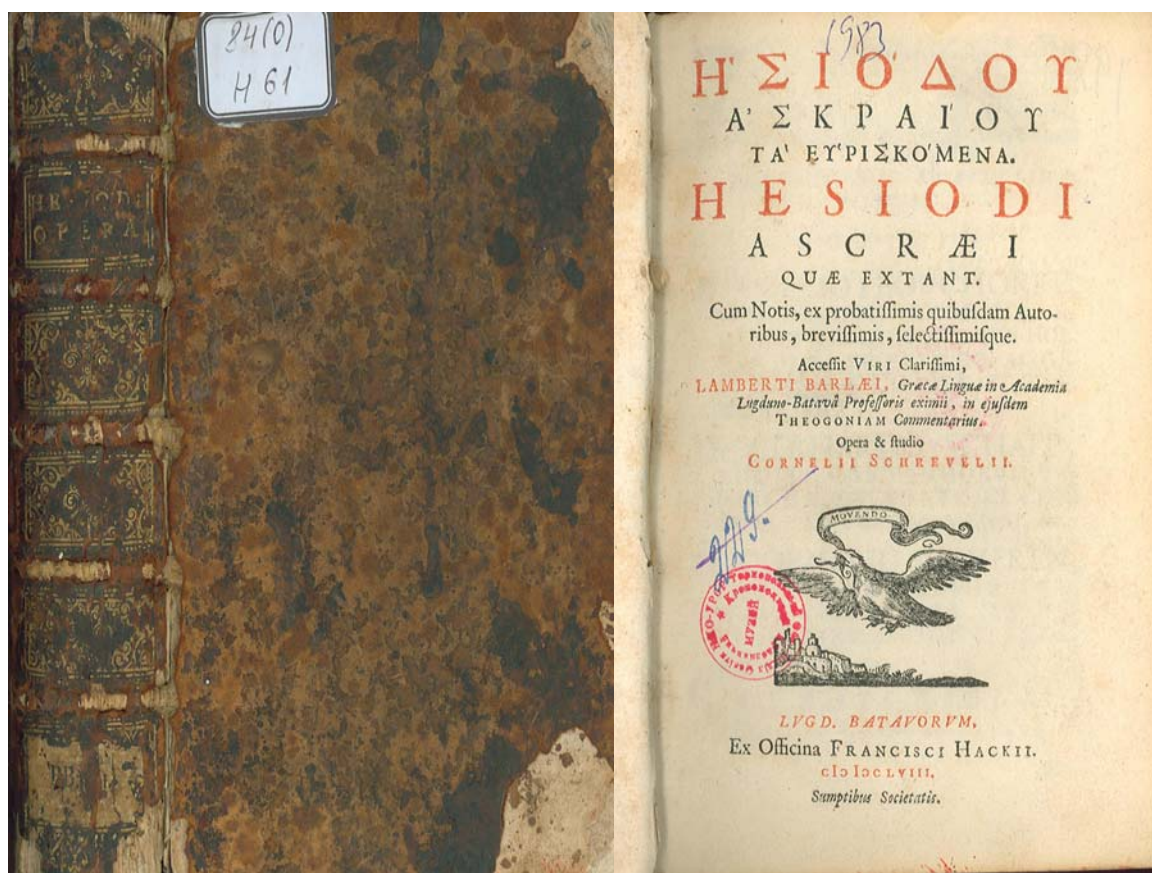
У стародавності Гесіоду приписувалися й інші поеми (майже повністю втрачені), у тому числі:

- «Каталог жінок» (або «Еойя»), залишилися фрагменти;
- «Наставляння Хірона»;
- «Великі роботи» (імовірно, продовження «Робіт і днів»);
- «Орнітомантія» (тобто «Птаховорожіння»);
- «Меланподія» (можливо, перерахування ясновидців і віщунів).

Усе це по більшій частині твори дидактичного характеру або перерахування, вони могли бути складені також і спадкоємцями Гесіода в беотійській поетичній школі.^{1 2}

18. Hesiodi (VII–VIII ст. до н. е.)

Ascraei quae extant : cum Notis, ex probatissimis quibusdam Autoribus, brevissimis, selectissimisque / Hesiodi ; accessit viri clarissimi, Lamberti Barlaei ; opera et studio Cornelii Schrevelli. – [S. l.] : Ex officina F. Hackii, 1658. – 259 р. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Bibliotheka Liceum Krzemienieckiego ; Bibliotheka Adampolska.

1 Гесіод. — URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%BE%D0%B4>

2 Гесіод // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — URL : <http://www.niv.ru/doc/dictionary/brockhaus-efron/fc/b-e-195-35.htm#27838>

Гомері (Гомер (VIII–VII ст. до н. е.) – найвидатніший і найлегендарніший співець античності і, мабуть, найвідоміший поет світу. Для численних поколінь знайомство з античною культурою і світовою літературою незмінно починається з гомерівських поем «Іліада» та «Одіссея». Герої цих поем – Ахіллес, Агамемнон, Одиссей, Гектор, Паріс, Пріам, Єлена Прекрасна, Пенелопа, Андромаха, Гекуба – давно стали хрестоматійними, міцно увійшли в ужиток західної та слов'янської культур.

Для еллінів (греків) їх творець був предметом гордощів, уособленням мудрості й художньої досконалості, майже богом. Слово «поет» у них асоціювалось зі словом «Гомер», а поеми «Іліада» і «Одіссея» вважались священними. Відомо, що в першій половині VI століття до н.е. афінський законотворець Солон звелів виконувати поеми Гомера на державних святах Панафіней, а в другій половині цього ж століття за розпорядженням тирана Пісістрата спеціальна комісія із чотирьох чоловік зробила перший запис гомерівських поем. Відтоді освіта в античності починалася з поем Гомера й ними ж закінчувалась. Видатний грецький філософ Платон так оцінив значення Гомера для Греції: «... Цьому поету Греція зобов'язана своїм духовним розвитком».

У той же час, попри таку популярність Гомера, про нього майже не існує достовірних відомостей. Немає єдиної думки ні про час його народження (різні грецькі письменники розміщали період його життя між XII і VI століттями), ні про місце народження, хоча більшість джерел називають Іонію. В античній літературі існує аж дев'ять біографій Гомера, які складаються з міфів та казкових оповідок. Загальна ж думка античності малювала його сліпим і старим співцем, натхненним музою, який мандрував Грецією, сам складав і виконував свої поеми, тобто був аедом. Йому приписували не тільки «Іліаду» й «Одіссею», а й багато інших поем. Існують також гомерівські гімни, які, за твердженням спеціалістів, не мають ніякого відношення до Гомера, бо написані вже після вірогідного часу життя співця, тобто після VIII–VII століть.

Ще з античних часів традиційно вважається, що Гомер є одноосібним творцем «Іліади» і «Одіссеї», хоча існує «теорія малих пісень», «теорія зерна», згідно з якою Гомер був творцем тільки однієї

невеличкої поеми, розвинутої іншими авторами в два твори, тощо. Дослідження художніх особливостей поем, здійснені у минулому столітті, схилиють вчених до думки про те, що і «Іліада», і «Одіссея» створені одним і тим самим автором, тобто людиною, яка відома під ім'ям легендарного Гомера.

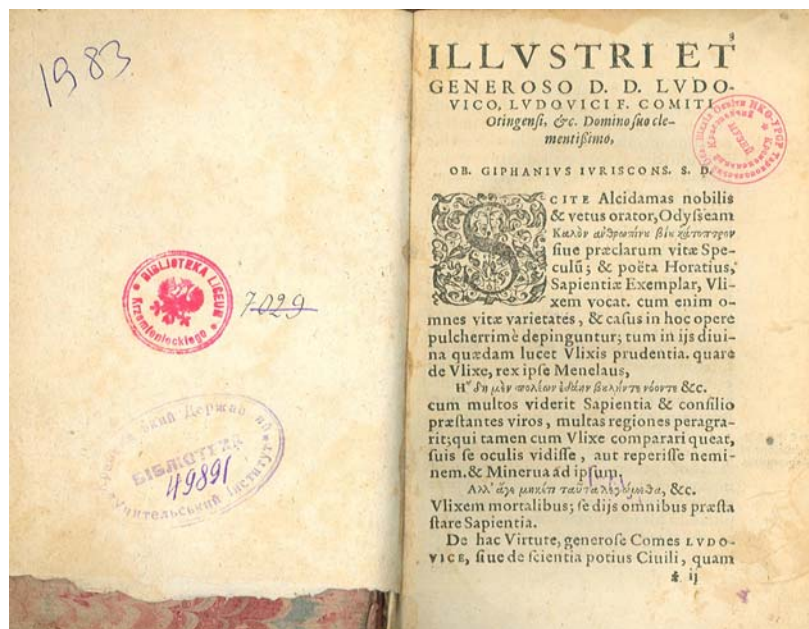
Обидві поеми належать до жанру героїчного епосу, характерними рисами якого є масштабність зображуваних подій, у яких беруть участь відомі історичні, легендарні або міфологічні герої. З цієї точки зору, «Іліада» і «Одіссея» є неперевершеним зразком героїчного епосу.^{1 2}

19. Homeri (8-7 ст. до н. е.).

Odyssea : eiusdem Batrachomyomachia, Hymni, aliaq; eius opuscula, seu catalecta / Homeri. – Argentorati : Excudebat Thcodosius Rihelius, [1572?]. – 827 s. – Текст грецькою та латинською мовами. – 98x155x40 mm. –

1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Biblioteka Liceum Krzemienieckiego ; Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР ; Кременецький міський Краєзнавчий музей.

¹ Гомер. — URL : <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=4268>

² Гомер, древнегреческий поэт // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — URL : <http://www.niv.ru/doc/dictionary/brockhaus-efron/articles/195/gomer-drevnegrecheskij-poet.htm>

На відміну від «Іліади», «Одіссея» змальовує події мирного життя. В «Одіссеї» розповідається про повернення Одіссея на батьківщину, Ітаку, яке тривало 10 років і супроводжувалося надзвичайними казковими пригодами. Одісей Побував у феаків та їхнього царя Алкіноя, у країні лотофагів, у лестригонів, у німфи Каліпсо та в чарівниці Кіркеї, яка перетворила його супутників на свиней. Одісей долав такі перепони, які не здолав би більше ніхто: виривався з лабетів сирен, перемагав Сциллу і Харибду, змагався з Посейдоном і самим Зевсом. Чи не найцікавіша пригода Одіссея – перемога ним одноокого циклопа Поліфема, сина бога морів Посейдона. Коли Одісей потрапив до печери циклопа, Поліфем з'їв декількох друзів Одіссея і хотів розправитися і з ним, спитавши, як його звати. Одісей відповів, що його звать Ніхто. Потім Одісей напоїв циклопа снодійним вином і випік йому око розпеченим дрючком. Осатанівши від болю і люті, Поліфем почав ловити Одіссея та його друзів, але це йому ніяк не вдавалося. Тоді він став на виході з печери, чекаючи. Але хитрий Одісей прив'язав себе і своїх супутників до животів баранів і з тваринами вибрався з пастки. Поліфем кинувся до інших циклопів, щоб вони допомогли йому помститися. На питання, хто позбавив його ока, Поліфем відповів: Ніхто. Здивовані циклопи вирішили, що він збожеволів, і не допомогли йому. Але за сина Одісееві помстився бог Посейдон. Один за одним Одісей втратив усі свої кораблі й усіх своїх друзів. Чимало труднощів ще чекало Одіссея на шляху до рідної домівки. Але й на Ітаці не обійшлося без пригод, адже підступні залицяльники хотіли привласнити його багатство і дружину Пенелопу, яка самовіддано чекала повернення чоловіка і охороняла його скарби. Різними хитроцями вона відтягує свій шлюб з цими «женихами» (пообіцявши обрати собі чоловіка після закінчення роботи над килимом, вона кожного дня тче його, а вночі розпускає). Одісей прибирає вигляд жебрака, щоб розвідати, що сталося в його власній домівці. Він повбивав усіх женихів, покарав невірних слуг, зустрівся з Пенелопею, яка вірно чекала його 20 років, і навіть приборкав повстання жителів Ітаки, спрямоване проти нього. У домі Одіссея запанувало щастя, яке було перерване десятирічною Троянською війною і десятирічними пригодами.

Не уникає Гомер і зображення господарського життя: тут і опис пишних садів Алкіноя, і хлівів Евмея, і господарства циклопа Поліфема. Знайомимося ми й господарською працею жінок: Гомер милується феакійською царівною Навсікаєю, яка разом з рабнями пере білизну в морі; оспівує Пенелопу, яка десять років керує

господарством Одиссея; і навіть німфа Каліпсо і чарівниця Кіркея займаються хатньою роботою як прості служниці.

Головний герой «Одіссеї», як Ахілл і Гектор в «Іліаді», також є втіленням ідеального героя. Але якщо Ахілл – уособлення сили і відваги, то Одиссей – уособлення мудрості. Гомер ще в «Іліаді» постійно підкреслює, що Одиссей «велемудрий». Це саме Одиссей поставив крапку у Троянській війні, створивши коня, який допоміг зруйнувати Трою. Одиссей – неабиякий оратор: пригадаймо, як він умовляє Ахіллеса повернутися на поле битви. Талант дипломата поєднується в ньому з великою силою, мужністю, спритністю, вправністю в бою. Усі ці якості допомогли йому неушкодженим вийти з десятирічних мандрів і відвернути біду, яка загрожувала його домівці. Одиссей приваблює своєю відданістю батьківщині: де б він не був, якими б принадами його не спокушали, він мріє повернутися на свою маленьку Ітаку. Гідна поваги й Одиссеева любов до Пенелопи: безліч пригод і безліч жінок поставили боги на його шляху, але навіть прекрасна німфа Каліпсо не примусила його забути про кохану дружину. Одиссей напрочуд вигадливий – епізоди його втечі від циклопа Поліфема, його боротьби з Кіркеєю, перемога ним Сцилли і Харибди не гірші від сторінок найсучасніших пригодницьких романів.

Гомер оспівує не лише героїзм Одиссея, а й те, що він все вміє зробити власними руками, не цурається будь-якої праці. Одиссей виступає в однойменній поемі героєм і людиною, відданим батьком і чоловіком, полум'яним патріотом своєї батьківщини, маленького острівця Ітаки.

Героїчний епос Гомера зумовив історичний розвиток усієї європейської літератури. Вергілій не приховував, що зразком для своєї «Енеїди» вважав поеми Гомера; Данте називав Гомера «царем поетів»; Гете мав його за духовного супутника в усі віхи свого життя; Григорій Сковорода – за першого пророка давніх греків. Поеми Гомера до сьогодні надихають письменників, поетів, композиторів, художників.¹

¹ Одиссей // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. —URL : <http://www.niv.ru/doc/dictionary/brockhaus-efron/fc/b-e-206-7.htm#73787>

Knigge Adolph Freiherr (Адольф фон Книгте, 1752–1796.) – німецький письменник, драматург, есеїст, перекладач і педагог – представник пізнього європейського Просвітництва. Його ім'я добре відоме в Німеччині, знали цього письменника і в Росії. Його романи («Німецький Жиль Блас, або Пригоди Петера Клауділя»), сатиричні подорожні нотатки («Подорож в Брунсвік»), морально-філософські есе користувалися свого часу великий і заслуженою популярністю.

Найбільшу популярність принесла Адольфу Книгте його знаменита дотепна книга «Про поводження з людьми» (1788 р.) – своєрідний звід правил поведінки та настанов в життєвої мудрості, що охоплює багато сфер повсякденного життя людини в суспільстві. З виходом у світ цієї книги саме ім'я автора стало прозивним – «Книгте» – так і по сей день в Німеччині називають взагалі будь-яку книгу про правила хорошего тону, про мистецтво жити і мати успіх і людському суспільстві, а вираз «жити по Книгте» зрозуміло більшості німців і означає керуватися у своєму житті правилами та порадами, рекомендованими письменником.

У Росії перший повний переклад книги був опублікований в 1820–1823 рр. в Санкт-Петербурзі в Морський Друкарні. Цей переклад Якова Ланге, перероблений відповідно до сучасних норм російської орфографії.¹

20. Knigge A. F. (1752–1788)

Über den Umgang mit Menschen / Adolph Freiherr Knigge. – Leipzig : Verlag Philipp Reclam jun., [1788]. – 374 s. – 93x137x15 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Biblioteka Liceum Krzemienieckiego.

І так, Книгте написав книгу про правила хорошего тону.

Поведінка людини в суспільстві – своєрідна візитна картка, по якій можна дізнатися не тільки, як він вихований і де виріс, але і як він ставиться до людей і наскільки

¹ Барон Адольф фон Книгте : біографія // Ларец мудрости. Афоризмы великих мыслителей. – URL : http://www.wisdoms.ru/biografiya_adolf_knigge.html/

зручна його життя. Англійська приказка свідчить: хороші звички краще хороших принципів, а хороші манери краще хороших звичок. Уміння правильно тримати себе в суспільстві – одна з складових успіху. Своїми діями ми можемо мимоволі образити іншу людину або, навпаки, заслужити схвалення. Правила хорошого тону регламентують наше спілкування буквально всюди: в гостях, в поїзді, на роботі і навіть в Інтернеті!

Ви здивуєтеся, але етикет з'явився ще в печерні часи! Адже закони мирного співіснування – нагальна потреба для живуть разом людей. Норми поведінки різних верств суспільства, стосунків статей були строго регламентовані вже в Стародавньому Єгипті, Римі, Греції, Індії. Найпрогресивніші люди того часу – філософи, поети давали численні поради, як поводитися в суспільстві. Ще в III тисячолітті до н.е. єгиптяни цінували вміння користуватися столовими приборами і беззвучно поглинати їжу. Стародавні греки вважали, що люди, які не можуть визначати «золоті межі» споживання їжі і вина – варвари.

Правила хорошого тону древнескандинавської літературі також детально описуються норми поведінки за столом. До речі, саме вікінги почали виділяти найпочесніші місця за столом для жінок і найбільш шанованих гостей.

На Сході етикету відводиться особливе місце – це певна складна система норм і правил повсякденного життя. Вона бере свій початок від древніх священних ритуалів, табу та інших дій, які мали магічне значення.

Європейський етикет цікавий Кодексом лицарської честі (11 віку), завдяки якому з'явилося безліч церемоній, в тому числі і абсолютно позбавлених здорового глузду.

Самим же першим зведенням правил хорошого тону вважають книгу 13 століття «Дисципліна клерикаліс». Склавав її священник з Іспанії Педро Альфонсо. Нові хороші манери принесла з собою епоха Відродження. Саме тоді в Європі з'явився мудрий придворний етикет.

У Росії аж до 18 століття головні правила повсякденної поведінки регламентувалися «Домостроем». Завдяки Петру I у нас з'явилися європейські манери, а головною книгою стала «Юності чесне зерцало, або Показання до життєвого обходження, зібране від різних авторів».

До революційних подій 1917 року російський етикет нагадував багато в чому європейські звичаї і традиції, а за радянських часів вони були благополучно забуті не без допомоги горезвісного «Кодексу будівника комунізму». Треба сказати, що більшість сучасних правил хорошого тону

перевірена віками. Даремні і надумані церемонії відсіялися, а збереглися лише самі раціональні та дієві правила поведінки.

Знову повернемося до Книгте. «Ueber den Umgang mit Menschen» – збори правил «обходження з людьми всіх станів і положень»

Цікаві рядки з цієї книги.

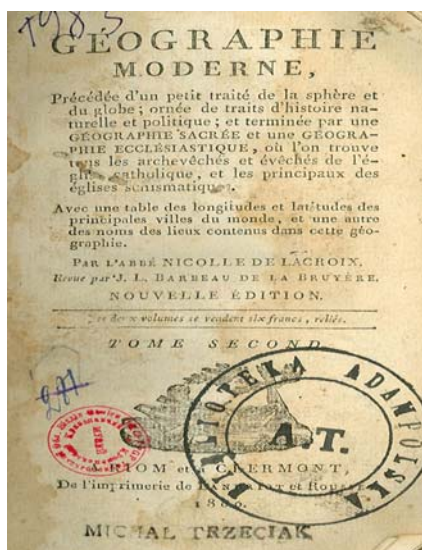
1. Кожна людина повинна сама заявити про себе в цьому світі.
2. Прагни до досконалості, але не до його видимості.
3. Не будь надто рабом думки інших.
4. Не говори про слабкості інших.
5. Не привласнюй собі заслуги інших.
6. Тримай своє слово і будь правдивий.
7. Не заявляй голосно про своє щастя. Ховай своє горе.
8. Цікався іншими, якщо хочеш, щоб цікавилися тобою.
9. Не розноси новини з одного будинку в інший.
10. Будь обережний в критиці і звинуваченні інших.
11. Не говори багато і скучно. Особенно про те, що цікавить тільки тебе.
12. Не повторюйте!
13. Уникай двухсміслія.
14. Вчися приймати критику.
15. Ніколи нікого не висміюй.
16. Дай іншому самому відповідати за свої вчинки.
17. Будь завжди самим собою.
18. Дай іншому можливість блищати.
19. У будь-якому суспільстві можна чогось навчитися.
20. Якщо ти щось хочеш отримати в світі, попроси добре про це.
21. Все роби осмислено і послідовно.
22. Май завжди чисту совість.^{1 2}

¹ Адольф фон Книгте. Правила хорошего тона. — URL : <http://playcast.ru/communities/germany/?act=news&id=111918&commentId=1414825>

² Книгте Адольф. Об обращении с людьми. — URL : <https://www.twirpx.com/file/2339718/>

21. Lacroix N. de (1704–1760).

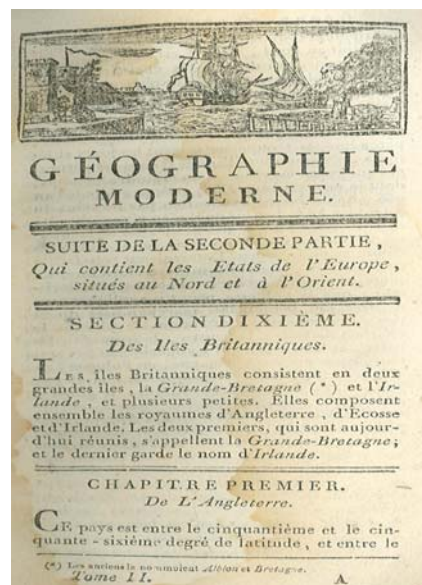
Geographie moderne. T. 2 / Nicolle de Lacroix ; revue par J. L. Barbeau de la Bruyere. – Nouvelle edition. – Riom ; Clermont : De l'imprimerie de Landriot et Rousset, 1800. – XII, 647 p. – 95x175x36 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.; Biblioteka Adampolska. – URL : <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=aeu.ark:/13960/t1hh7kz61;view=1up;seq=12>. (дата звернення 10.10.2018).

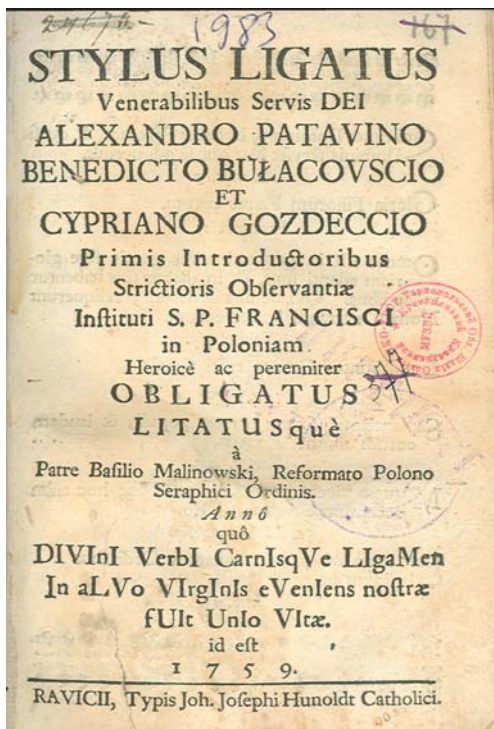

Сучасна географія, якій передую маленька сфера та глобус, прикрашена природною історією та політикою; закінчується священною географією і церковною географією, де ми знаходимо всі архієпископи і єпископи католицької церкви, а також основні східні церкви. З таблицею довготи та широти головних міст світу, а також з назвами місць, що містяться в цій географії. Автор книги отець Ніколь де Ла Круа. Редактор Дж. Л. Барб'є де Ла Брюер.

Завдяки діяльності Петра І, який підтримував погляди М. Коперника, праця

Гюйгенса в перекладі Я. Брюса з німецької мови була ще раз надрукована в Петербурзі в 1724 р. Вона була настільки популярною, що іноді ставала предметом дарування навіть серед представників вищого духовенства. Проте більшість освічених міщан, духовенства, викладачів у XVIII ст. і в Західній Європі, і в Україні притримувалася геоцентричних поглядів. У книжковій продукції з географії та астрономії так само домінували ідеї і принципи системи світу Птолемея. Наприклад, у перевиданні підручника «Сучасна географія» («Géographie moderne») (Париж, 1786) аббата Ніколя де ля Круа пояснення відповідного матеріалу ведеться на основі геоцентризму. Автор зауважує також, що існує система Коперника, «якої найбільше дотримуються сьогодні вчені». Також у зазначеній праці коротко сказано про систему Т. Браге як про «суміш двох попередніх систем», тобто Птолемея та Коперника.

22. Malinowski Bazyli (-ca 1783).

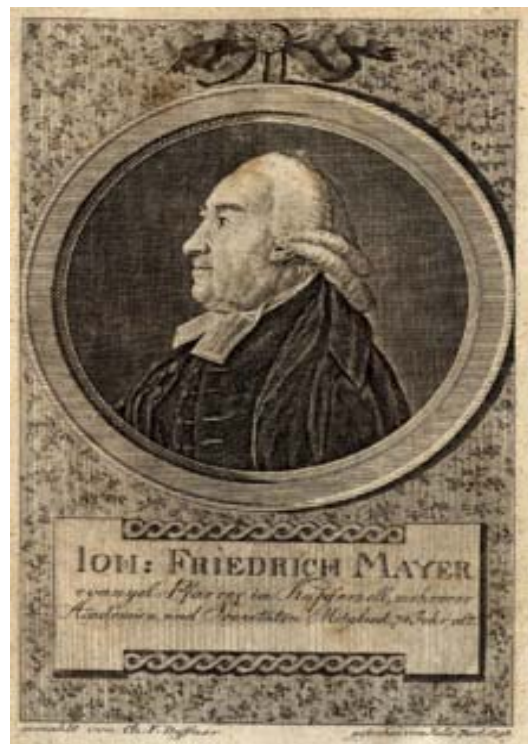
Stylus ligatus Venerabilibus Servis Dei Alexandro Patavino, Benedicto Bulacovscio et Cypriano Gozdeccio : primis introductionibus strictioris observantiae Instituti S. P. Francisci in Poloniam heroice ac perenniter obligatus litatusque à Patre Basilio Malinowski, Reformato Polono Seraphici Ordinis. Anno quo DIVInI Verbi CarnIsqVe LiGaMen In alVo VirgInIs eVenIens nostrae fUIt UnIo Vitae id est / Patre B. Malinowski. – Ravicii : Typis Joh. Josephi Hunoldt Catholici 1759. – 128 s. – 100x160x15 mm. – 1 примірник. – Лат. Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл.

Відділ Освіти НКО-УРСР. – Стародрук. – URL :

<https://books.google.com.ua/books?id=3BoVAAAAQAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Bazyli+Malinowski%22&hl=uk&sa=X&ved=0ahUK EwjU786HtqrgAhUG1ywKNQhJBPOQ6AEIJzAA#v=onepage&q&f=false> (дата звернення 19.11.2018).

Mayers J. F. (Йоганн Фрідріх Майер, 1719–1798) – німецький реформатський пастор та сільськогосподарський реформатор, який вважається одним з найважливіших письменників сільського господарства свого часу. Він приділяв значну увагу зусиллям, спрямованим на сприяння аграрним реформам, особливо з його публікацією 1769 року з новими режимами сівозміни, та його підручником 1773 року про сільських господарів та господарствах.

Йоанн Фрідріх Георг Гартманн Майер, так його повне ім'я, народився 21 вересня 1719 року в Хербстхаузені.

Батьки підготували його до того, щоб стати міністром у ранньому віці. Він відвідував латинську школу в Вейкерсхаймі, а потім гімназію в Орінгені. З 1737–1740 року він відвідував богословські студії в Університеті Єни (Університет Йена), де він перебував під впливом філософа Християна Вольфа і швейцарського анатома, фізіолога і натураліста Галлера. Після закінчення навчання Майер повернувся до своїх батьків у Хербстхаузен. У 1741 р. він був призначений в Ридбах біля Крейлсхайма першим пасторатом, в 1744 р. він виїхав на прохання патрона-сержанта у Синдрінген. Приводом було так зване «Hohenlohische Osterstreit», яке було про законність впровадження григоріанського календаря.

Протягом більше 20 років Майер працював тут як пастор, інакше не публікувався. Він працював на стороні парафії, на якому він проводив сільськогосподарські експерименти знову і знову. Опублікував досвід, накопичений за цей час вперше у 1768 році як «вчення про гіпсова», в якому він встав на удобрення полів зі знайденою в найближчому Waldenburg Hills штукатуркою. Його пропозиція полягала в тому, щоб посипати гіпс, розтертий на млинах на полях і луках. Щоб показати, що введення в сільське господарство мінеральних добрив не було новим. Майер 1774 опублікував книгу «М. Теренцій Варро, від сільського господарства «раніше». З його коментарем Майер дав доказ того, що мінеральні добрива використовувались в давнину. Вчені 19-го століття настільки вразили роботу М., що один з них, Йоганн Непомук фон Шверз, дав Майєру почесне звання «Gipsapostel von Kupferzell».

У численних творах Майер виступає за стійкі зміни у сільськогосподарській конституції, а також про впровадження прогресивних методів ведення сільського господарства. Він відкидав кріпацтво і пропагував вільну власність селян. Трехполевая економіка, він оцінив, як маленький потужний і бажаний Besömmerng паром з конюшиною та іншими кормовими культурами. Майер також з нетерпінням сприяв вирощуванню картоплі, який він рекомендував не лише як корм для тварин, але навіть як їжу для людей. Використовуючи технічно зрілі інструменти, він побачив спосіб полегшити важку роботу фермерів. Проте він особливо зацікавлений у створенні кваліфікованої галузі тваринництва. Він дав докладну пораду щодо відгодівлі худоби та свиней, які були легко сприйняті фермерами, а також його конкретні ідеї про будівництво сільських будинків далеко за межами Хохенхо.

Будучи пастором, Майер знаходився в сільськогосподарському регіоні до самої смерті серед сільського населення. Він знав свої потреби і висловився на зрозумілій мові. Це пояснює успіх його зусиль щодо покращення сільського господарства, яке вже було видно наприкінці 18 століття. Його твори ґрунтуються на практичних засадах його ідей. Майер також був популярним співрозмовником уряду та науки. Будучи членом численних наукових товариств, Майер відповідав Австрії, Швейцарії, Німеччині та багатьом іншим країнам.

Не в останню чергу, завдяки роботі Майера, сільське господарство Гогенлоу наприкінці 18 століття вважалося заможним.

Використовувані в ній методи вважалися зразковими. Таким чином, Майер – один з впливових аграрних реформаторів кінця 18 ст, який створив умови для сучасного сільського господарства.¹

23. Mayers, J. F. (1719–1798).

Beyträge und Abhandlungen zur Aufnahme der Land- und Hauswirtschaft : nach den Grundsätzen der Naturlehre und der Erfahrung entworfen / Siebende Fortsetzung (T. 8) / Johann Friedrich Mayers. – Frankfurt am Main : Andreae'schen Buchhandlung, 1777. – XLVII, 408 s. – Готичний шрифт. – 105x175x22 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук.

¹ Йоганн Фрідріх Майер. URL : [https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Friedrich_Mayer_\(Agrarwissenschaftler\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Friedrich_Mayer_(Agrarwissenschaftler))

Montesquieu Ch.-L. (Шарль Луї де Монтеск'є, 1689–1755) – відомий французький правознавець, політолог, філософ, просвітитель, з'явився на світ в родовому замку Лабред, недалеко від Бордо. Отримавши гарну домашню освіту, він потім вивчав юриспруденцію в Бордо і Парижі. Монтеск'є був призначений спочатку радником (1714), а потім президентом парламенту (до революції 1789 р. це був судовий орган) м. Бордо (1716). Анонімно опублікував «Перські листи» (1721), чим викликав нападки двору і церкви. Переконавшись у неможливості змінити світ і звичаї людей за допомогою старих інститутів – королівської влади, генеральних штатів і парламентів, він відправився подорожувати по Європі. Монтеск'є знайомився з правовими та політичними системами, соціальними відносинами в Італії, Швейцарії, Німеччини, Англії. Особливу увагу він приділив вивченню британського політичного і громадянського суспільства, затримавшись там більш ніж на рік. Після повернення на батьківщину (1731), він добровільно заточив себе в замок Лабред і зайнявся написанням правових і політичних трактатів.

Праця «Про дух законів» (фр. *De l'esprit des lois*) – основний твір французького мислителя, що систематизує його філософські, соціологічні, історичні, економічні та юридичні погляди. Над ним автор працював близько 20 років – з 1728 по 1748. Твір був виданий анонімно в Женеві в 1748 році.

Головна тема правової теорії Монтеск'є і основна цінність, що відстоюється в ній, – політична свобода. Автор шукав «дух законів», тобто закономірного уявлення про розумну природу людини, природу речей; прагнув досягнути логіку історично мінливих позитивних законів та фактори і причини, які їх породжують

Монтеск'є вважав, що основне завдання законодавця – це запропонувати суспільству такі закони, які відповідали б історичному рівневі розвитку духу народу. У розробленні вчення про закони співжиття Монтеск'є не обмежувався натуралістичними абстракціями, а використовував широке поле зіставлення політичного устрою і законодавства Англії та Франції з імператорським Римом. Цим Монтеск'є започаткував порівняльний метод вивчення філософії права. Це дало йому змогу обґрунтувати своє розуміння найголовніших типів державного устрою, умов їхнього розвитку та занепаду. Проте можливість існування різноманітних типів державного устрою Монтеск'є пояснював здебільшого залежністю способу правління від фізичних особливостей країни (розташування у

просторі, можливостей клімату). Тобто підхід Монтеск'є зазнав сильного впливу натуралістичних поглядів на причини суспільних явищ.

У всіх типах правління Монтеск'є досліджував умови, за яких вони забезпечують особисту свободу і можуть вироджуватись у деспотизм. Отож, за Монтеск'є, свобода можлива за будь-якої форми правління, якщо в державі панує право, гарантоване від порушення законності поділом верховної влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки, і які взаємно стримуватимуть одна одну. Основна гарантія свободи – заклади, що стримують і обмежують свавілля.

Отже, за цією теорією, право є мірою свободи. Тому, якщо в конституціях поміркованих держав не буде передбачено гарантій забезпечення верховенства права, що ставило б перепони для зловживання владою і порушення законів, політична свобода в них також буде втрачена. Вільна держава, за Монтеск'є, теоретично повинна базуватися на принципах поділу влади, взаємного стримування властей від свавілля, доступу до верховної влади вихідців із різних соціальних станів суспільства.

Водночас принцип верховенства права, закріплений в теорії Монтеск'є, не означає, що мова в ній іде про рівновагу властей. Законодавча влада має домінуючий характер: вона створює закони, які є вираженням загальної волі, права в державі, а обидві інші гілки влади лише реалізують і виконують закони, їхня діяльність має підзаконний характер.

Як просвітник Монтеск'є вбачав у праві загальнолюдську цінність, а ціль права – у свободі, рівності, безпеці всіх людей. На відміну від Гоббса, Монтеск'є оголосив найважливішим законом природного права не війну всіх проти всіх, а мир.

Він стверджував, що закони держави – не продукт довільної діяльності законодавців, не проста проекція природних законів, що впливають із розумної природи людини, а результат закономірного впливу різних факторів суспільного розвитку на законодавчий процес, що на них має зважати законодавець і які проявляються в тому, що мислитель називав «духом законів».

«Ці закони мусять бути в такій тісній залежності від особливостей народу, для якого вони встановлені, що тільки у надзвичайно рідкісних випадках закони одного народу можуть стати придатними як закони для іншого народу».

Закони мають відповідати фізико-географічним особливостям держави (її кліматові, якості її ґрунтів, її стану, її розмірам і под.); крім

того, вони повинні перебувати у певних відносинах одне з одним, із цілями законодавця, зі станом речей, на які вони спираються. Сукупність усіх цих відносин Монтеск'є називав «духом законів».

Філософ зробив спробу за допомогою категорії «духу законів» вирішити проблему співвідношення «правозакон», висвітлити внутрішній взаємозв'язок цих понять. Право, за Монтеск'є, – це те, що передує законові та визначає його. Право є виразником справедливості. Тільки справедливе може бути правом. А суспільство неминуче чекає хаос, якщо воно не стане на засади справедливості. Справедливість, на його думку, має подвійний характер. З одного боку, він наділяв справедливістю людей від природи, вважаючи, що люди народжені, аби бути добродійними, і що справедливість – риса, притаманна їм так само, як і саме існування. З іншого боку, Монтеск'є вбачав прояв справедливості в конкретній історичній дійсності й характеризував справедливість як певне вічне, вроджене співвідношення між речами.

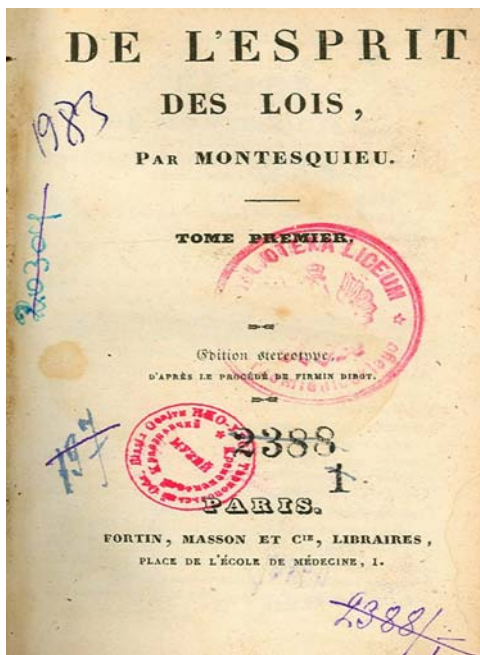
Правом у концепції філософа є справедливі відносини між явищами та речами; воно має суб'єктивний характер, що пізнається почуттям і розумом. Люди для свого блага можуть пізнати справедливі відносини між речами і потім створити позитивні закони, які відповідатимуть праву.

Мета вчення Монтеск'є про право полягала в тому, щоб справедливе право стало основою позитивного законодавства. Для реалізації цієї мети він уважав за необхідне дати людям основи необхідних знань, методи і способи пізнання справедливих відносин. Ці завдання вирішуються в процесі тривалого розвитку людини і суспільства за допомогою виховання та освіти людей, насамперед законодавців.

Розумний законодавець, знаючи фактори, що визначають «дух законів», і його співвідношення з законодавством у державі, може створити і періодично змінювати відповідну «духові законів» модель законодавства, яка адекватно відображає справедливе право держави.

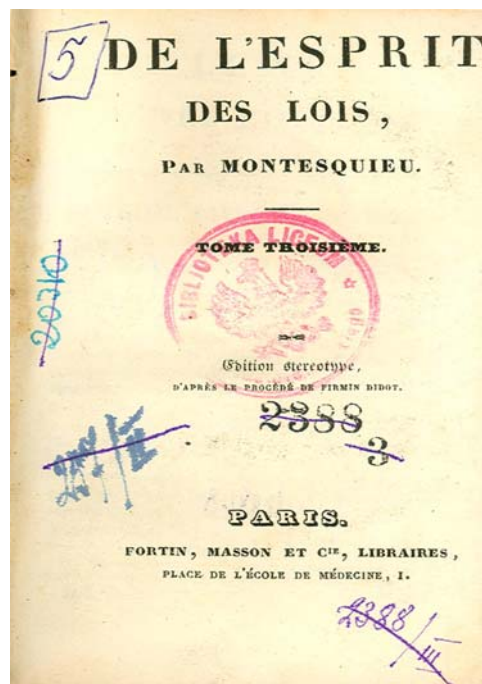
Вказівки Монтеск'є про множинність факторів, які впливають на зміст і застосування законів, зараз, як і раніше, служать основою для побудови ліберальних і конституційних теорій права, що знайшли своє концентроване вираження у вченнях про правову державу.¹

¹ «Про дух законів» Шарля-Луї Монтеск'є. URL : <http://textbooks.net.ua/content/view/2458/32/>

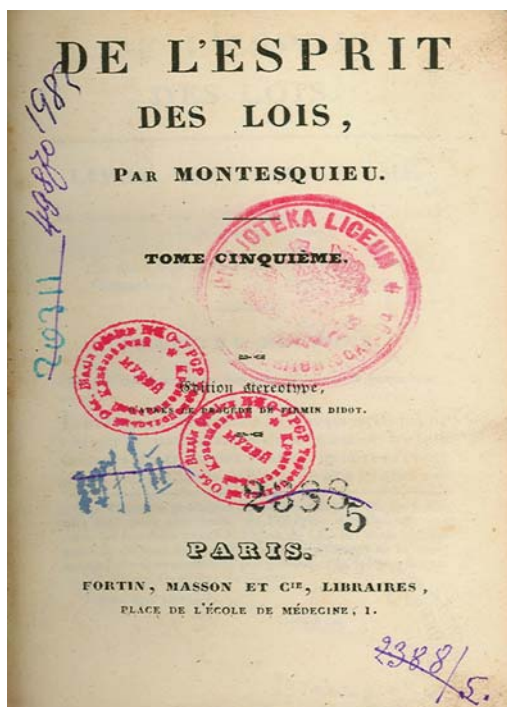
24. Montesquieu Ch.-L. (1689–1755).

De l'esprit des lois. T. 1/2 / Montesquieu. – Edition stereotype. – Paris : Fortin, Masson et C, [178-?]. – 232, 239 p. – 82x130x20 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Biblioteka Liceum Krzemienieckiego. Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

25. Montesquieu Ch.-L. (1689–1755).

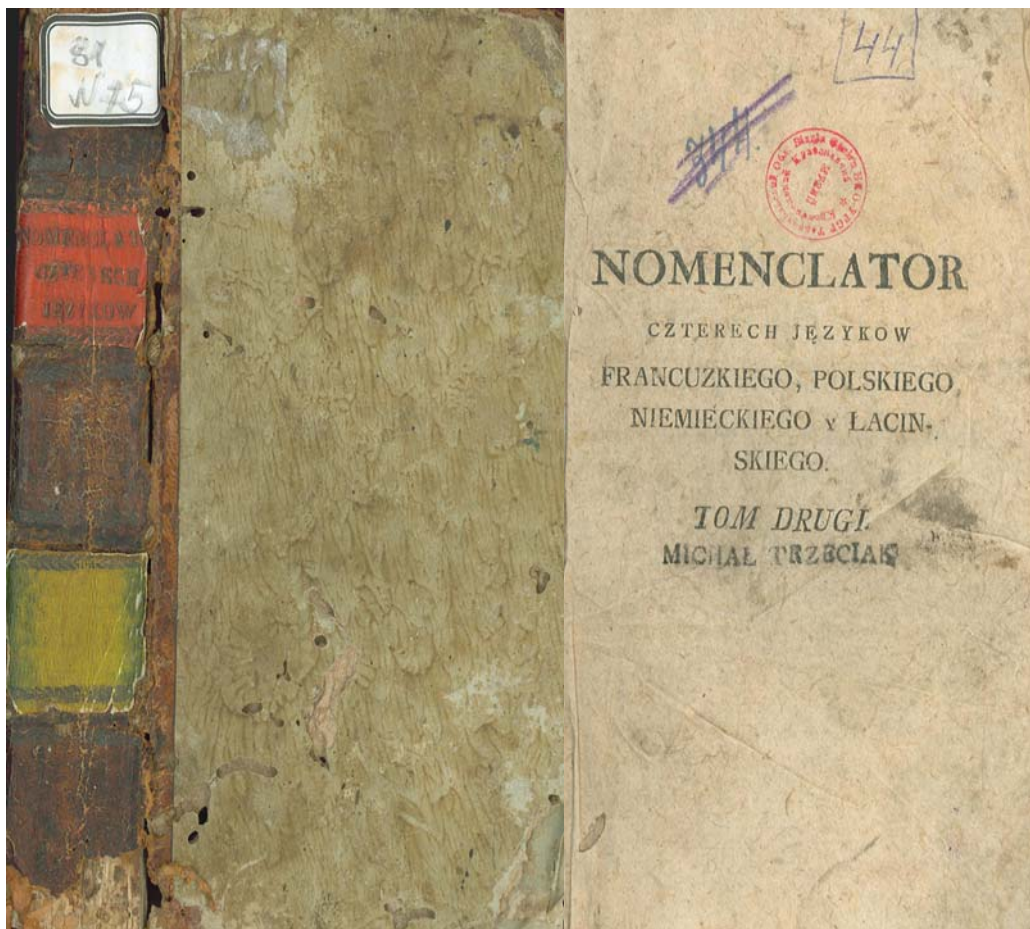
De l'esprit des lois. T. 3/4 / Montesquieu. – Edition stereotype / d'après le procédé de Firmin Didot. – Paris : Fortin, Masson et C, [178-?]. – 241, 218 p. – 82x130x20 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Biblioteka Liceum Krzemienieckiego.

26. Montesquieu Ch.-L. (1689–1755).

De l'esprit des lois. T. 5/6 / Montesquieu. – Edition stereotype / d'après le procédé de Firmin Didot. – Paris : Fortin, Masson et C, [178-?]. – 204, 204 p. – 102x170x13 mm. – 1 прим. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Biblioteka Liceum Krzemienieckiego ; Кременецький міський Краєзнавчий музей ; Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

Celestyn Kaliszewski (Целестин Адам Калішевський, 1725–1767) – польський вихователь, історик права, лексикограф та перекладач. Народився в Мальчицях (Руське воєводство). У 1739 р. він приєднався до ордену піярів, прийнявши ім'я Целестин (Боже ім'я: Адам). Взимку 1741/1742 рр. він почав вивчати людські науки (гуманітарні науки), а в 1742–1744 роках вивчати філософію в Жешуві. Незабаром після цього він переїхав до Варшави, де очолив інфіму (1744/1745 рр.), граматику (1745/1746), і в той же час як соборний колегіальний колегіум Нобіліум вивчав теологію. У 1748/1749 навчальному році був катехистом в Радомі. У 1750/1751 роках він був просвітителем воєводи Сандомеж Яна Юзефа Велопольського. У 1752 році викладав риторику в Ловіче, через кілька місяців він поїхав до Жешува на посаду професора риторики. Протягом 11 років у Варшавському колегіумі Нобіліум викладав: риторику, трохи пізніше читав лекції з історії та географії. У 1766 р. був заступником директора Колегіум Нобіліум, а взимку переведений на посаду регента Костянтина Шанявського в Лукові.¹

¹ Celestyn Adam Kaliszewski. URL : http://www.wikiwand.com/pl/Celestyn_Adam_Kaliszewski

27. Nomenclator czterech językow francuzkiego, polskiego, miemieckiego y łacinskiego : zebranie słów których zażywamy do wyrażenia rzeczy, które się na świecie znayduią : dla pożytku młodzieży. T. 2. / Kaliszewski, Celestyn – Warszawa : w drukarni Xiezy Pijarow, 1800. – 412 p. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР ; Biblioteka Adampolska A. T. ; Michal Trzeciak.

Номенклатор
чотирьох мов:
французька,
польська, німецька та
латинська. Т. 1. Збір
слів, які ми
використовуємо для
вираження речей, які
знаходяться у світі;
Т. 2. Збір гладких і
дотепних романів і
листів, Варшава
1757–1758.

Альтернативна назва
словника подана на
звороті титульного
листка такими

мовами: французькою, польською, німецькою та латинською:

Recueil des mots, dont on se sert pour exprimer les choses que l' on voit dans le monde...

Zebranie słow, ktorych do wyrażenia tych zażywamy rzeczy, które się na swiecie znayduią...

Sammlung der Wörter, welche alle Dinge so man in der Welt findet, zu benennen gebraucht werden...

Collectio vocum, quibus ad rerum, quae in mundo cernuntur, exprimenda utimur nomina...

Piasecki Paweł (Пясецький Павло, 1579–1649) – польський історик. Походив із нешляхетського роду. Навчався в Празі (нині столиця Чехії) та Римі (Італія; 1610 здобув ступінь д-ра обох прав). Протонотарій римської курії. Повернувшись на батьківщину, виконував обов'язки секретаря польського короля Сигізмунда III, займав посаду каноніка, а від 1616 – архідиякона варшавського. Згодом – архідиякон люблінський, із 1624 – абат у Могилі під Краковом. З 1627 – єпископ кам'янецький, із 1640 – холмський, із 1644 – перемишльський (як католический ієрарх

виділяється ворожим ставленням до унійців, прихильник мирного співіснування «старих вір» – католицизму та православ'я). Автор масштабної латиномовної праці «Хроніка подій у Європі» (Краків, 1645; 2-ге доповнене вид. – Краків, 1648; 3-тє – Амстердам, 1649; скорочений польський переклад видав 1870 Ю. Бартошевич). У цьому творі докладно представив часи королювання Сигізмунда III Ваза та Владислава IV Ваза, причому настанови Пясецького щодо першого були вельми критичні. У 2-й пол. 17 ст. «Хроніка...» П. користувалася популярністю в західноєвропейських учених. Із кінця 17 ст. походить і її рукописний переклад «руською» мовою для укр. та рос. читача.

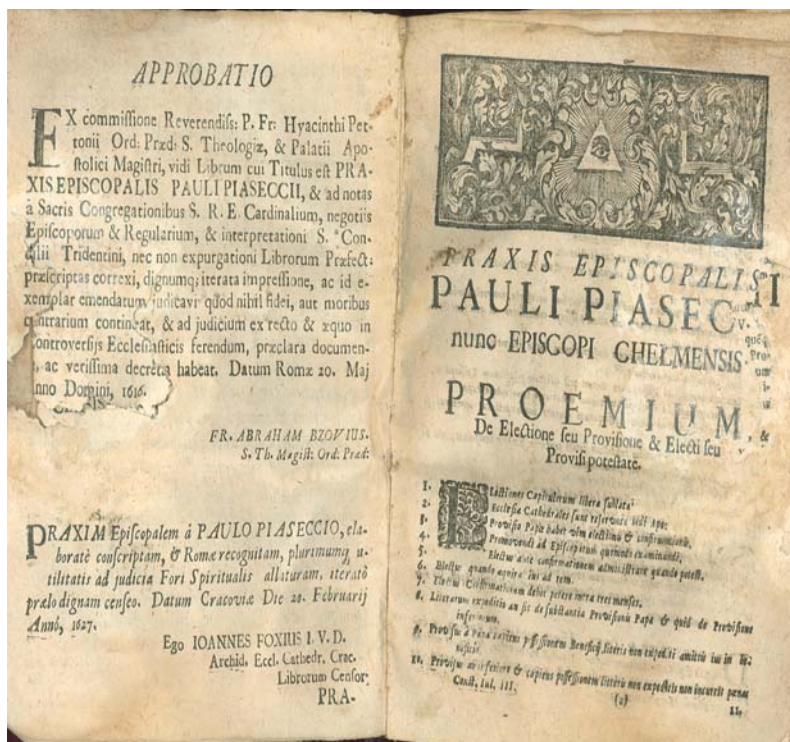
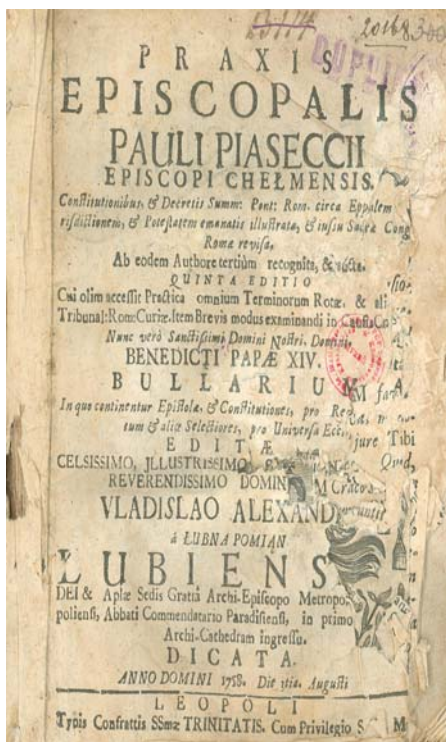
У «Хроніці...» Пясецького порічним нарисам часів перших Вазів передує окремий вступний начерк із коротким описом королювання Стефана Баторія (авторська точка відліку для історії сучасності). Відтак між історично-географічними відомостями щодо татарсько-турецько-молдовського та московського прикордоння вміщено кілька «козацьких параграфів». Вони мають переважно шаблонні риси, відчутною оригінальністю відзначається лише сюжет про мор. справу на Запоріжжі. Утім, дуже цікавими є ідеологічні акценти історика – популяризація «баторіанської легенди» козацтва, виопуклення загальноєвропейського значення боротьби запорожців із Османською імперією та замовчування конфлікту Війська Запорозького з урядом Речі Посполитої. Усе це говорить про виразне «козакофільство» автора, його бажання надати козацтву гідне місце у річпосполитській Вітчизні. Чимало уваги Пясецький приділив також козацьким війнам 1625, 1630, 1637–38

(1638 – останній рік хроніки, наступні часи аж до 1648 окреслені дуже коротко). Причому, і тут історик акцентував на провинах уряду перед козаками, які й штовхали останніх на повстання.

Пясецький відомий також як автор латиномовного трактату «Думка про абсолютну владу» (написаний між весною 1631 та весною 1632, виданий В. Чаплинським і Я. Якубовським 1972). Твір засвідчив велике враження, що справив на Пясецького досвід рос. «Смути» – здатність народу відродити свою, вже здавалося знищену, державність. У цьому історик побачив підставову перевагу московського суспільного ладу, який, на його думку, був базований на найчистішому слов'янсько-сарматському першовзорі (див. також Сарматизм). Ці добрі «сарматські» звичаї, спільні для русинів, татар і поляків, він пропонував плекати і своїм співвітчизникам.^{1 2}

28. Piasecki P. (1579–1649).

Praxis Episcopalis / Pauli Piaseccii Episcopi Chelmensis; edite celsissimo, illustrissimo, excellentissimo, & reverendissimo... Vladislao Alexandro a Lubna Pomian Lubieniski. – Quinta editio. – Leopoli: Typis confrattis SSmae Trinitatis, 1758. – 639, 181 p. – 160x190x50 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжковий знак: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР.

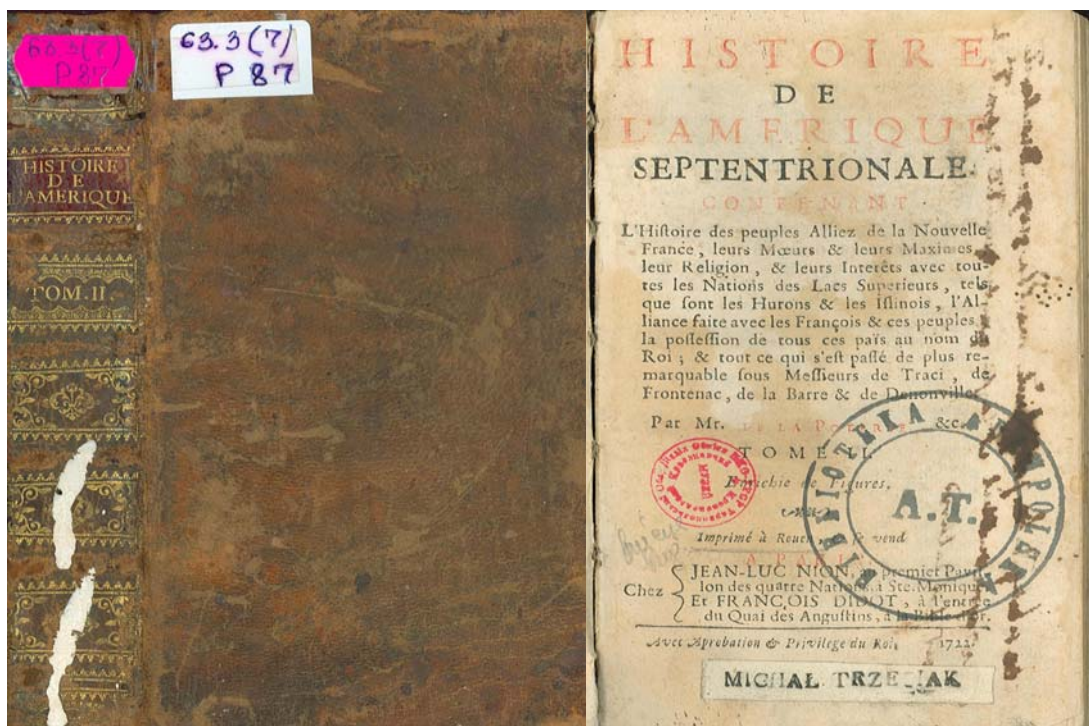

¹ Вирський Д. С. Пясецький Павло. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Piaseckyj_P

² Пясецький Павло // Електронна бібліотека "Україніка" – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0005806>

Poterie Bacqueville de la (Баквілль де ла Потері, 1663–1736), також відомий як Клод-Чарльз Ле Рой, був французьким літописцем Нової Франції.

Його найвідомішою роботою є Histoire de l'Amérique septentrionale, облік французьких експедицій у Великі озера та Міссісіпі в кінці 17 століття. Ця книга була написана в 1702 році, але не опублікована до 1722 року.

29. Poterie Bacqueville de la (1663–1736).

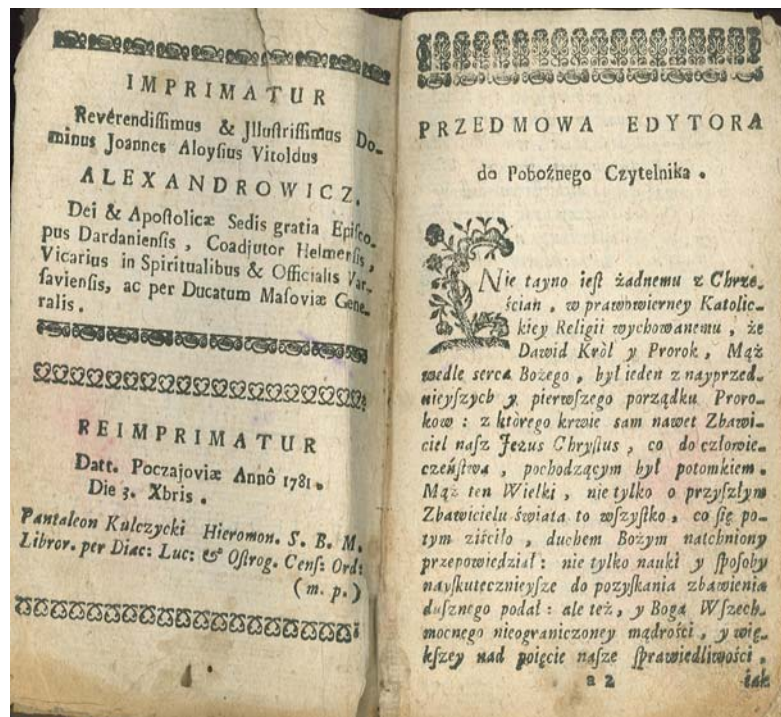
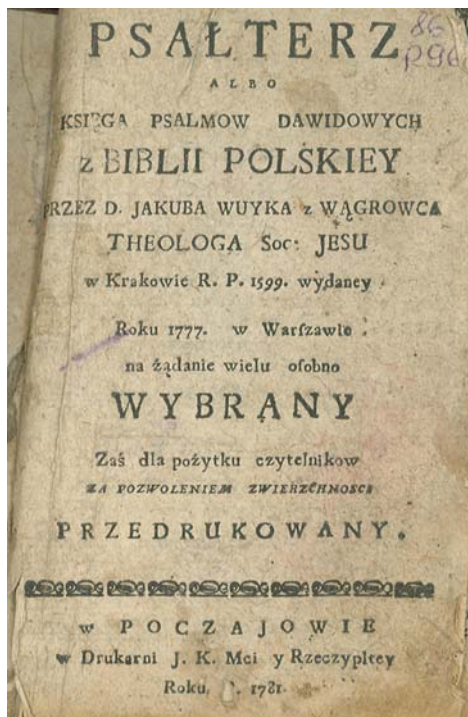
Histoire de l'Amérique septentrionale : contenant l'histoire des peuples alliez de la Nouvelle France, leurs mœurs et leurs maximes, leur religion & leur intérêts avec toutes les nations des lacs Superieurs, tels que sont les Hurons et les Illinois, l'alliance faite avec les Français & ces peuples, la possession de tous ces pays au nom du Roi & tout ce qui s'est passé de plus remarquable sous Messieurs de Traci, de Frontenac, de la Barre De Denonville. T. 2 / par Mr. de la Potherie. – Paris : Chez Jean-Luc Nion, au premier pavillon des quatre nations, à Ste. Monique. Et François Didot, à l'entrée du quai des Augustins, à la Bible d'or, M.DCC.XXII., 1722. – 356, 7 p. – 98x167x20 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР ; Кременецький міський Краєзнавчий музей ; Biblioteka Adampolska ; Michal Trzecia.¹

¹ Олів'є Делаво. Історія Північної Америки. URL: http://nuagerouge.iblogger.org/HISTOIRE_DE_L_AMERIQUE_SEPTENTRIONALE.html?i=1

Jakub Wujek (Якуб Вук, 1541–1597) – польський католицький релігійний діяч, єзуїт, теолог, філософ. Автор перекладу Біблії польською мовою.

За даними Мечислава Орловича – перший ректор колегіуму єзуїтів у Львові. Викладав у Пултуському колегіумі єзуїтів.

Над перекладом Біблії, що вийшла у Кракові 1599 року після його смерті, працював 15 років, закінчив наприкінці життя. У передмові до книги критикував Радзивіллівську (Берестейську) Біблію.¹

30. Psalterz albo Księga psalmow Dawidowych z Biblii Polkiej : wybrany : / przez D. Jakuba Wuyka z Wągrowca [...] w Krakowie R. P. 1599 wydaney Rok 1777 w Warszawie na zadanie wielu osobno wybrany zaś dla pożytku czytelników za pozwolenie zwierzchności Przedrukowany. – Poczajow : Drukarnja J. K. Mci y Rzeczypltey, 1781. – 130 s. – 100x150x25 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – URL : <http://www.madel.jezuici.pl/biblia/Ps.html> (дата зернення 5.11.2018).

¹ Якуб Вук. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BA%D1%83%D0%B1_%D0%92%D1%83%D1%94%D0%BA

Найпопулярнішою книгою була Біблія. Святе Письмо латиною («Biblia Latina», «Biblia Sacra», «Biblia Sacra Latino», «Biblia Vulgatae editionis») і польською («Biblia Polska», «Biblia Polonica») мовами. У випадку з латинською мовою то йдеться про переклад Святого Письма, здійснений св. Ієронімом (340–420) – Вульгату, який за рішенням Тридентського собору затверджено як офіційний для Католицької Церкви. У випадку з польським перекладом – то йдеться про переклад Біблії, що здійснив польський єзуїт Якуб Вуек (1541–1597) у кінці XVI ст. (перше повне видання Біблії у перекладі Вуєка вийшло у 1599 р. у Кракові). Біблію використовували як при навчанні на генеральних студіях у монастирі, а також при підготовці до проповідей та душпастирської діяльності.

Для зручнішого аналізу проповідницькі видання розділено за приналежністю авторів до чернечих спільнот, в межах яких, за потребою, виокремлено польських та західноєвропейських авторів.

Спершу окремо варто виділити збірки представників білого духовенства. Серед Отців Церкви зустрічаються лише збірки проповідей та гомілій Івана Золотоустого (347–407). До вказаної групи можна віднести збірки каноніка краківської капітули Станіслава Соколовського (1536–1593), зібрання гомілій віденського єпископа Фредеріка Наусе (1495–1552) та єпископа міста Беле Жана П'єра Камю (1584–1652).

Декілька проповідницьких книг вийшло з середовища Товариства Ісуса: збірки проповідей польських єзуїтів: «Kazania o siedmi sakramentach» П'єтра Скарги (1536–1612) та «Postilla Katholicka» Якуба Вуєка (1541–1597).

На теренах Львівського архієпископства єзуїти з'явились у 1584 р, коли на прохання архієпископа Яна Димітра Соліковського до Львова прибули перші брати, зокрема знаний о. Якуб Вуек. Офіційне ж прибуття єзуїтів до столиці Червоної Русі відбулось у 1591 р. У 1608 р. резиденцію підвищили до статусу колегії. Того ж року відбулось урочисте відкриття першого навчального року у школі, що виникла при колегії. Другим містом у межах архідієцезії, де єзуїти заснували свій осередок був Станіславів. Окрім того, місійні осередки Товариства Ісуса існували у Настасові, Личковцях (обидва у сучасній Тернопільській обл.), Рожнятові й Тисмениці (обидва у сучасній Івано-Франківській обл.).¹

¹ Нзарій Лоштин. Бібліотека монастиря Бернардинців у Львові та її користувачі в 1771–1784 роках.
URL: http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/27242/czas5607_42_2016_2.pdf

Racine Jean (Расін Жан Батіст, 1639–1699) – французький драматург-класицист, член Французької Академії (1672).

Народився у буржуазній сім'ї провінційного чиновника. Осиротівши у трирічному віці, навчався у школі при монастирі Пор-Рояль, де усамітнилася від світу його бабуся. Здобув суворе релігійне виховання і класичну освіту.

Расін вперше привернув увагу до своєї творчості одою «Німфа Сени» («La Nymphe de la Seine»), яку він написав у 1660 р. з нагоди весілля Людовіка XIV.

Приблизно тоді ж Расін познайомився з Мольєром, котрий поставив його перші трагедії «Фіваїда, або Брати-вороги» («la Thiba'ide, ou les Freres-ennemis», 1664), «Олександр Великий» («Alexandre le Grand», 1665).

Другий етап творчості Расіна охоплює 1667–1677 рр. Він розпочинається трагедією «Андромаха» («Andromaque», пост. 1667, опубл. 1668), яка стала поворотним пунктом в історії французької класицистської трагедії. У цьому творі вперше набули втілення художні ідеї Расіна. Драматург використав сюжет із давньогрецького міфу про Троянську війну, але опрацював його так, щоби відтворити конфлікт почуття й обов'язку та ідею «трагічної вини» героїв. Персонажі трагедії пов'язані між собою стосунками, характерними для структури пасторальних романів XVII ст.: кохання кожного героя залишається нерозділеним. Але якщо в пасторальних романах діяли пастухи і пастушки, то у трагедії діють державці, відповідальні за долю своїх народів і держав.

Упродовж десятиліття найвищого творчого злету Расін написав чимало видатних творів. У трагедії «Британік» (Britannicus, пост. 1669, опубл. 1670) драматург відтворив початок правління римського імператора Нерона, котрий учиняє перший злочин – отруєє Британіка, свого суперника у коханні. Трагедія спрямована проти тиранії.

Інша трагедія цього періоду – «Іфігенія» («Iphigenie», пост. 1674, опубл. 1675) – змальовує епізод, що передував Троянській війні. Ватажок греків Агамемнон повинен принести в жертву богам свою доньку Іфігенію. Проте складність його почуттів не обмежується суперечністю між батьківською любов'ю до Іфігенії та обов'язком перед греками. Навіть сам цей обов'язок видається вельми сумнівним, адже

війна проти Трої має загарбницький характер. Расін змінює давньогрецький міф. У трагедії діє не одна, а дві Іфігенії, і гине та з них, котра не зуміла впоратися зі своїми пристрастями і знехтувати почуттями заради обов'язку.

Другий період творчості Расіна завершується трагедією «Федра» («Phedre», 1677). Драматург ставився до цього твору з особливим пієтетом, адже, на його думку, саме у цій трагедії йому вдалося найадекватніше передати універсальні завдання театру. У передмові до «Федри» Расін писав: «Можу лише стверджувати, що у жодній іншій з моїх трагедій доброчесність не була зображена так виразно, як у цій. Тут найдрібніші помилки якнайсуворіше караються; навіть злочинна думка жахає так само, як і скоєний злочин; ...пристрасті відтворюються єдино для того, щоби показати, яке сум'яття вони породжують, а безчесність змальовується фарбами, що дозволяють одразу ж розпізнати і зненавидіти її потворність. Властиво, це і є тією метою, до якої повинен прагнути кожен, хто творить для театру...»

На жаль, у драматурга не бракувало могутніх ворогів – прем'єра «Федри» була невдалою. Расін надовго покинув драматургію. Він захопився релігійними ідеями, зневажливо висловлювався про свою творчість. Протягом останніх років життя Расін знову повернувся до драматургії. Він створив дві трагедії на біблійні сюжети – «Естер» (Esther, 1689) та «Гофолія» (Athalie, пост. 1690, опубл. 1691). В обидвох трагедіях автор засуджує злочини можновладців, викриває деспотизм. «Гофолія» відіграла важливу роль у формуванні просвітницької трагедії XVIII ст. Цю трагедію високо цінував Вольтер.

Расін увійшов у літературу тоді, коли для жанру трагедії настали нелегкі часи. У середині XVII ст. і особливо у першій половині 60-х рр. трагедія переживала період тимчасової кризи. Саме тоді із надзвичайною силою розкрився геній Мольєра. Жанр комедії, незважаючи на те, що його надалі вважали «низьким», набув у мистецтві провідного значення. Трагедії Корнеля вже не мали колишньої слави, а його новим творам, на жаль, не вдалося сягнути рівня «Сіда» та «Горація». Героїчну трагедію Корнеля витісняє так звана «лірична трагедія». Цей новий різновид жанру не переймається значними, загальнонаціональними проблемами, персонажів ліричних трагедій не цікавлять дискусії про форми державного правління, немає тут і справді героїчних характерів. Стають мізернішими не тільки тематика, проблематика, ідейний зміст трагедій, а й їхня художня форма. Увага зосереджується на проблемах особистого життя персонажів, на описі кохання. Проте чому цей час був несприятливим

для трагедії? На початку 60-х рр. у Франції тривало зміцнення абсолютизму. Молодий король Людовік XIV зосередив у своїх руках усю владу. Йому вдалося приборкати великих феодалів. Епоха громадянських війн залишилась у минулому. Франція успішно вирішувала проблеми внутрішньої політики. Реформи, запропоновані міністром Кольбером, зміцнили економіку країни. Франція стала наймогутнішою державою Європи, а відтак суперечки про переваги тієї чи іншої форм державного управління стали анахронізмом. У французів з'явилося відчуття впевненості у міцності держави, а нового короля вони попервах мало не обожнювали. Проте все це було лише ілюзією, яка невдовзі розвіялася. Мотиви соціальних негараздів набувають ваги у комедіях Мольєра. У «Мізантропі» й «Тартюфі» не бракує трагічних нот. Знову з'являються підстави для відродження трагедії. Пов'язане з посиленням деспотії поширення трагічного світосприймання стало актуальним для різних верств суспільства. Нова епоха потребувала нової індивідуальності. На зміну трагікові Корнелю, веселому і уципливому Мольєрові прийшов сумний Расін. Свої перші трагедії він передав Мольєрові, котрий ставив їх у своєму театрі. Але незабаром драматурги розірвали дружні і творчі стосунки: їхні погляди на головні проблеми мистецтва виявилися надто різними.

У 1670 р. Мольєр поставив трагедію Корнеля «Тит і Береніка». Того самого року Расін поставив свою трагедію на той самий сюжет – «Береніка» (Berenice). У змаганні Корнеля і Расіна переміг останній. Цей факт є ще одним свідченням того, що Расін адекватніше, ніж Корнель, відчував особливості світосприйняття другої половини XVII ст.

Дуже добре з'ясував відмінності між Корнелем і Расіном їхній сучасник Ж. де Лабрюйєр. Він писав: «Корнель змушує нас підкорятися своїм характеристикам, своїм ідеям. Натомість Расін змішує їх з нашими. Перший змальовує людей такими, якими вони повинні бути, другий – такими, якими вони є. У творчості першого більше того, що захоплює, що потрібно наслідувати, у другого більше того, що зауважуєш в інших, що відчуваєш у самому собі. Один викликає піднесення, вражає, панує, навчає; другий подобається, бентежить, зворушує, проникає в душу. Все найшляхетніше, найпіднесеніше у розумі – це цариця першого; все найніжніше, найвитонченіше у пристрасті – цариця другого. В одного афоризми, правила, напучування; у другого – смак і почуття. Корнель більше переймається думкою, п'єси Расіна приголомшують, хвилюють. Корнель повчальний. Расін людський...».

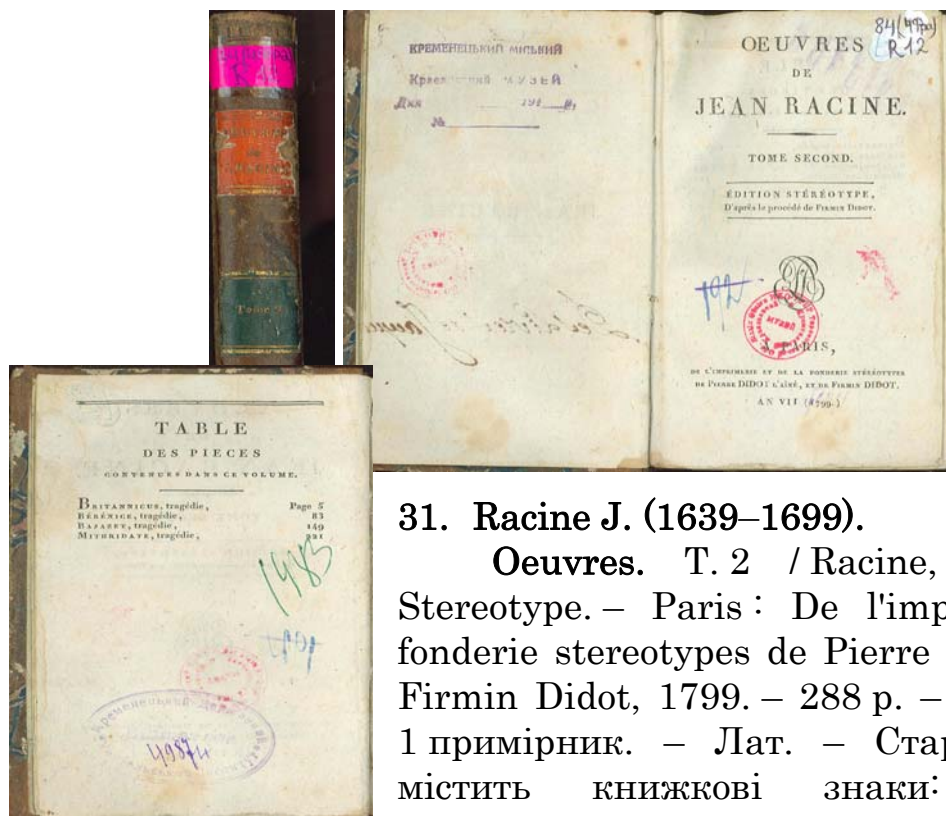
Расін зображає той самий класицистський конфлікт між обов'язком і почуттям, що й Корнель. У своїх трагедіях він так само безкомпромісно виступає на захист обов'язку, розуму, доброчесності, які повинні приборкати пристрасті людського серця. Але, на відміну від Корнеля, Расін здебільшого показує не перемогу обов'язку, а, як правило, перемогу почуття. Вочевидь, це пов'язано з новим поглядом на людину як предмет зображення у трагедії, зі зміною уявлень про завдання театру. Головним завданням театру є моральне виховання. Але Расін, на відміну від Корнеля, вбачає моральність не у громадянських почуттях, а в доброчесності. Конфлікт переноситься всередину душі героїв, у світ їхніх інтимних почувань. Для творчості Расіна не характерні герої, які вражають величчю своєї душі. Драматург приймає тезу Арістотеля про «трагічну вину»: героям «належить бути середніми людьми за своїми душевними якостями, інакше кажучи, вони мають бути доброчесними, але вразливими для вад, і тягар поневірян повинен падати на їхні плечі внаслідок певної помилки, яка заслуговує радше на співчуття, ніж на огиду», – писав Расін у передмові до трагедії «Андромаха». Письменник виступає проти «досконалих героїв». Відтак його персонажі видаються реальнішими, ніж у трагедіях Корнеля.

Увага до людини, рис її особистості, світу її почуттів, перенесення конфлікту із зовнішньої сфери у внутрішню також позначилися на структурі трагедій Расіна. Для Корнеля дуже важливу роль відігравали події, що відбуваються в об'єктивному світі, відтак йому майже ніколи не вдавалося зберегти єдність часу, місця та дії. Натомість для Расіна, у трагедіях якого показаний внутрішній світ людини у мить трагічної катастрофи, дотримання класицистського канону трьох єдностей не складає жодного клопоту. У п'єсах Расіна майже немає зовнішніх подій, його твори вирізняються суворістю і гармонійністю форми.

Загострена увага до духовного світу людини спонукала Расіна до утвердження у французькій літературі принципу психологізму, що орієнтує мистецтво на дослідження внутрішніх мотивів будь-якої дії, складних взаємин різних почуттів людини. Проте слід пам'ятати, що Расін – класицист, він змальовує не конкретних людей, а абстрактно-типових героїв, тому-то він відтворює психологію людини не індивідуалізовано, а узагальнено. Расін залишається послідовником філософії раціоналізму. Зображення почуттів у його трагедіях зберігає раціоналістичний характер: герої у монологах і розмовах із повірниками аналізують свої пристрасті, витлумачують їх мовою

логіки. Саме тому поетичне слово є головним елементом драматургії Расіна. Краса його віршів вражала сучасників, його трагедії вивчали напам'ять. Мова Расіна вельми мелодійна. Персонажі його п'єс розмовляють інакше, ніж герої Корнеля, схильні до ораторства, чи персонажі Мольєра, котрий прагнув наблизити їхні діалоги до реальної французької мови XVII ст. Герої Расіна говорять дуже піднесено, їхні пристрасті ушляхетнюються завдяки гармонійній, вишуканій мові.

Расін був найвидатнішим виразником художніх засад класицизму. Ось чому в епоху романтизму, на початку XIX ст., його ім'я стало символом всієї системи класицизму, проти якої боролися романтики. Але минув час, і слава Расіна знову ожила. Бо й справді, є щось дуже величне у стрункій, довершеній мові його героїв, бо хоча діалог часто вбиває дію, проте він надзвичайно витончений, він сам — дія. Звичайно, світ Расіна має свої кордони, свою обмеженість, проте йому властива і своя сила, своя енергія та піднесена вишуканість у власних межах.¹

31. Racine J. (1639–1699).

Oeuvres. T. 2 / Racine, Jean. – Edition Stereotype. – Paris : De l'imprimerie et de la fonderie stereotypes de Pierre Didot l'aine, et de Firmin Didot, 1799. – 288 p. – 80x135x12 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – Книга містить книжкові знаки: Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл.

Відділ Освіти НКО-УРСР ; Кременецький міський Краєзнавчий музей.

¹ Луков В. Расін Жан. URL: <https://javalibre.com.ua/java-book/author/bio/24955>

Brygida (Св. Бригіда Шведська, 1302–1373) – католицька Свята, покровителька Європи, засновниця ордену бригіток.

Свята Бригіда народилася приблизно 1302 року в Швеції, у княжій родині, її батьки відзначалися релігійністю. В хаті панувала молитовна атмосфера. Незабаром по приході на світ Бригіда втратила матір, і її було віддано на виховання до зичливих тіток.

Мала дівчинка з самого початку життя стала калікою. Впродовж перших 3-х років не могла вимовити жодного слова. Але вже тоді Бригіда виявляла незвичайну побожність і у своєрідний спосіб хвалила Бога. Коли до неї повернулась мова, її побожність набрала виразнішої форми. Тоді вона багато часу посвячувала розмові з Богом в молитві. Внутрішні сили були причиною її духовних вправ.

Десятирічною дівчинкою зазнала під час проповіді про Христові Муки особливого просвічення. Найближчої ночі під час сну вона побачила Спасителя, прибитого до Хреста, покритого Ранами, з яких спливала Кров. Рівночасно в неї склалось враження, що якийсь голос промовляв до неї: «Подивись на Мене, дочко». А вона тоді запитала: «Чи то так зневажливо обходжуся з Тобою, Господи?» Христос відповів: «Дорікаю тим, що погорджують Мною і не звертають уваги на мою Любов».

Той сон викликав у Бригіди велике враження і закорінився у її свідомості. Від того часу вона часто роздумувала про Терпіння Ісуса Христа зі сльозами на очах. Ще дівчинкою була заручена з Ульфом Гудмарссоном. По шлюбі породила 8-ро дітей, а серед них свою духовну приемницю св. Катерину, звану Шведською. Приклад Бригіди на родину вплинув більше, ніж її наука. Господь обдарував Бригіду незвичайними ласками, а серед них ясноваченням.

Всі дані біографії св. Бригіди взято з Біографії «Життя Святих». П'ятнадцять молитов, об'явлених св. Бригіді, Званих популярно «Таємниця щастя», втішаються віддавна живим зацікавленням багатьох осіб і різних молитовних осередків. Церква апробувала їх, аж тоді вони були опубліковані.

Таємниця щастя

У 14 столітті жила св. Бригіда Шведська. Вона походила, як свідчить прізвище, зі Скандинавії. Божественний Спаситель обдарував св. Бригіду практикою 15-ти молитов через об'явлення. Факт об'явлення

відбувся у столиці християнства, на терені Вічного Міста в той час, коли Свята відвідала славну базиліку св. Павла-Апостола народів.

Практика 15-ти молитов, зогляду на благословення отримала назву «Таємниця щастя». Та особа, яка щоденно відмовляє ці молитви одночасно з молитвами «Отче Наш» і «Богородице Діво», впродовж року відмовить стільки молитов, скільки наш Спаситель отримав ударів під час Своєї Болісної Муки.

З життєпису св. Бригіди довідуємось, що Ісус Христос до об'явлення молитов додав ще незвичайні обітничі на користь тих, які будуть їх відмовляти з глибокою вірою і побожністю. Тут йдеться про великі Божі благодаті, метою яких є щастя людини. Відкриваючи своє серце в контакт з Богом, Ви відкриєте тамницю правдивого щастя. Нехай вона стане змістом Вашого життя.¹

32. Skarby niebieskich tajemnic to jest Księgi Objawienia Niebieskiego Świętej Matki Brygitty / z rodzaiv Krolewskiej Xiężney Neryckiej ze Szwecyey, fundatorki regily S. Salvatora ; z łacinskich na Polskie przelożone przez zakonnik Braci mniejszych Oycow Bernardynow. – [Zamość : Drukarnia Akdaemicka], 1698. – [42], 772 s. – 85x330x75 mm. – 1 примірник. – Лат. – Стародрук. – URL : <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/17282/edition/17059> (дата звернення 21.11.2018).

¹ Бригіда Шведська. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%80%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%B4%D0%B0_%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0

Переклад одкровення на польську мову, опублікований в 1698 році в Замості, під назвою Скарби небес секрети – це книга одкровення небесного старця Мати Брігітта ..., перекладач твору, батько Бернард Крупський.

Основою аналізу була робота святого. Бріджит Шведська «Одкровення Санкта Біргітта», яка у другій половині сімнадцятого століття була переведена на польську мовою братом ментальних отців братів Бернардин, під назвою «Скарби небесних таємниць», це Книга Об'явлення З Небесної Матері Бригід Шведска (1-е видання – Гданськ, 1658; 2-е видання – Замость, 1698). Основне джерело біографії Святого. Шведська бригада включена до теми отже, свої власні твори, файли процесу канонізації та до них ці документи Віта С. Брігітта, які були записані і її сповідниками богословські консультанти, Петрус з Альтавстра і Петрус із Сканінге. Деякі доповнення вони також Vita S. Brigittae, ченцем ордена Бертольдус Бригади (XIV століття), біографія вірш Віта Метрик С. Брігітта, анонімний автор, і незначні дослідження енциклопедичний, заснований на монастирських документах і згаданих вище вихідних повідомленнях.

[Krupski Bernard tłum.], Skarby niebieskich tajemnic to jest księgi objawienia niebieskiego św. Matki Brygitty, [Zamość]. 1698. 173 (il. 6). Estr. XIII, s. 383.

Латинські переклади були зроблені о. Бернаром Крупським, Бернардіном, сповідником та бригадним проповідником в Сокалі. Вигравіруемая титульна сторінка та дві повні сторінки мідіпластини: образ чудесного малювання Божої Матері. Сокальська та Св. Брігіда зроблене львівським гравером Казімером Нидбаловичем.

Onayśliczniejszy nad Aniołami. Do Syna twego modl się za nami.

Kapłan ma mowić.

- ✠. Rącz nam dać święta Panno, byśmy cię godnie chwalili.
- ✠. Day nam moc przeciw nieprzyaciofom twoim
- ✠. Panie wysłuchay modlitwę moję.
- ✠. A głos moy niech przydzie do ciebie.

MODLITWA

Racz nam dać miłosierny Boże, ratunek nieudolności naszey: abyśmy ktorzy świętey Bożey Rodzicielki w Tałemnicach Różańca Świętego pamiętkę czynimy, za pomocą załatwiania się iey za nami, od naszych nieprawości powstałi, y w potrzebách naszych, żebyśmy pociechę odnieśli. Przez tegoż Chrystusa I E Z U S A Pána naszego.

Mając mowić wysyſcy Bracia y Siostry głośno.

Wierzę w Bogą Oycą Włzechmogącego, Stworzyciela nieba, &c.

Litania o Nayswiętszey MARYI Iánnie iako wyżey ná kárcie pod liczbą 128.

ROZA-

R O Z A Ń I E C O NAYSŁODSZYM JM IENIU J E Z U S.

Ktorego są trzy Części.
PIERWSZA CZĘŚĆ WESOŁA.
Ma te Tałemnice.

1. Obrzezanie Pána Jezusowe.
2. Pokłon Trzech Krolow.
3. Chrzest Chrystusow od Janá Sw: przyięty.
4. Przemienienie J E Z U S O W E ná Gorze Tabor.
5. Wiazd Jezusow Tryumfalny do Ieruzalem.

Jezuśie Synu Dawidow, zmiłuy się ná nami.

DRUGA CZĘŚĆ BOLESNA.

Ma te Tałemnice.

1. Przyięcie zdrádlwego pocałowánia Iudasza.
2. Opulzczenie Chrystusowe od Apostolow.
3. Záprzenie się Piotrowe.
4. Nieprawiedliwe ná śmierć Pána Jezusa ofá-dzenie od Piłatá.

s. Nar-

mu z Bogiem Oycem, y z Duchem Świętym niech będzie część y chwala ná wieki wieczne. Amen.

Potym mowić.

STo trzydzieści tysięcy razy niech cię błogosławią swięci naysłodzy nasz Panie I E Z U Chryſte, wszyscy Throny, Cherubinowie, Seráfinowie twor, z ktorymi się przez zasługi twoie spodziewamy ciebie widzieć, y wychwalać w niebie. Amen.

Tałemnicá Czwarta.

OSIĄGNIENIE CHRYSZTUSOWE

Prawicy B O G A Oycá w niebie.

Gdzie nam uważać potrzeba.

1. Jak wielkie szczęście potkało uśomną naturę naszą, że nie pogárdziwszy oną drugą Osobą w Bosłwie, pod iedną ią Osobą do swey Boskiej przylączyła natury, y w oncy niewypowiedziány, niewypowiedziáne spráwiwszy cudá, ná koniec tak wyfoce onę w chwale wielkistej wywyżsyla.

2. Jak wielką mamy mieć otuchę przyszłego naszego zbawienia, pomeważ Chrystus I E Z U S z zosławionemi ná Ciele ránami, tak blisko boku Bogá Oycá twoiego, aby go ustáwnie do litości ná nami pobudzał, zásiadł.

s. Nale-

3. Należynam przeto pilno się starać, abyśmy tam, kedy Głowá naszą z chwałą wielką Chrystus I E Z U S stáncła, choć uśomne członki, kiedykolwiek znaleźć się mogły.

Potym zářać.

Jużes nasz I E Z U u Oycá twoiego, siadł po prawicy, wśród niebá iáśnego, więc pośrednikiem bądź záwze za nami, Twemi slugami.

Potym mowić 1. Oycze nasz, y Zdrowás Márya, potym 10 rázy. Jezuśie Synu Bogá żywego, zmiłuy się ná nami. *álbo téż.* Bądź pozdrowiony Panie I E Z U Chryſte Synu Bogá żywego, zmiłuy się ná nami, teraz, y w godzinę śmierci naszej. Amen.

- ✠. Chwała Oycu, y Synowi, y Duchowi Świętemu.
- ✠. Jak była ná początku, y teraz, y záwze, &c.

ANTYFONA.

A Pan I E Z U S potym iáko mowil do nich, wzięty jest do niebá, y siedzi ná prawicy Bożey, Alleluia.

- ✠. Rzekł Pan Pánu memu: siedź ná prawicy moicy.

Ecz

Періодичні видання латинським шрифтом

34. *Monatlische Correspondenz zur Beförderung der Erd- und Himmels- Kunde* : Astronomische Zeitschrift. – Gotha, 1800. – N 7/12. –

652 s. – 1 примірник. – Лат. – URL: <https://zs.thulb.uni-jena.de/receive/jportal.ipjournal.00001153> (дата звернення: 28.12.2018)

Щомісячна кореспонденція (*Monatlische Corespodenz*) – один із перших регулярних астрономічних журналів, який видавав барон **Франц Ксавер фон Цах**. Саме він у 1787 році заснував в Зеебергу (Гота) найсучаснішу за оснащенням обсерваторію, та став організатором першого в історії з'їзду астрономів. Серед його найважливіших наукових досягнень – упорядкування нового зоряного каталогу, вивчення астероїдів та визначення положення Сонця. Біограф Франца Ксавера фон Цаха, професор Бонського університету Петера Броше, стверджує, що саме він став прототипом головного героя роману Гете «Роки мандрівок Вільгельма Мейстера». На честь Ф. фон Цаха названо кратер на Місяці та малу планету Сонячної системи.

За свою, майже 250-річну історію, обсерваторія переживала часи занепаду та піднесення, і на це, передовсім, впливали різні економічні проблеми. Та все ж дослідження не припинилися саме завдяки небайдужим науковцям-ентузіастам, які власними зусиллями творили історію львівської обсерваторії. Цікаво знати про те, хто з відомих діячів науки та культури відзначився роботою у цьому закладі – **Франц Ксавер фон Цах, барон** (нім. Franz Xaver von Zach, 1754–1832) – німецький астроном угорського походження.

Народився в Пешті, виховувався в єзуїтській школі, деякий час служив в австрійській армії як фахівець з геодезії і військово-інженерної справи. З 1783 по 1786 роки жив в Лондоні в якості домашнього вчителя посла Саксонії в Англії. За цей час він отримав ступінь доктора філософії і юриспруденції в

Оксфордському університеті і почав наукову діяльність, опублікувавши в 1785 році в англійському журналі «Philosophical Transactions» результати декількох астрономічних спостережень.

У 1786 році прийняв пропозицію герцога Ернста II очолити нову обсерваторію на горі Зееберг поблизу Готи; ця обсерваторія була відкрита восени 1791 року. Цах очолював обсерваторію до 1806 року, провів в ній велика кількість спостережень.

З наукових праць Цаха по астрономії найважливішими були: складання нового зоряного каталогу разом з необхідними їм спостереженнями, значна кількість точних нових визначень положень сонця, з'єднаних в його «Таблицях рухів сонця». Також вніс великий вклад в дослідження астероїдів. В кінці XVIII століття він створив групу з 24 астрономів для системних пошуків «відсутньої планети» між орбітами Марса і Юпітера, яка повинна була там знаходитися згідно з правилом Тициуса-Бодє. Незабаром після відкриття Д. Піацці першої малої планети – Церери – вона була втрачена і знайдена знову завдяки зусиллям Цаха і його однодумців.

Поряд з астрономією, велика увагу Цах приділяв роботам галузі геодезії. Визначив за допомогою секстанта координати багатьох міст.

У 1798 році заснував і редагував науковий журнал Allgemeine Geographische Ephemeriden (в 1798–1799, вийшло 4 томи), який в 1800 році був перейменований в Monatliche Correspondenz zur Beförderung der Erd- und Himmels-Kunde і виходив до 1913 року. Цей журнал був найважливішим астрономічним виданням протягом усього XIX століття.

Після смерті герцога Ернста II в 1806 році передав своєму колишньому учневі Б. фон Лінденау посаду директора Зеебергської обсерваторії і редагування журналу Monatliche Correspondenz, а сам працював в Італії і Франції. З 1818 по 1826 роки видавав в Генуї астрономічний журнал Correspondance astronomique, géographique et hydraulique (вийшло 14 томів, після чого видання було припинено під тиском єзуїтів).

У 1794 році обраний іноземним почесним членом Петербурзької академії наук, в тому ж році - членом Шведської королівської академії наук.

У його честь названий кратер на Місяці і астероїд № 999. Крім того, астероїд № (64) Ангеліна був названий на честь обсерваторії під Марселем, організованої Цахом.^{1 2}

¹ Цах Франц Ксавер фон. — URL: <http://istoriya.in.ua/cah-franc-ksaver-fon.html>

² Цах Франц Ксавер фон. — URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Цах,_Франц_Ксавер_фон

Іменний покажчик

Ariosto L.	1
Baudouin J.	2
Brygida	32
Buffon G. L. L. de	3, 4
Kaliszewski C.	27
Chaussard J.-B.	5,
Colonia Dominique de	6
Estka Piotr	9
Fabricius J. A.	10
Fenelon F.	11
Genlis S. F. du Crest	12, 13, 14, 15
Gerard L. P.	16
Golański F. N.	17
Hesiodi	18
Homeri	19
Knigge A. F.	20
Lacroix N. de	21
Malinowski B.	22
Mayers J. F.	23
Montesquieu Ch.-L.	24, 25, 26
Piasecki P.	28
Poterie B. de la	29
Racine J.	31
Stritter J. G. von	2
Wujek J.	30

Покажчик назв

Ascraei quae extant	18
Beyträge und Abhandlungen zur Aufnahme der Land- und Hauswirtschaft	23
Bibliotheca Latina	10
Charakter Matek czyli Historya hrabiego De Veymur, z książki pod tytułem Le Comte de Valmont, ou les égaremens de la raison wyięta	16
De arte rhetorica libri quinque	6
De l'esprit des lois	24, 25, 26
Digestorum, seu Pandectarum	7
Discours sur la nature des animaux	3
Dyaryusz Seymu Ordynaryinego pod zwiazkiem Konfederacyi Generalney oboyga narodow w Warszawie rozpozetego roku Panskiego 1788	8
Geographie moderne	21
Histoire de la galanterie chez les differens	5
Histoire de l'Amérique septentrionale	29
Histoire naturelle	4
Historyczno-Geograficzne Opisanie Miasta Pekinu Ciekawsze Od Innych Edycyi	2
Institutiones styli utriusque soluti et ligati ex optimis in utroque orationis genere scriptoribus, pro classe humanitatis collectae	9
Monatliche Correspondenz zur Beförderung der Erd- und Himmels- Kunde	34
Nomenclator czterech językow francuzkiego polskiego, miemieckiego y łacinskiego	27
O Wymowie i poezyi	17
Odysea	19
Oeuvres	31
Oeuvres complètes	3
Orland Szalony	1
Praxis Episcopalis	28
Przypadki Telemaka syna Ulisesa	11

Psalterz albo Księga psalmow Dawidowych z Biblii Polkiej	30
Skarby niebieskich tajemnic to jest Księgi Objawienia Niebieskiego Świętej Matki Brygitty	32
Stylus ligatus Venerabilibus Servis Dei	22
Swiatnica duchowna	33
Świętoszek zmyślony	2
Théâtre a l'usage des jeunes personnes	12, 13, 14, 15
Über den Umgang mit Menschen	20

Показчик місць видань

Argentorati	19
Clermont	21
Frankfurt am Main	23
Gotha	34
Hamburgi	10
Kraków	1
Leipzig	20
Leoburgi	10
Leopoli	28
Lipsk	11
Lwow	16
Paris	3, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 24, 25, 26, 29, 31
Parisiis	7
Poczajow	30
Polociae	6, 9
Ravicii	22
Riom	21
Warszawa	2, 8, 27
Wilno	17
Zamość	32

Хронологічний показчик

[1540?]	7
[1572?]	19
1658	18
1698	32
1712	10
1722	29
1731	33
1750	11
1758	28
1759	22
1777	2, 23
[1779?]	3
1779	4
1780	16
1781	30
1785	12, 13, 14, 15
1787	2
1788	17, 20
[1790?]	8
1793	5
1799	1, 6, 31
1800	9, 21, 27, 34

Показчик провенієнцій (печаток, штампів)

Кожна бібліотечна книга має свою обов'язкову ознаку – печатку чи штамп. Вони можуть розповісти про історію її «життя», її власників, особливо, коли книга змінює свою бібліотечну «прописку». Печатки і штампи на книгах наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету в основному мають форму кола, прямокутника, овала. Для їх нанесення на папір використовувався сургуч, мастика, чорнила. На польських книгах періоду II Речі Посполитої використовувалось чорнило червоного кольору

Особові провенієнції

MICHAŁ TRZECIAK

Michał Trzeciak [печ., друк. екслібрис] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка) – 27, 29.

Провенієнції установ

Biblioteka Adampolska [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка – 3, 4, 16, 18, 21, 27, 29.

Історія походження печатки

Adampol – село в Туреччині. 19 березня 1842 року поставлена перша хата. Село отримало назву Адамполь, в честь князя Адама Чарторийського. Поселення вихідців з Польщі на околиці Стамбула. На азійській стороні протоки Босфор. Крім повстанців листопадового повстання, Чайковський поселив у селі викуплених з турецького і черкеського рабства поляків, в більшості колишніх солдатів російської армії на Кавказі.

Факт існування польського села, коли самого польської держави не існувало, притягував в Адамполь безліч поляків та інших емігрантів з царської Росії. У селі була відкрита польська школа, що призвело до верховенства польської мови, не дивлячись на досить строкатий етнічний склад населення.

Після проголошення незалежності Польщі в 1918 році село стало отримувати деякі засоби від польського уряду і фондів. Частина жителів села повернулися до Польщі. У 1933 році був відкритий

пам'ятник Адаму Міцкевичу з написами польською і турецькою мовами. До 1960 року звичайне сільськогосподарське село, в якому використовувалась, поряд з турецькою, польська мова, і підтримувалися польські традиції.

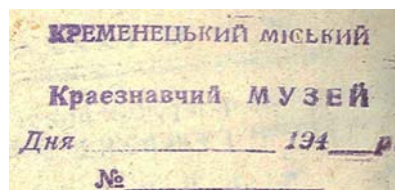
Biblioteka Liceum Krzemienieckiego [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка) – 1, 5, 10, 16, 18, 19, 20, 24, 25, 26.

Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка) – 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 31

Кременецький міський Краєзнавчий музей [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка) – 4, 5, 10, 15, 19, 26, 29, 31

Бібліотека. Кременецький державний учительський інститут [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка) – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 31, 33, 34.

Провенієнції в задокументованій рукописній формі відображають своєрідний родовід книги, перебування її у певної особи чи установи. Дослідження провенієнцій насамперед спрямоване на вивчення стародруків та рукописних книг, що, як правило, неодноразово переходили від одного власника до іншого і нині зберігаються у спеціалізованих фондах бібліотеки. За останні роки бібліотекарі почали активніше вивчати провенієнції як власницькі ознаки окремих примірників стародруків та рукописних книг, що зберігаються у фондах НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка. Провенієнції стають головним елементом бібліографічного опису рідкісних і цінних видань у електронному каталі наукової бібліотеки. Створена та функціонує окрема база даних, куди вносять дані про маргіналії, автографи, провенієнції, зокрема екслібриси, печатки, наклейки, що є на стародруках, а також відомості про стан їхньої збереженості. Виняткову цінність мають видання, що мають автографи, підпис автора разом з ім'ям одержувача, дарчі записи тощо. Визначення кола колишніх власників книги та її перебування в бібліотеці різних установ робить видання чи рукопис більш цінним або важливим для користувачів.

Екслібриси, суперекслібриси, печатки бібліотек, власницькі записи, наклейки з шифрами або рукописні їх записи і таке інше, що зустрічаються на оправі, форзаці, титулі, всередині чи наприкінці книги, допомагають визначити, коли і як вона була придбана, кому і коли належала, причини та обставини її продаж чи дарування тощо. Іноді провенієнції дозволяють простежити особливості зміни власника та переміщення стародруків, які спочатку перебували в окремих приватних осіб, а потім стали частиною фондів великих книжкових зібрань магнатів чи бібліотек установ. Вони у своєрідній документальній формі відображають головні риси та особливості історичних та культурно-освітніх процесів епохи.

Використання сайтів бібліотек

Бібліотека Ягеллонського університету (пол. Biblioteka Jagiellońska) – URL : <https://bj.uj.edu.pl/>

Институт русской литературы (Пушкинского Дома) РАН. Электронные публикации URL : <http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=301>

Львівська державна наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР (ЛБАН). – URL : <http://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/golovna2/>

Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка (НБ ЛНУ) – URL : <http://library.lnu.edu.ua/bibl/>

Наукова бібліотека імені Михайла Максимовича – URL : <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3>

Національна бібліотека імені Оссолінських (пол. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Вроцлав) – URL : <http://ossolineum.pl/>

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>

Національна історична бібліотека України (НІБУ, Київ) – URL : <http://ube.nplu.org/>

Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка ХНБ – URL : <http://korolenko.kharkov.com/>

NUKAT – centralny katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych – URL : <http://katalog.nukat.edu.pl/search/query?theme=nukat>

Зміст

<i>Передмова.....</i>	<i>3</i>
<i>Каталог книжкових пам'яток латинським прифтом</i>	<i>5</i>
<i>Періодичні видання латинським прифтом.....</i>	<i>73</i>
<i>Іменний покажчик.....</i>	<i>75</i>
<i>Покажчик назв</i>	<i>76</i>
<i>Покажчик місць видань.....</i>	<i>77</i>
<i>Хронологічний покажчик.....</i>	<i>78</i>
<i>Покажчик провенієнцій (печаток, штампів)</i>	<i>79</i>
Особові провенієнції.....	79
Провенієнції установ	79
<i>Використання сайтів бібліотек.....</i>	<i>82</i>

Науково-бібліографічне видання

**Книжкові пам'ятки латинським шрифтом
книгозбірні Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка**
(книги та періодичні видання, надруковані латиницею
будь-якою мовою протягом 1551–1800 років)

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

упорядник О. Я. Кульчицька

Підписано до друку 26.06.2018 р.
Формат 60 x 84/16. Папір друк. Друк офсетний
Ум. друк.арк. 2,86. Обл.-вид. арк. 3,22
Наклад 100 прим. Замовлення № 24

Віддруковано у видавничому центрі «Вектор»
46018, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 26.
Тел. 8(0352) 40-08-12
8(0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
о державного реєстру видавців, виготівників
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ГР № 46 від 23 серпня 2017 р.
ФО Осадця Ю. В.